

STUDENCKIE

zeszyty naukowe

**Potencjał gospodarczy i rolniczy
w województwie opolskim (wybrane aspekty)**

Pod redakcją naukową

Magdaleny Śliwy

S Z N 2 / 2 0 2 4

Redaktor naukowy:

Magdalena Śliwa

Autorzy tekstów:

Maria Gaim, Paweł Lebok

Recenzent:

Dżoana Łatała-Matysiak, *Uniwersytet Opolski*

Redakcja językowa:

Karina Ćwirzeń (teksty polskojęzyczne)

Jacek Jędrzejowski (teksty anglojęzyczne)

Kolegium Redakcyjne:

dr Maja Krasucka—przewodnicząca

dr Agnieszka Bobrowska

dr Laura Płatkowska-Prokopczyk

dr inż. Magdalena Śliwa

Rada Programowa:

prof. dr hab. inż. Paweł Frącz

dr hab. Romuald Jończy

prof. dr hab. Sabina Kauf

dr hab. Łukasz Mach, prof. UO

dr hab. Marta Maciejasz-Świątkiewicz, prof. UO

dr hab. inż. Dominika Malchar-Michalska, prof. UO

dr hab. inż. Rafał Matwiejczuk, prof. UO

dr hab. Agata Zagórska, prof. UO

Redakcja techniczna i skład:

Magdalena Śliwa

Publikacja elektroniczna.

Wydawca: Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2024, szn.we.uni.opole.pl

ISBN: 978-83-7395-860-9

Spis treści

Magdalena Śliwa

WSTĘP	5
-------------	---

Maria Gaim

POTENCJAŁ GOSPODARCZY MIAST WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO	6
--	---

Paweł Lebok

OCENA ZMIAN W LICZBIE I ŚREDNIEJ POWIERZCHNI GOSPODARSTW ROLNYCH W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM W OKRESIE 2010–2020	29
---	----

Paweł Lebok

OCENA ZMIAN UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ROLNYCH W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM W OKRESIE 1996–2020	48
--	----

WSTĘP

Kolejny numer „Studenckich Zeszytów Naukowych” umożliwia studentom prezentację swoich badań i dzielenie się spostrzeżeniami w różnych obszarach naukowych. Przygotowane prace zostały zgłoszone indywidualnie przez studentów z kierunku gospodarka przestrzenna na Uniwersytecie Opolskim. W artykułach tych studenci przedstawiają wyniki samodzielnie przeprowadzonych badań w tych obszarach nauki, którymi się interesują. Artykuły są więc efektem ich samodzielnej pracy i przeprowadzonych badań dotyczących potencjału gospodarczego miast województwa opolskiego oraz oceny zmian zachodzących w rolnictwie w województwie opolskim.

Pragniemy podziękować wszystkim autorom, którzy podjęli trud przygotowania zamieszczonych tekstów. Wyrażamy nadzieję, że problematyka artykułów prezentowanych w tym numerze spotka się z zainteresowaniem oraz pozytywnym przyjęciem wśród pracowników naukowych oraz studentów Wydziału Ekonomicznego. Jednocześnie gorąco zachęcamy studentów do rozwijania swoich zainteresowań badawczych, wyrażania swoich refleksji naukowych i publikowania ich wyników w „Studenckich Zeszytach Naukowych”.

Magdalena Śliwa

Maria Gaim

Gospodarka przestrzenna, Uniwersytet Opolski

POTENCJAŁ GOSPODARCZY MIAST WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

ECONOMIC POTENTIAL OF CITIES IN OPOLSKIE VOIVODESHIP

Streszczenie: Artykuł przedstawia zarys gospodarki województwa opolskiego oraz sytuację ekonomiczną miast województwa z podziałem na grupy ze względu na liczbę mieszkańców. Przeanalizowane zostały tendencje zachodzące w trzydziestu sześciu miastach dotyczące kapitału ludzkiego, struktury zatrudnienia, liczby i wielkości przedsiębiorstw oraz przedsiębiorczości mieszkańców. Wyszczególnione zostały największe branże i sektory stanowiące potencjał do przyszłego rozwoju. Celem artykułu jest przedstawienie czynników najbardziej wpływających na rozwój gospodarczy miasta.

Słowa kluczowe: gospodarka, potencjał, przedsiębiorczość

Abstract: The article presents an outline of the economy of the Opole Voivodeship and the economic situation of the voivodeship's cities divided into groups according to the number of inhabitants. All of the thirty six cities were examined in the aspect of human capital, employment structure, number and size of enterprises and entrepreneurship of residents. The article also proceeds with listing largest industries and sectors with potential for future development. The aim of the article is to present the factors that influence the economic development of the city in the most significant way.

Keywords: economy, potential, entrepreneurship

Kod klasyfikacji JEL: R58

1. Wstęp

Potencjał gospodarczy jest kluczowym czynnikiem wpływającym na rozwój i konkurencyjność miasta. Jest złożonym zagadnieniem i obejmuje wiele różnorodnych aspektów jednocześnie. Definiując go, należy więc brać pod uwagę czynniki typowo ekonomiczne, ale też społeczne i przyrodnicze. Ludzie, wraz z ich umiejętnościami, są głównym motorem napędowym i kluczowym zasobem w gospodarce, a zarazem głównymi beneficjentami dobrze rozwiniętej gospodarki. Przyczyniają się do rozwoju swoją innowacyjnością i predyspozycjami do tworzenia nowych rozwiązań oraz technologii. Wykształcenie i umiejętności ludzi są fundamentem potencjału gospodarczego miasta.

Celem artykułu jest analiza w obszarze sektorów i branż rozwijających się w miastach województwa opolskiego, przedstawienie wskaźników różnicujących przedsiębiorczość i wniosków dotyczących zależności między poszczególnymi uwarunkowaniami i zjawiskami a rozwojem miasta. Zjawiska społeczne i kapitał ludzki w miastach znacząco wpływają na badane zagadnienie, więc w niniejszym opracowaniu również zostały przebadane – w postaci analizy struktury ludności.

Na atrakcyjność miast dla mieszkańców i inwestorów wpływa też infrastruktura techniczna, jak drogi, sieci komunikacyjne, zaopatrzenie w wodę. W tej kwestii ograniczono się do analizy wpływu najważniejszych dróg krajowych i wojewódzkich, by sprawdzić, jak te najważniejsze inwestycje wpływają na badane zagadnienie.

Rezultatem przeprowadzonych badań jest rozwinięcie pojęcia potencjału gospodarczego. Przeanalizowano sektory gospodarki w celu wyszczególnienia miast wyróżniających się przedsiębiorczością w poszczególnych branżach. Celem przeprowadzonych badań jest skłonienie czytelnika do refleksji nad zmianami zachodzącymi w miastach województwa opolskiego oraz czynnikami wpływającymi na ich gospodarkę i rozwój. Potencjalnie badania mogą też przynieść korzyść samorządom terytorialnym i inwestorom, a także lokalnym przedsiębiorcom.

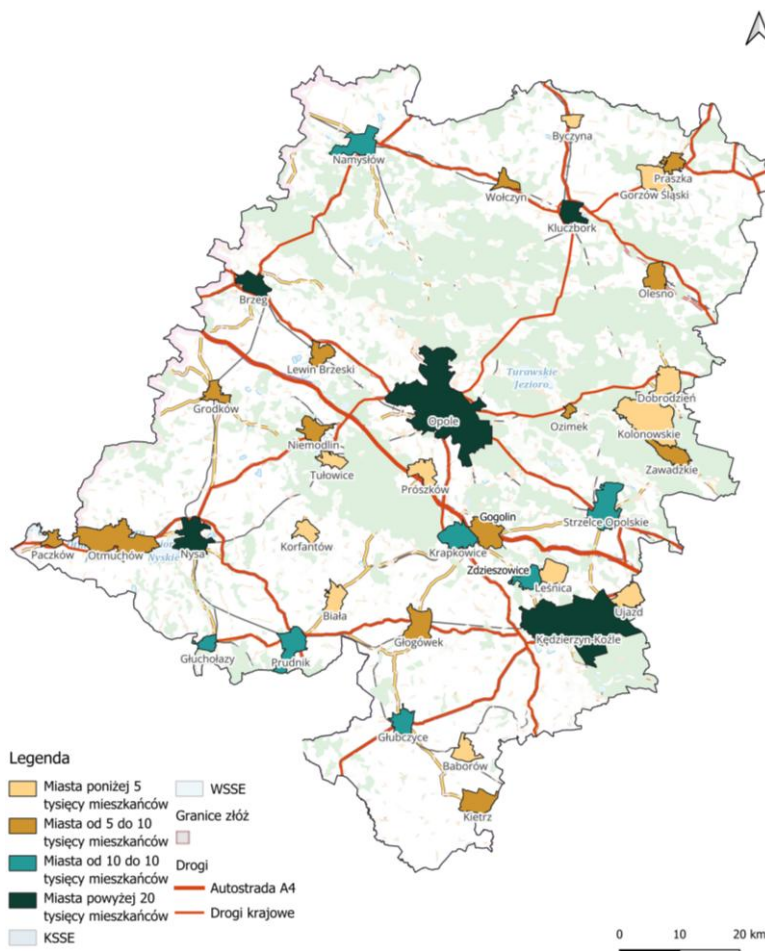
Należy zauważyć, że innymi zasadami niż pozostałe kierują się miasta o większej liczbie ludności, a przede wszystkim miasta wojewódzkie. Dlatego w tym opracowaniu Opole będzie traktowane jako pewnego rodzaju wzorzec osiągający maksymalne wartości możliwe do osiągnięcia w tym regionie. Małe miasta nie powinny być traktowane jako jednostki niezdolne do szybkiego rozwoju gospodarczego. Mają one swoje unikalne cechy, które determinują ich rozwój. Potencjał gospodarczy mniejszych miast jest często możliwy do określenia w bardziej jednorodny sposób ze względu na ich bardziej homogeniczną strukturę. Przywołane zostaną przykłady takich miast, co do których mogłoby się wydawać, że brakuje im odpowiednich uwarunkowań do rozwoju, a jednak odnalazły one zasób i wykorzystały go, wzmacniając swój potencjał gospodarczy.

2. Źródła i metody badań

Badania zostały przeprowadzone na podstawie danych pochodzących z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego i dotyczą roku 2022. Jedna część opracowania przedstawiana dane, które obejmują swoim zakresem pięć lat – od roku 2018 do 2022, lecz zostały one opisane w dalszej części. Dane zostały opracowane samodzielnie i dla bardziej przejrzystego odbioru miasta podzielono na cztery grupy ze względu na liczbę mieszkańców. Podział ten przedstawia się następująco:

- liczba mieszkańców mniejsza niż 5 tysięcy, w dalszej części artykułu określana też jako grupa pierwsza (Baborów, Biała, Byczyna, Dobrodzień, Gorzów Śląski, Kolonowskie, Korfantów, Leśnica, Prószków, Tułowice, Ujazd) – 11 miast;
- liczba mieszkańców 5–10 tysięcy, w dalszej części artykułu określana też jako grupa druga (Głogówek, Gogolin, Grodków, Kietrz, Lewin Brzeski, Niemodlin, Olesno, Otmuchów, Ozimek, Paczków, Praszka, Wołczyn, Zawadzkie) – 13 miast;
- liczba mieszkańców 10–20 tysięcy, w dalszej części artykułu określana też jako grupa trzecia (Głubczyce, Głuchołazy, Krapkowice, Namysłów, Prudnik, Strzelce Opolskie, Zdzeszowice) – 7 miast;
- liczba mieszkańców większa niż 20 tysięcy, w dalszej części artykułu określana też jako grupa czwarta (Brzeg, Kluczbork, Nysa, Kędzierzyn-Koźle, Opole) – 5 miast.

Taki podział zapobiega porównywaniu ze sobą miejscowości, które nie mają możliwości, aby konkurować ze sobą pod względem posiadanego potencjału gospodarczego. Analizując zaludnienie miast w województwie opolskim, przyjęto uproszczony sposób badań, pomijając zjawisko tendencji ludzi do osiedlania się w miejscowościach poza miastami i prowadzenia działalności gospodarczej w większych ośrodkach. Rozmieszczenie miast w województwie opolskim przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Miasta w województwie opolskim z podziałem na grupy według liczby ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

3. Rezultaty badań

3.1. Uwarunkowania przestrzenne, społeczne i historyczne

Województwo opolskie znajduje się w południowo-zachodniej części kraju i obejmuje powierzchnię 9412 km² – jest najmniejszym województwem. Miasta województwa opolskiego zajmują powierzchnię 482 km², co stanowi 5,12% województwa. Ze względu na położenie między dwoma silnymi ośrodkami województwo opolskie określane jest często jako typowy region

międzymetropolitalny. Można to postrzegać jako słabość konkurencyjną województwa, ale też jako potencjał rozwojowy. Głównym atutem lokalizacji województwa jest jego położenie na istotnych szlakach komunikacyjnych drogowych, kolejowych oraz wodnych. Uwzględnienie korzyści płynących z bliskiej odległości do dużych miast, jak Wrocław, Katowice, Kraków czy Warszawa.

Można stwierdzić, że województwo opolskie znajduje się na uprzywilejowanej pozycji w skali kraju pod względem dostępu do infrastruktury drogowej. Autostrada A4 stanowi ważne połączenie między zachodem a wschodem Polski i ułatwia transport towarów na rynki zagraniczne. Do najważniejszych dróg ekspresowych należy S11. Ma ona znaczenie zwłaszcza dla miast: Olesno, Byczyna, Kępno, Kluczbork. Ponadto istotne dla rozwoju miast są również drogi krajowe DK94 oraz DK45. Sieć kolejowa w województwie opolskim jest dobrze rozwinięta. Przez region przebiegają linie o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Na uwagę zasługuje przede wszystkim połączenie z Warszawą (3 godziny) oraz Wrocławiem (40 minut), a także z Berlinem. Miasta położone w pasie równoległym do jednej z najważniejszych autostrad w kraju mają większe możliwości rozwojowe. Ten aspekt również zostanie przeanalizowany w niniejszym opracowaniu w celu określenia skali wpływu linii komunikacyjnych na potencjał gospodarczy.

Zjawiskiem zagrażającym gospodarce regionu jest spadek liczby populacji. Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. liczba ludności w województwie opolskim wynosiła 954,1 tys. osób, a w roku 2011 liczba ta wynosiła prawie 1014 tys., co oznacza zmianę o ponad 6%. Utrzymujące się zjawisko depopulacji nieuchronnie osłabia kapitał ludzki, stawiając region w coraz trudniejszej sytuacji. Miasta zmagają się z tym problemem bardziej niż obszary wiejskie. Przewidywane jest, że nawet w tak bliskiej przyszłości, jak rok 2040, miasta stracą na znaczeniu, a większość ludności będzie zamieszkiwać wsie. Liczbę ludności w poszczególnych miastach województwa opolskiego oraz strukturę wieku zawarto w tabeli 1 i 2.

Badając strukturę wieku, można zauważyć większą tendencję do starzenia się ludności w dużych miastach. Najwięcej osób niepełnoletnich jest w miastach grupy pierwszej i tam też znajduje się najwięcej osób w wieku produkcyjnym. Najlepsza sytuacja demograficzna występuje w mieście Ujazd. Aż 20% stanowią dzieci i młodzież, 62% to ludność w wieku produkcyjnym, a jedynie 18% – w wieku poprodukcyjnym. Praszka to miasto, w którym jest największa liczba osób starszych. Niemniej jednak atutem regionu jest udział osób w wieku produkcyjnym w strukturze ludności (Opolskie Obserwatorium Terytorialne 2017).

Tabela 1. Liczba ludności w województwie opolskim oraz miastach województwa opolskiego w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym wraz z udziałem w liczbie ludności ogółem

Jednostka administracyjna	Liczba ludności ogółem	Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym	Procent osób w wieku przedprodukcyjnym	Liczba osób w wieku produkcyjnym	Procent osób w wieku produkcyjnym	Liczba osób w wieku poprodukcyjnym	Procent osób w wieku poprodukcyjnym
Woj. opolskie	942 441	156 725	16%	560 062	59%	225 654	24%
Miasta grupy 1. o liczbie ludności < 5 tys.							
Baborów	2 842	444	16%	1 697	60%	701	25%
Biała	2 276	344	15%	1 386	61%	546	24%
Byczyna	3 393	513	15%	2 100	62%	780	23%
Dobrodzień	3 489	578	17%	2 069	59%	842	24%
Gorzów Śląski	2 432	398	16%	1 479	61%	555	23%
Kolonowskie	3 196	544	17%	1 935	61%	717	22%
Korfantów	1 715	249	15%	990	58%	476	28%
Leśnica	2 561	494	19%	1 537	60%	530	21%
Prószków	2 568	528	21%	1 469	57%	571	22%
Tułowice	3 681	615	17%	2 069	56%	997	27%
Ujazd	1 799	359	20%	1 111	62%	329	18%
Miasta grupy 2. o liczbie ludności < 10 tys.							
Głogówek	5 479	977	18%	3 307	60%	1 195	22%
Gogolin	6 393	1198	19%	3 947	62%	1 248	20%
Grodków	8 010	1299	16%	4 540	57%	2 171	27%
Kietrz	5 522	834	15%	3 232	59%	1 456	26%
Lewin Brzeski	5 602	914	16%	3 442	61%	1 246	22%
Niemodlin	5 926	889	15%	3 458	58%	1 579	27%
Olesno	9 092	1 421	16%	5 292	58%	2 379	26%
Otmuchów	6 230	947	15%	3 583	58%	1 700	27%
Ozimek	8 033	1 161	14%	4 799	60%	2 073	26%
Paczków	6 748	959	14%	3 893	58%	1 896	28%
Praszka	7 182	1 130	16%	3 779	53%	2 273	32%
Wołczyn	5 369	823	15%	3 226	60%	1 320	25%
Zawadzkie	6 452	874	14%	3 992	62%	1 586	25%
Miasta grupy 3. o liczbie ludności < 20 tys.							
Głubczyce	11 778	1 907	16%	6 636	56%	3 235	27%
Głucholazy	12 801	1 918	15%	7 335	57%	3 548	28%
Krapkowice	15 464	2 261	15%	9 101	59%	4 102	27%
Namysłów	16 910	3 152	19%	9 475	56%	4 283	25%

Prudnik	19 251	2 960	15%	10 899	57%	5 392	28%
Strzelce Opolskie	17 147	2 768	16%	10 035	59%	4 344	25%
Zdzieszowice	10 267	1 537	15%	6 220	61%	2 510	24%
Miasta grupy 4. o liczbie ludności > 20 tys.							
Brzeg	33 768	5 447	16%	19 275	57%	9 046	27%
Kędzierzyn-Koźle	55 172	8 201	15%	32 337	59%	14 634	27%
Kluczbork	22 258	3 306	15%	12 718	57%	6 234	28%
Nysa	41 205	6 104	15%	23 215	56%	11 886	29%
Opole	126 458	20 557	16%	73 593	58%	32 308	26%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 2. Średnia liczba ludności w województwie opolskim oraz grupach miast w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym wraz z udziałem w liczbie ludności ogółem

Jednostka administracyjna	Liczba ludności ogółem	Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym	Procent osób w wieku przedprodukcyjnym	Liczba osób w wieku produkcyjnym	Procent osób w wieku produkcyjnym	Liczba osób w wieku poprodukcyjnym	Procent osób w wieku poprodukcyjnym
OPOLSKIE	942 441	156 725	16%	560 062	59%	225 654	24%
Miasta o liczbie ludności < 5 tys.	29 952	5 066	17%	17 842	60%	7 044	23%
Miasta o liczbie ludności < 10 tys.	86 038	13 426	16%	50 490	59%	22 122	26%
Miasta o liczbie ludności < 20 tys.	103 618	16 503	16%	59 701	58%	27 414	26%
Miasta i liczbie ludności > 20 tys.	278 861	43 615	15%	161 138	57%	74 108	27%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

3.2. Uwarunkowania przyrodnicze

Nie należy pomijać wpływu uwarunkowań przyrodniczych na rozwój gospodarczy. Miasta na Opolszczyźnie mają głównie dostęp do surowców takich jak piaski i żwiry oraz wapienie. Około 30% zasobów województwa to zasoby przemysłowe, m.in. piaski posadzkowe, wapienie dla przemysłu cementowanego oraz wapienie dla przemysłu wapienniczego (Kozioł, Machniak, Ciepliński, Borch 2013). Poszczególne surowce mają duże znaczenie w przypadku takich miast jak:

- Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Nysa – piaski i żwiry,
- Opole – kamienie łamane i bloczne – wapienie i margle,
- Opole, Krapkowice, Strzelce Opolskie,
- Krapkowice, Tarnów Opolski, Strzelce Opolskie – wapienie.

Wojewódzkie wydobywanie wapieni jest znaczące w skali kraju. Opolszczyzna ma silne tradycje przemysłowe. W przeciwieństwie do Górnego Śląska, gdzie szybko rozwinął się przemysł ciężki,

w województwie opolskim już od XVI w. dominowało wydobywanie wapna i cementu. Białe górnictwo do dzisiaj uznawane jest za kolebkę przemysłu w regionie (Opolskie Centrum Gospodarki 2017). Rozwinęła się również metalurgia, m.in. w mieście Ozimek Huta Małapanew będąca najstarszą hutą żeliwa w Europie, oraz ArcelorMittal Poland Oddział w Zdzeszowicach, która jest największą koksownią w Europie. Miasto Kędzierzyn-Koźle wyróżnia się spośród innych w przemyśle chemicznym (Opolskie Centrum Gospodarki 2017).

Historycznie rozwój regionu związany był z różnymi czynnikami. Charakterystyczny jest wyższy niż przeciętnie w kraju udział przemysłu w strukturze wartości dodanej brutto. Do najważniejszych firm należy zaliczyć poniższe, wspomniane już wcześniej przedsiębiorstwa:

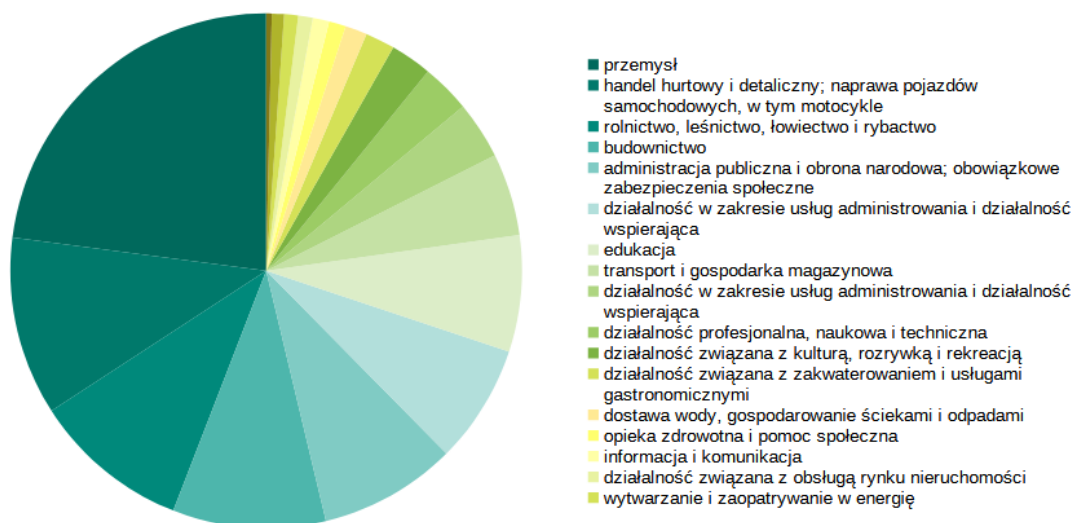
- Grupa Azoty ZAK w Kędzierzynie-Koźlu,
- ArcelorMittal Poland Oddział w Zdzeszowicach,
- Huta Małapanew w Ozimku,
- Przedsiębiorstwo Wytwarzania Cukierniczych „Odra” w Brzegu.

3.3. Gospodarka

Znacząca liczba osób pracujących w województwie opolskim zatrudniona jest w przemyśle (Polityki Regionalnej i Przestrzennej Opolskie Obserwatorium Terytorialne 2019). Główny Urząd Statystyczny podaje, że liczba ta w 2022 r. wynosiła 70 608, co stanowiło 22,9% pracujących. Kolejny największy sektor to handel z przypisaną mu wartością 11,2%, a następne sektory to: rolnictwo, budownictwo oraz administracja. W przemyśle dominuje kilka branż. Część z nich ma znaczenie w skali krajowej i przyczynia się do pozytywnego wizerunku województwa.

Metalurgia jest dominującą branżą przemysłu w województwie opolskim. Obejmuje produkcję i przetwórstwo metali. Ta branża ma długą historię i znacząco wpływa na rozwój gospodarki. Najmniejsze miasta rozwijające się w tym kierunku to Dobrodzień i Korfantów. **Sektor spożywczy** obecnie ma najwyższy udział w produkcji przemysłowej, a największe funkcjonujące firmy to: Zakłady Nutrica w Opolu, Zott Polska w Opolu, Okręgowe Spółdzielnie Mleczarskie w Prudniku, Zakłady Przemysłu Cukierniczego w Otmuchowie, Cukry Nyskie, PWC Odra w Brzegu (Urząd Statystyczny w Opolu, 2018). Rozwój tej branży uwzględnia krok w kierunku dostępności żywności ekologicznej, wysokiej jakości, innowacyjnego stosowania biotechnologii i genetyki oraz nowych, zdrowych technologii konserwacji i produkcji żywności. **Przemysł chemiczny** bazuje na produkcji podstawowych chemikaliów. Charakteryzuje się koncentracją przestrzenną, znaczne skupisko znajduje się w rejonie Kędzierzyna-Koźla, Opola i Zdzeszowic. Rozwój przemysłu chemicznego zależy od dostępności zasobów naturalnych i nowych materiałów pochodzących z gospodarki rolnej. By kontynuować dalszy

rozwój, ważne jest pobudzanie innowacyjności i współpraca z kompleksem naukowo-badawczym regionu. Największe funkcjonujące firmy to: Zakłady Azotowe, Petrochemia Blachownia w Kędzierzynie-Koźlu (Urząd Statystyczny w Opolu 2018).

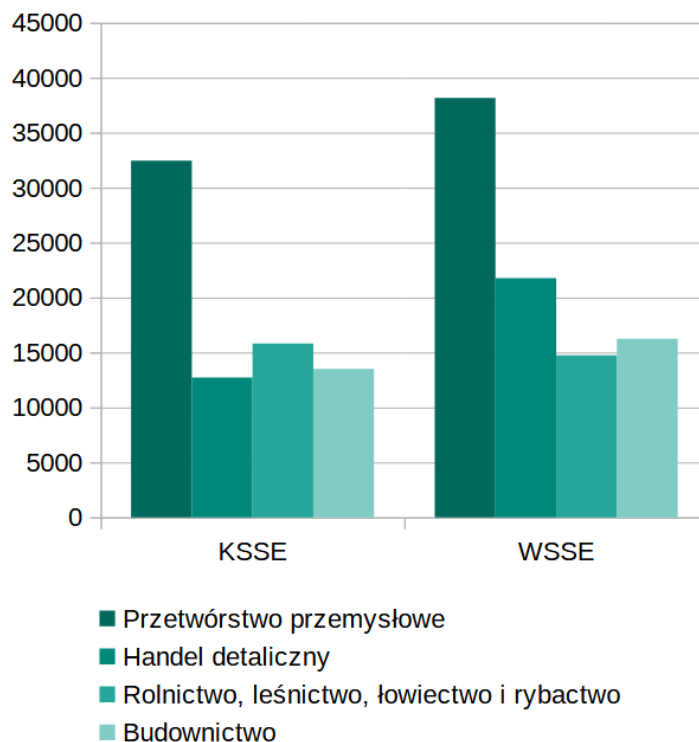

Rysunek 2. Struktura zatrudnienia w województwie opolskim (według sekcji PKD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Budownictwo również cechuje się wysoką konkurencyjnością w stosunku do innych województw. Opiera się na znacznych zasobach surowcowych i jest powiązane z przemysłem wydobywczym. Możliwym kierunkiem rozwoju w przyszłości jest produkcja rozwiązań energooszczędnych, na którą istnieje obecnie bardzo duży popyt, oraz budownictwo pasywne. Przykładem miasta z rozwiniętą branżą budowlaną jest Dobrodzień. Na terenie miasta i gminy Dobrodzień działa też znaczna liczba podmiotów gospodarczych w przemyśle budowlanym. Gmina znana jest przede wszystkim z tradycji stolarskich. Działalność produkcyjną i usługową w tej dziedzinie prowadzi około 100 zakładów; największe to Dobrodzieńskie Fabryki Mebli S.A. i Zakład Tapicersko-Stolarski "KLER".

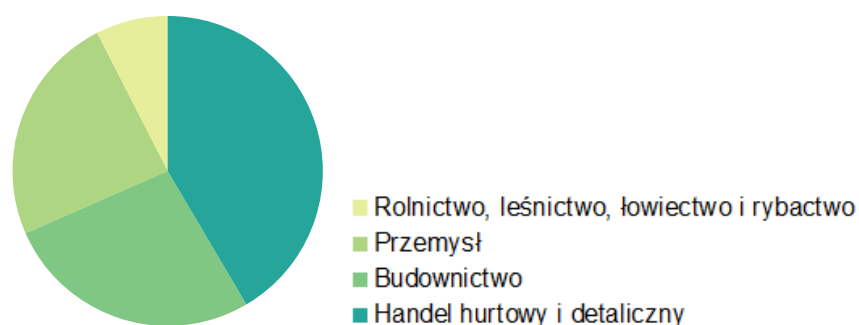
Analizując potencjał gospodarczy, należy też wspomnieć o strefach ekonomicznych regionu. Znacząco przyczyniają się do zwiększania atrakcyjności danego obszaru i stymulowania rozwoju poprzez wprowadzanie ulg podatkowych, ulg inwestycyjnych czy ułatwień administracyjnych. Dwie specjalne strefy ekonomiczne obejmują swoim obszarem miasta województwa opolskiego. Jedną z nich jest Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna (WSSE), drugą – Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE). Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna (WSSE) obejmuje powiaty: brzeski, kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, oleski, prudnicki i strzelecki, natomiast Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE) powiaty: brzeski, kluczborski, namysłowski, nyski, opolski, m. Opole.

Rysunek 3. Liczba procujących w miastach województwa opolskiego w największych sektorach gospodarki z podziałem na specjalne strefy ekonomiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kolejnym etapem analizy jest charakterystyka poszczególnych grup miast. Do przedstawienia poniższych obliczeń wzięto pod uwagę tylko cztery sektory dominujące w gospodarce opolskich miast. Zostały one wybrane na podstawie liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON.

Rysunek 4. Liczba podmiotów gospodarczych w czterech największych sektorach gospodarki w miastach o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Liczba gospodarstw rolnych w grupie miast do 5 tysięcy mieszkańców znajduje się w przedziale między 2%–18%. Miasto Baborów przewyższa pozostałe miejscowości wartością 18%. Firmy zajmujące się budownictwem stanowią od 9% do 42%. Najwyższa wartość to lider branży Dobrodzień. Kolejnymi

są Byczyna i Tułowice z wynikami kolejno 28% i 31%. Podmioty gospodarcze podejmujące działalność przemysłową w tych miastach stanowią 21%–35% ogółu firm. Do miast najbardziej zaangażowanych w przemysł zalicza się Gorzów Śląski, Kolonowskie oraz Prószków. Liczba podmiotów w sektorze handlu wynosi od 33% do 54%.

Jednym z miast posiadających ponadprzeciętną liczbę podmiotów gospodarczych w kilku branżach jest Byczyna. Znacząco wyróżnia się od innych miast liczbą przedsiębiorstw zajmujących się produkcją artykułów spożywczych oraz wyrobów tekstylnych. Ponadto wiele jest firm zajmujących się transportem i gospodarką magazynową, zakwaterowaniem i usługami z tym związanymi, obsługą rynku nieruchomości, produkcją energii odnawialnej. Tułowice produkują odzież oraz wyroby z surowców niemetalicznych oraz metali. Liczba podmiotów zajmujących się produkcją metali jest największa nie tylko w porównaniu do miast o podobnej liczbie zaludnienia, ale też do miast całego województwa. Biała jako jedyne miasto w tej grupie produkuje substancje farmaceutyczne, co stanowi taką samą liczbę firm jak w Opolu. Ponadto istnieje tu wiele przedsiębiorstw zajmujących się obsługą nieruchomości.

Największą liczbę podmiotów zajmujących się przemysłem oraz budownictwem posiada Dobrodzień. Znany i kojarzony jest z produkcją mebli, zajmując drugą pozycję, tuż za Opolem, pod względem liczby firm z tej branży. Ponadto miasto ma największą liczbę firm produkujących gotowe wyroby metalowe. Korfantów również skupia swoją gospodarkę na tej branży.

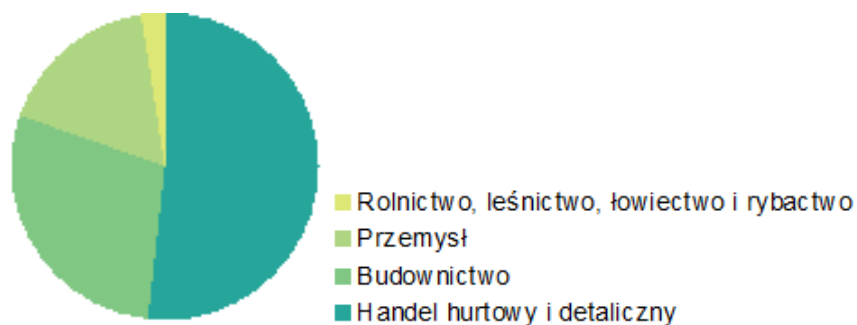

Rysunek 5. Liczba podmiotów gospodarczych w czterech największych sektorach gospodarki w miastach o liczbie mieszkańców od 5 do 10 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W miastach o liczbie mieszkańców od 5 do 10 tys. rolnictwo stanowi 1%–8%, budownictwo 15%–22%, przy czym miasta z najwyższą wartością to Praszka, Wołczyn oraz Zawadzkie. Przemysł utrzymuje się na poziomie 20%–45%. Miasto z najbardziej rozwiniętym przemysłem w tej grupie to Lewin Brzeski. Praszka jest jedynym miastem, w którym jest mniej firm sektora budowlanego niż przemysłowego. Rozwija się tam przede wszystkim metalurgia i produkcja urządzeń elektrycznych.

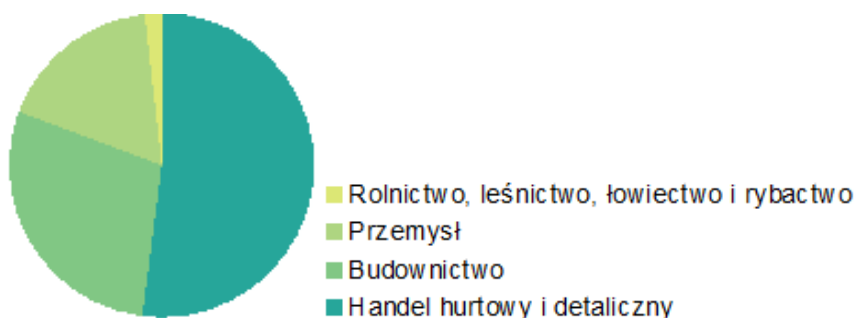
Wyroby drewniane odgrywają istotną rolę w Oleśnie. Znajdują się tam 22 podmioty z tej branży. Dobrze rozwijają się też firmy z nią powiązane, produkujące meble. Jedno z większych miast w tej grupie to Grodków, w którym jest najwięcej firm zajmujących się naprawą maszyn. Razem z Prudnikiem posiadają ponad 130 firm zajmujących się transportem. Prawie jedna czwarta firm w Paczkowie zajmuje się obsługą rynku nieruchomości.

Rysunek 6. Liczba podmiotów gospodarczych w czterech największych sektorach gospodarki w miastach o liczbie mieszkańców od 10 do 20 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W miastach o liczbie mieszkańców od 10 do 20 tys. rolnictwo stanowi 1%–4%, budownictwo 15%–20%, a przemysł 24%–37%. Zdzeszowice mają najbardziej rozwinięty przemysł, a handel stanowi 45%–55%. Krapkowice to przedsiębiorstwa produkujące wyroby z drewna, papieru oraz metalu. Ponadto wiele firm zajmuje się konserwacją maszyn. Namysłów i Prudnik produkują wyroby z surowców niemetalicznych. Strzelce Opolskie mają jedną z największych w województwie liczb podmiotów z branży chemicznej.

Rysunek 7. Liczba podmiotów gospodarczych w czterech największych sektorach gospodarki w miastach o liczbie mieszkańców większej niż 20 tysięcy

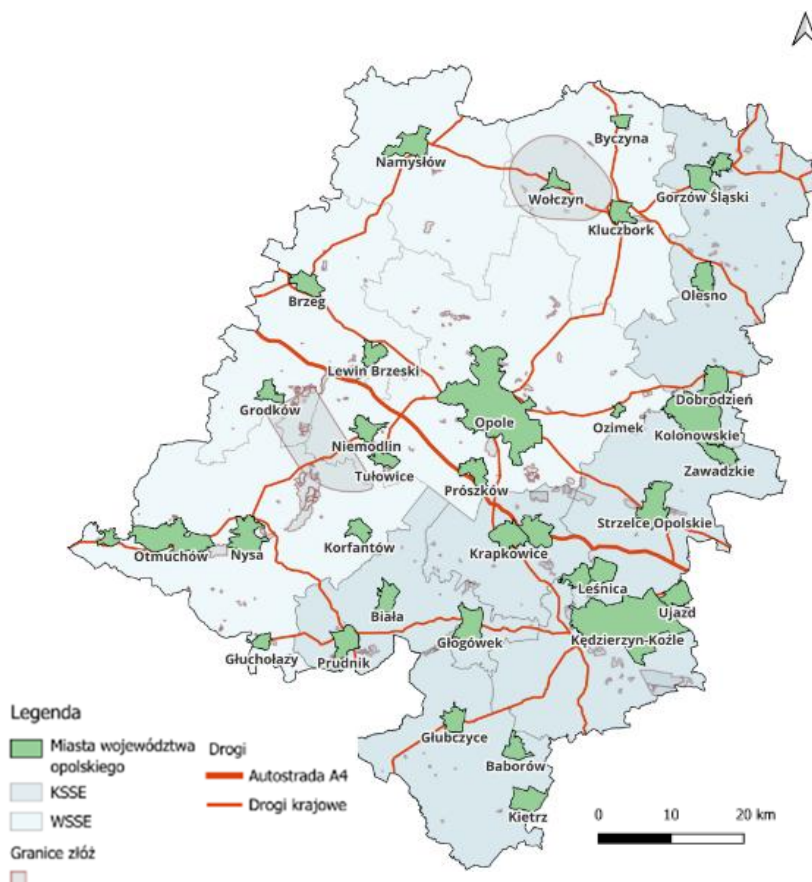
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rolnictwo w tych miastach utrzymuje się na poziomie 1%–2% wszystkich podmiotów gospodarczych. Budownictwo sytuuje się na poziomie między 16% a 19%. Przemysł sięga poziomu 25%–34%, z czego największa wartość przypada miastu Brzeg. Dominuje handel, stanowiąc 48%–56% podmiotów gospodarczych.

Najwięcej podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców posiada Opole oraz Brzeg. Kędzierzyn-Koźle ma znaczącą liczbę firm zajmujących się poligrafią, metalurgią oraz przemysłem chemicznym. Nysa i Opole mają największą liczbę przedsiębiorstw z branży samochodowej.

Miasta liczące więcej niż 10 tysięcy mieszkańców, czyli zarówno te z grupy 3, jak i z grupy 4, mają ten sam schemat jak przedstawiony na wykresach im odpowiadających. Wartości mogą nieznacznie się różnić, ale nie ma wyjątków od tej reguły. Natomiast w miastach mniejszych jest wiele przypadków odbiegania od średniej przedstawionej na wykresach. Dla przykładu w Lewinie Brzeskim sektorem mającym najwięcej podmiotów nie jest handel, a budownictwo. W Praszce, co zostało już wcześniej wspomniane, przemysł przekracza liczebnością budownictwo.

W najmniejszych miastach, liczących poniżej 5 tysięcy mieszkańców, jest więcej takich przykładów. Dobrodzień to 42% sektora budowlanego, a 33% handlu. W Byczynie budownictwo również przekracza liczbę podmiotów w przemyśle, ale już nie handlu. Podmioty w Baborowie należą w 18% do sektora rolniczego. Rysunek 8 przedstawia opisane uwarunkowania. Celem opracowania jest ustalenie, które z tych uwarunkowań mają największy wpływ na rozwój gospodarczy miasta oraz jakie zależności ukazują się przy porównaniu wspomnianych czynników.

Rysunek 8. Uwarunkowania w województwie opolskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz geoportal.gov.pl przy użyciu technik GIS.

3.4. Przedsiębiorczość

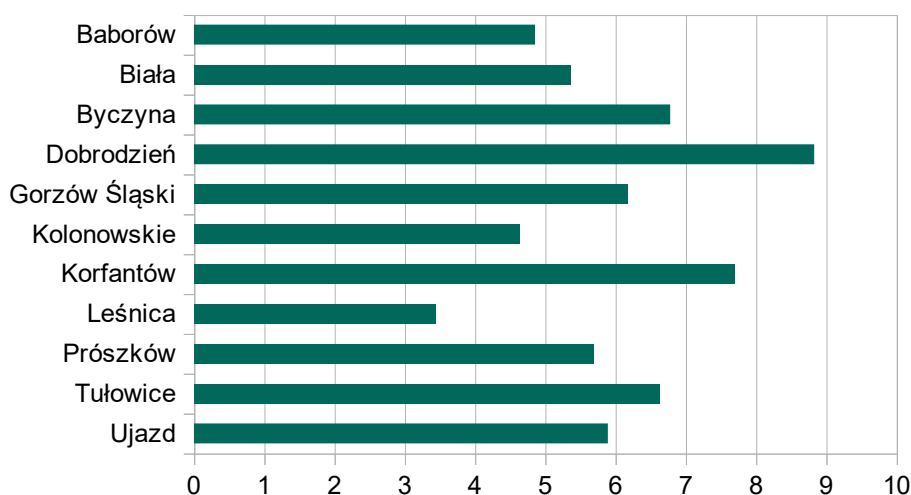
Wielkość podmiotów gospodarczych z podziałem na liczące: do 9 pracowników, 10–49 pracowników, 50–249 pracowników i powyżej 250 pracowników przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Średnia liczba podmiotów gospodarczych z podziałem ze względu na wielkość przedsiębiorstwa dla grup miast na 10 tysięcy mieszkańców ogółem

Grupa miast województwa opolskiego według liczby mieszkańców	Podmioty od 0 do 9 pracowników [%]	Podmioty gospodarcze od 10 do 49 pracowników [%]	Podmioty gospodarcze od 50 do 249 pracowników [%]	Podmioty gospodarcze od 250 pracowników [%]
Miasta do 5 tysięcy mieszkańców	94,64	4,50	0,84	0,02
Miasta od 5 do 10 tysięcy mieszkańców	95,97	3,14	0,80	0,09
Miasta od 10 do 20 tysięcy mieszkańców	96,07	2,90	0,90	0,12
Miasta powyżej 20 tysięcy mieszkańców	96,71	2,48	0,72	0,09

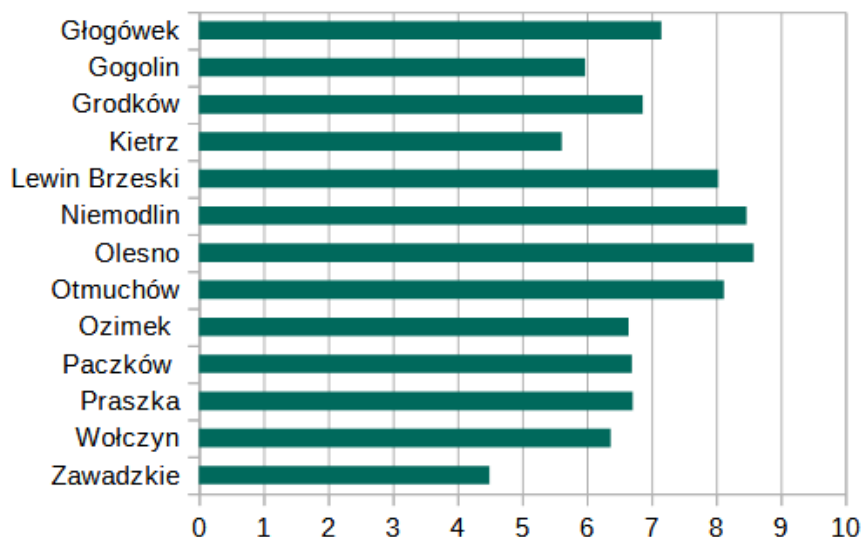
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Im mniejsze miasto, tym większa liczba małych przedsiębiorstw liczących od 10 do 49 pracowników. Średnie i duże przedsiębiorstwa dominują w miastach grupy trzeciej od 10 do 20 tysięcy mieszkańców. Procentowy udział mikroprzedsiębiorstw rośnie wraz z wielkością miasta. Można więc zaobserwować większe rozdrobnienie gospodarcze w dużych miastach, koncentrację małych przedsiębiorstw w najmniejszych miejscowościach oraz stawianie na większe firmy w miastach średniej wielkości. Na wykresach 9–12 przedstawiono nowo zarejestrowane podmioty w rejestrze REGON w poszczególnych grupach miast.

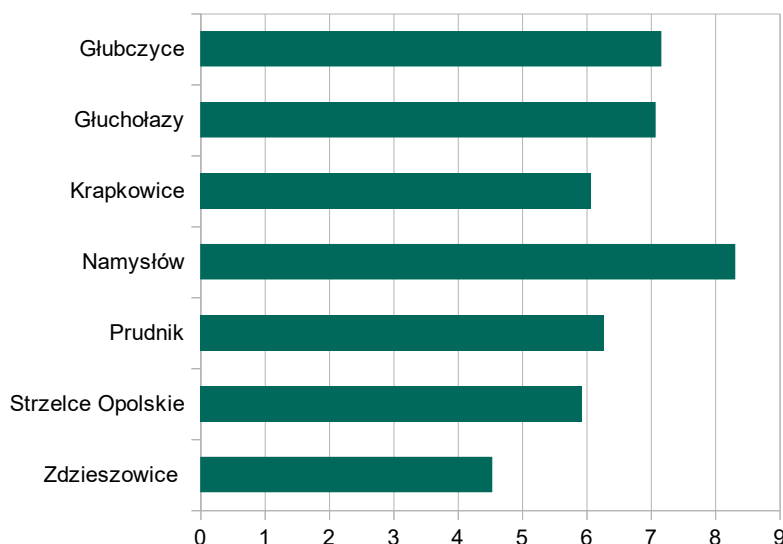
Rysunek 9. Średnia liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018–2022 w miastach o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tysięcy na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rysunek 10. Średnia liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców od 5 do 10 tysięcy na 1000 mieszkańców

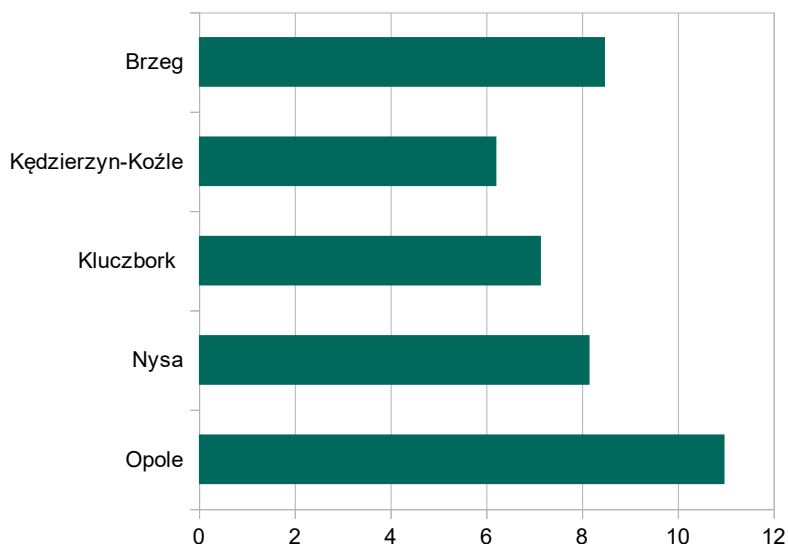
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rysunek 11. Średnia liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców od 10 do 20 tysięcy na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W miastach Dobrodzień i Korfantów rejestrowana jest największa liczba nowych podmiotów gospodarczych. Jest to znacząco większa liczba niż w pozostałych miastach. W grupie drugiej – Niemodlin, Olesno, Lewin Brzeski oraz Otmuchów – średnio otwiera się ponad osiem podmiotów rocznie. Natomiast w miastach grupy trzeciej tylko Namysłów przekracza liczbę osiem.

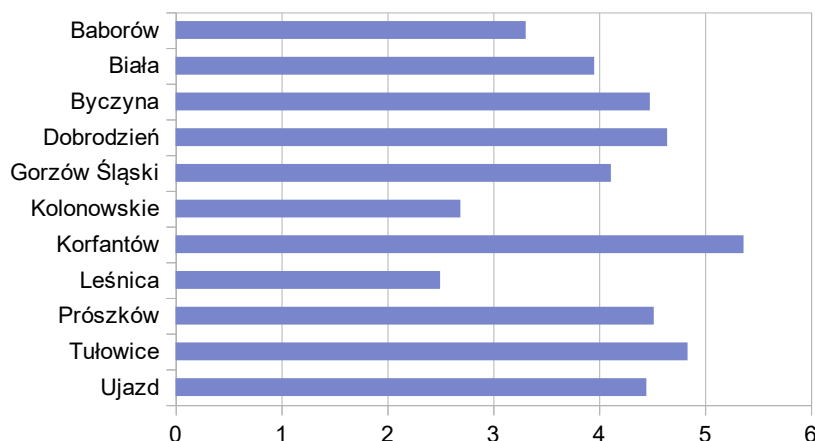

Rysunek 12. Średnia liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców większej od 20 tysięcy na 1000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

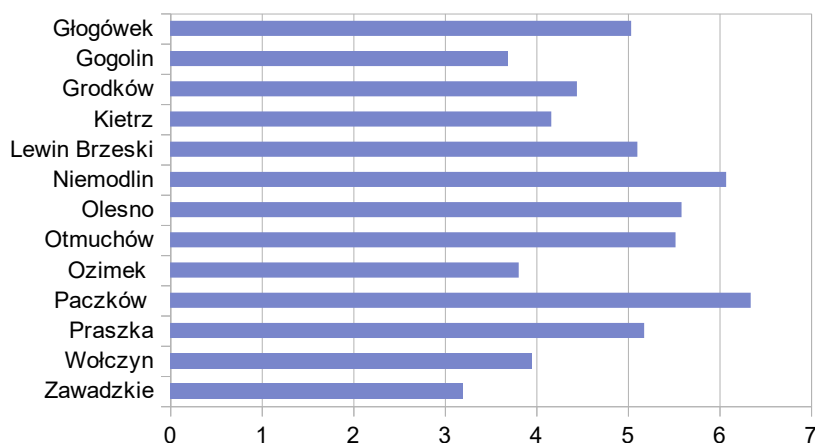
W najbardziej zaludnionych miastach tuż za Opolem znajduje się Brzeg i Nysa z ponad ośmioma nowymi podmiotami rocznie. Przy analizie średniej dla każdej grupy okazuje się, że liczba nowych podmiotów gospodarczych nie rośnie proporcjonalnie do zaludnienia miasta. Miasta zamieszkałe przez ponad 20 tysięcy osób średnio rejestrują 8,2 firm w REGON. Natomiast miasta o liczbie zaludnienia od 5 do 10 tysięcy osób znajdują się na drugim miejscu z wynikiem 7,1 podmiotu rocznie.

Na rysunkach 13–16 przedstawiono wyrejestrowane podmioty z rejestru REGON w poszczególnych grupach miast. Miastem o liczbie zaludnienia mniejszej niż 5 tysięcy, w którym wyrejestrowywanych jest najwięcej podmiotów gospodarczych rocznie, jest Korfantów. W miastach grupy drugiej Niemodlin i Paczków mają największy wynik. W miastach grupy trzeciej wartości są bardzo do siebie zbliżone, przy czym jedynie Zdieszowice mają niższy wynik. Natomiast wykres największych miast przedstawia kolejność miast podobną do wykresu przedstawiającego nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze. Miasta tej grupy mają najwięcej wyrejestrowanych podmiotów – liczba ta sięga 6,5. Średnia zarówno dla grupy drugiej, jak i trzeciej wynosi 4,8; a miasta najmniejsze to około 4,1 wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych rocznie w ciągu ostatnich 5 lat.

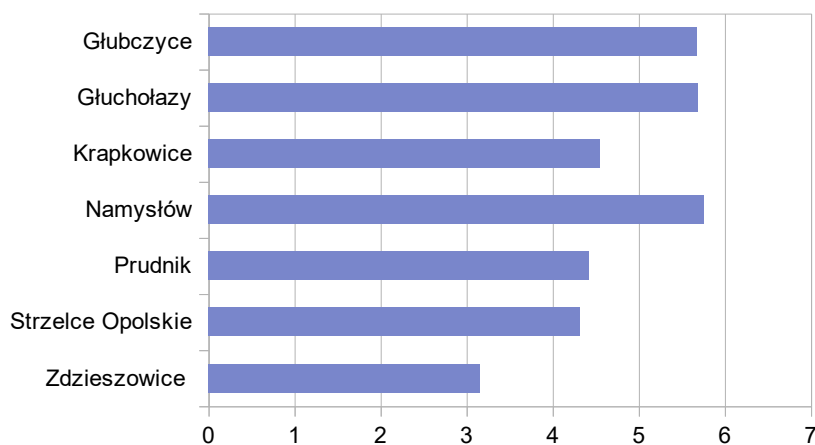
Rysunek 13. Średnia liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

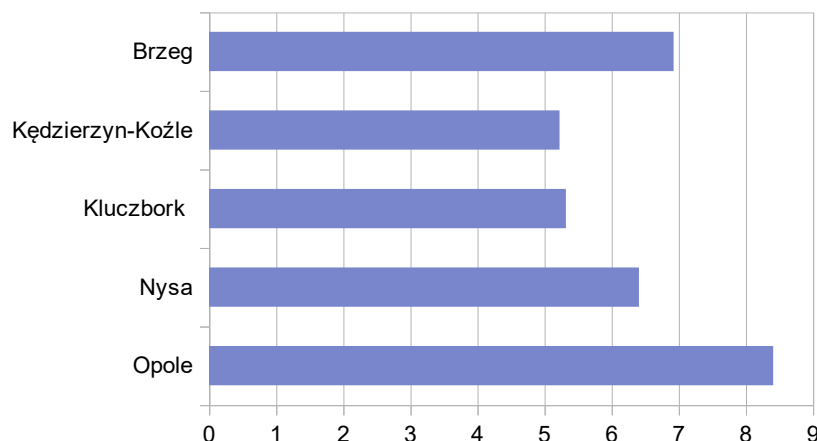
Rysunek 14. Średnia liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców od 5 do 10 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rysunek 15. Średnia liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców od 10 do 20 tysięcy

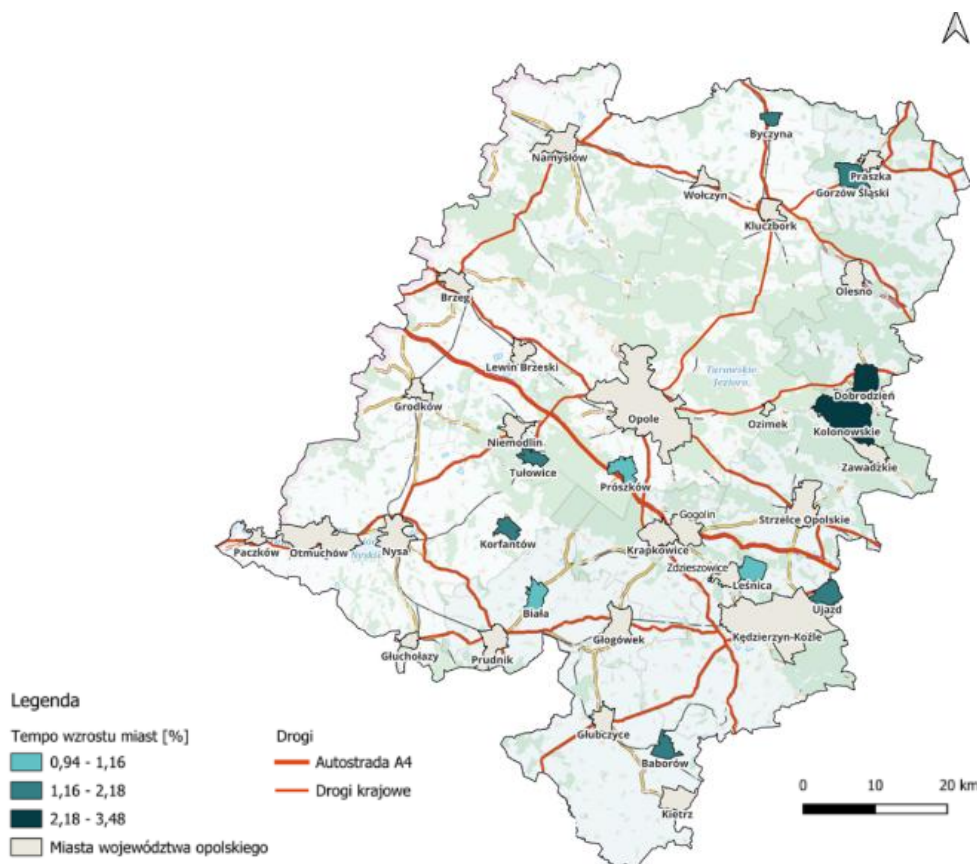
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rysunek 16. Średnia liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w REGON w latach 2018-2022 w miastach o liczbie mieszkańców większej niż 20 tysięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Sama analiza liczb nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON nie pozwala na całościowe porównanie miast. Konieczne do tego jest obliczenia tempa wzrostu. Zostało ono obliczone na podstawie danych z tego samego przedziału lat, tj. 2018–2022. Wyniki przedstawiono na mapach w celu zaprezentowania w sposób przejrzysty różnic oraz zależności między rozwojem a uwarunkowaniami przestrzennymi regionu.

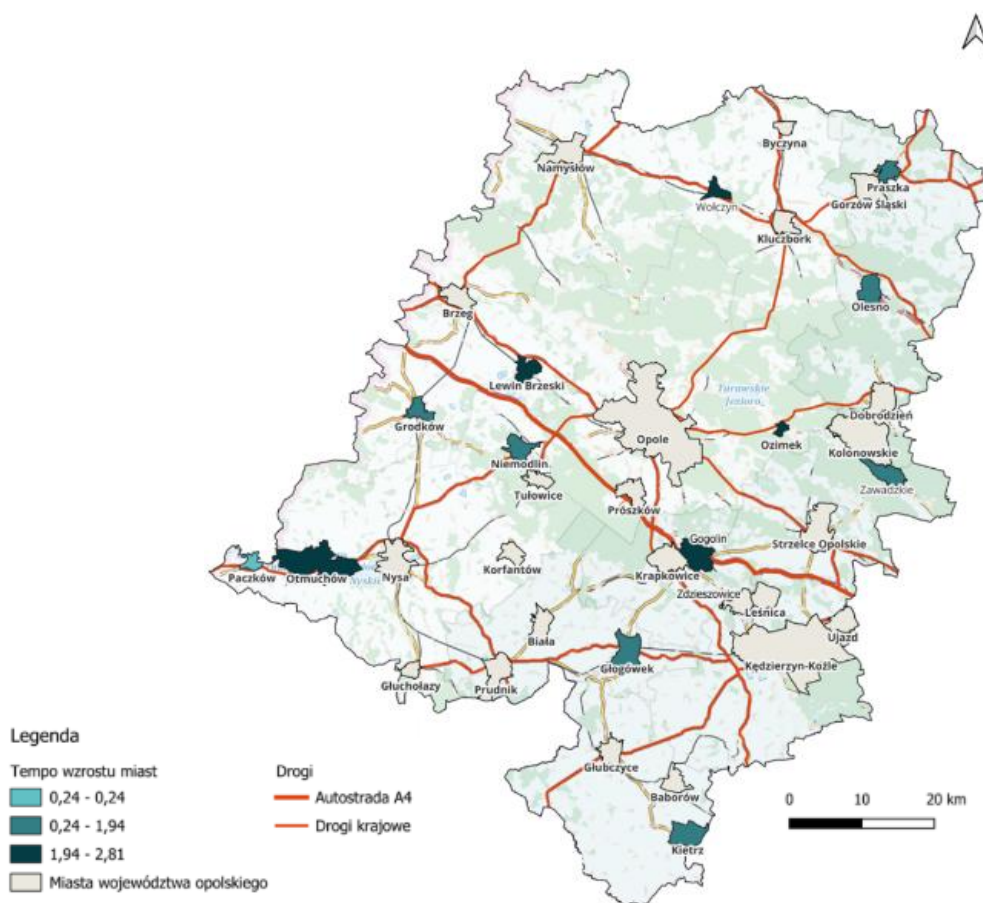

Rysunek 17. Miasta o liczbie mieszkańców poniżej 5 tysięcy oraz tempo ich rozwoju w latach 2018-2022

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych GUS oraz geoportal.gov.pl przy użyciu technik GIS.

Dobrodzień i Kolonowskie rozwijają się najmocniej, osiągając tempo rozwoju kolejno 3,48% i 2,93% rocznie. Dobrze rozwijają się też Korfantów, Gorzów Śląski i Byczyna. Miasta, które mają najniższy wynik, to Prószków i Biała.

Dobrodzień koncentruje się na budownictwie, produkcji wyrobów metalowych oraz produkcji mebli. Blisko 5,6% wszystkich podmiotów gospodarczych to małe przedsiębiorstwa zatrudniające od 10 do 49 osób. Przedsiębiorczość mieszkańców jest bardzo wysoka, ponieważ ponad 9% osób fizycznych decyduje się na podejmowanie działalności gospodarczej. Kolonowskie ma jeden z najwyższych współczynników ilości średnich i dużych przedsiębiorstwach w tej grupie miast. Posiada też dużą liczbę osób w wieku produkcyjnym, jednak niewiele z nich podejmuje działalność gospodarczą. Zarówno Dobrodzień, jak i Kolonowskie zlokalizowane są blisko drogi krajowej 46 umożliwiające transport w kierunku Opola oraz Częstochowy, a także konurbacji górnośląskiej.

Rysunek 18. Miasta liczące od 5 do 10 tysięcy mieszkańców oraz tempo ich rozwoju w latach 2018-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz geoportal.gov.pl przy użyciu technik GIS.

Ozimek rozwija się w tempie prawie 3% rocznie. Wołczyn i Gogolin też należą do miast rozwijających się najszybciej. Paczków odnotowuje wynik bliski 0. W Ozimku blisko 60% mieszkańców to osoby w wieku produkcyjnym, jednak zaledwie 7,41% osób fizycznych podejmuje się własnej

działalności. W mieście, w porównaniu do pozostałych miast, jest niewiele małych przedsiębiorstw. Dominuje tu produkcja gotowych wyrobów metalowych oraz metali. W mieście znajdują się też firmy produkujące urządzenia elektryczne oraz komputery.

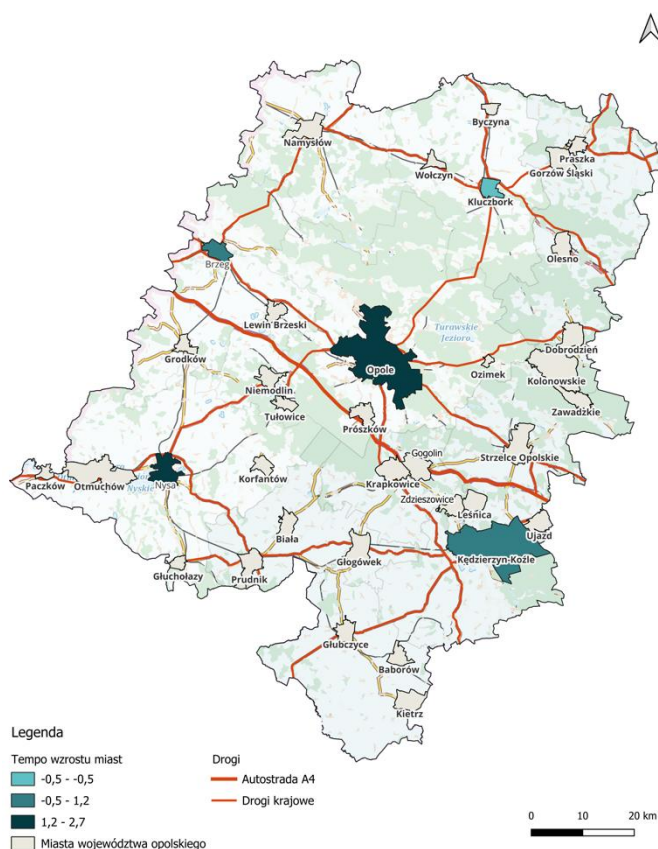
Rysunek 19. Miasta liczące od 10 do 20 tysięcy mieszkańców oraz tempo ich rozwoju w latach 2018-2022

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych GUS oraz geoportal.gov.pl przy użyciu technik GIS.

Żadne z miast nie przekracza 2%. Najwyższe tempo osiąga Namysłów i Prudnik. Jedyna wartość ujemna -0,15% przypada dla Zdzeszowic. Namysłów koncentruje swoją gospodarkę na mikro przedsiębiorstwach. Jedynie 0,5% wszystkich podmiotów gospodarczych to firmy zatrudniające więcej niż 50 pracowników, co stanowi najniższą ilość średnich i dużych przedsiębiorstw w porównaniu do innych miast tej grupy. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowią aż prawie 10% mieszkańców co jest najwyższym wynikiem w tej grupie miast. Są to przede wszystkim firmy zajmujące się budownictwem, handlem i przemysłem. W przemyśle pod względem liczby najbardziej wyróżniają się przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją z surowców niemetalicznych oraz produkcją mebli. Lokalizacja Namysłowa sprzyja jego rozwojowi, poprzez brak ośrodka konkurencyjnego. Dzięki temu Namysłów ma większy rynek zbytu i może być ośrodkiem lokalnym, który nie jest zagrożony

rozproszeniem żadnych z jego funkcji. Namysłów poprawia też swoją sytuację pod kątem sytuacji demograficznej. Pomimo stosunkowo niskiego odsetka osób w wieku produkcyjnym w ludności ogółem dzieci i młodzież do lat 18 stanowią 19% mieszkańców, co jest najwyższym wynikiem w grupie.

Prudnik również ma największy udział mikroprzedsiębiorstw, aczkolwiek ma prawie dwukrotnie większy udział przedsiębiorstw średnich w liczbie wszystkich podmiotów gospodarczych (0,95%) w porównaniu do Namysłowa. Prudnik jest największym miastem w tej grupie, więc ma największy kapitał ludzki, jednak mierzy się z problemem starzenia się mieszkańców. Jedynie nieco ponad 7% osób prowadzi własną działalność gospodarczą. Miasto jest bardzo dobrze skomunikowane z pobliskimi ośrodkami i graniczy od południa z Republiką Czeską. Zdieszowice są najmniejszym miastem w tej grupie, jednak mają największy procent ludności w wieku produkcyjnym. Mimo to bardzo mało osób decyduje się na podejmowanie własnej działalności gospodarczej. Struktura firm wskazuje na stosunkowo wysoki udział małych przedsiębiorstw, wynoszący 3,32% ogółu przedsiębiorstw.

Rysunek 20. Miasta liczące powyżej 20 tysięcy mieszkańców oraz tempo ich rozwoju w latach 2018-2022

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych GUS oraz geoportal.gov.pl przy użyciu technik GIS.

Opole i Nysa mają najszybsze tempo rozwoju, a Kluczbork najniższe – 0,45%, natomiast Brzeg i Kędzierzyn-Koźle mają wynik bliski 1%. Zarówno Opole, jak i Nysa mają dużą liczbę małych

przedsiębiorstw, zatrudniających od 10 do 49 osób. Struktura przedsiębiorstw w Opolu ma niski udział mikroprzedsiębiorstw, jednak prawie 12% mieszkańców prowadzi działalność gospodarczą. Na podstawie średniej z 5 lat – od roku 2018 do roku 2022 – można stwierdzić, że rocznie liczba podmiotów gospodarczych wzrasta o 2,66%.

Nysa, pomimo że ma największą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym oraz najmniejszą liczbę osób w wieku produkcyjnym, spośród wszystkich miast w grupie wyróżnia się tym, że ma bardzo wysoki wskaźnik liczby osób podejmujących się działalności gospodarczej. W Kluczborku corocznie ubywa podmiotów gospodarczych. Przyczyną tego może być dominacja średnich i dużych przedsiębiorstw.

4. Dyskusja i wnioski

Przebadane zostały procesy zachodzące w miastach województwa opolskiego. Mamy do czynienia z procesem depopulacji, a zarazem zmianą tendencji społeczeństwa do osiedlania się w miastach, intensyfikującą się preferencją zamieszkiwania na wsiach. Przeanalizowano udział poszczególnych sektorów gospodarki, uwagę kierując głównie na przemysł ze względu na największe jego znaczenie w strukturze zatrudnienia. W każdej z grup wskazano miasta wyróżniające się pod względem jednorodności specjalizacji, a następnie przeanalizowano klastry tworzące się na obszarze województwa opolskiego. Wschodnia część zdominowana jest przez przetwórstwo metali, południe zaś ukierunkowane jest na produkcję urządzeń elektrycznych i komputerów. Można zaobserwować też, że branża tekstylna rozwija się lepiej wraz z zwiększeniem się odległości od miasta wojewódzkiego.

W celu ułatwienia analizy tak kompleksowego zagadnienia, jakim jest znaczenie kapitału ludzkiego w gospodarce, założono tendencję ludności do dokonywania logistycznie najprostszych wyborów, takich jak wybór pracy czy podejmowania działalności gospodarczej w miejscu zamieszkania. Pominęto też skłonność ludzi do osadzania się w gminach wiejskich i aspekt ten nie został przeanalizowany w niniejszym opracowaniu.

Ponadto przywołane zostały dane dotyczące wielkości przedsiębiorstw w celu znalezienia zależności w stosunku do rozwoju miast. Większe miasta mają większy udział procentowy mikroprzedsiębiorstw w przedsiębiorstwach ogółem, a także mniej małych przedsiębiorstw w porównaniu do małych miast. Średnie i duże przedsiębiorstwa kumulują się przede wszystkim w miastach zamieszkanym przez 10-20 tysięcy mieszkańców.

W pracy przedstawione zostało też tempo wzrostu, obliczone na podstawie corocznych zmian liczby podmiotów gospodarczych. Opisane zostały miasta uzyskujące najwyższe i najniższe wyniki. Na przykładzie Namysłowa widać, że brak konkurencji w postaci pobliskich miast pozytywnie wpływa na rozwój ośrodka, co jest naturalnym zjawiskiem. Jednakże w sytuacji, w której miasta znajdują się

w bliskiej od siebie odległości i stanowią odrębne jednostki terytorialne, ale specjalizują się w tym samym sektorze gospodarki, widoczny jest rozwój obydwu miast jednocześnie. Tak jest w przypadku Dobrodzienia i Olesna w branży meblarskiej lub Dobrodzienia i Kolonowskiego w branży metalurgicznej.

Przy analizie konkretnych branż widoczne jest, że największe rozbieżności występują w mniejszych miastach. Mniejsze miasta są bardziej skłonne do posiadania jednej wąskiej specjalizacji i rozwijania się tylko w tym kierunku. Im większe są miasta, tym bardziej różnorodna jest gospodarka, więc rozprasza się ona na wszystkie sektory.

Zauważalna jest tendencja do większego tempa rozwoju w miastach, które specjalizują się w jednej branży. Jest to na przykład Dobrodzień, specjalizujący się w produkcji mebli, Ozimek – wyspecjalizowany w produkcji elementów metalowych, czy Namysłów i Prudnik zajmujące się produkcją elementów z surowców niemetalicznych.

Większość miast, w których niski procent osób fizycznych nie podejmuje się działalności gospodarczej, nie ma problemu z niską liczbą osób w wieku produkcyjnym. Kumulacja takich miast znajduje się we wschodniej części województwa. Najprawdopodobniej świadczy to o pracy zarobkowej poza miejscem zamieszkania – w Opolu lub w blisko znajdującym się województwie śląskim, a także poza granicami kraju. Są to między innymi miasta takie jak: Leśnica, Kolonowskie, Gogolin, Zdzeszowice i Kędzierzyn-Koźle.

Ponadto analiza danych dostarczyła informacji o tym w których miastach występują największe problemy demograficzne, co w przyszłości będzie znacząco wpływać na gospodarkę. W najmniejszych miastach liczba osób w wieku poprodukcyjnym wynosi średnio 23% ludności ogółem, a w miastach największych już 27%.

BIBLIOGRAFIA

Heffner K., 2011. *Raport regionalny województwo opolskie*. Opole.

Kozioł W., Machniak Ł., Ciepliński A., Borcz A., 2013, *Aktualny stan i wybrane uwarunkowania rozwoju wydobywania surowców skalnych w województwie opolskim i śląskim*. Kraków: AGH w Krakowie Wydział Górnictwa i Geoinżynierii.

Opolskie Obserwatorium Terytorialne Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej. 2017. *Województwo opolskie – Stan i trendy rozwojowe Raport za okres 2008–2015*, Opole.

Opolskie Obserwatorium Terytorialne Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej. 2019. *Województwo opolskie – Przegląd regionalny Polski 2019*, Opole.

Wasilewska R. (red.). 2024. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego 2022*. Opole: Urząd Statystyczny w Opolu.

Suliborski A. 2012. *Funkcje miast*. W: S. Liszewski (red.). *Geografia urbanistyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Szewczuk-Stępień M., Mach Ł. 2018. *Gospodarka regionalna – potencjał województwa opolskiego w świetle rankingu „Złota setka”*. Szczecin: Studia i Prace WNEIZ US.

Dynamiczna kultura przemysłowa Opolszczyzny. 2017. Opolskie Centrum Gospodarki InduCult 2.0.

Potencjał społeczno-gospodarczy powiatów w województwie opolskim w 2017 r. 2018. Opole: Urząd Statystyczny w Opolu.

Paweł Lebok

Gospodarka przestrzenna, Uniwersytet Opolski

**OCENA ZMIAN W LICZBIE I ŚREDNIEJ POWIERZCHNI GOSPODARSTW ROLNYCH
W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM W OKRESIE 2010–2020****ASSESSMENT OF CHANGES IN THE NUMBER AND AVERAGE AREA OF FARMS IN THE OPOLSKIE
VOIVODESHIP IN THE PERIOD 2010–2020**

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest ocena zmian w liczbie oraz średniej powierzchni gospodarstw rolnych w województwie opolskim w latach 2010–2020. Głównym źródłem danych są dane statystyczne pochodzące z Powszechnych Spisów Rolnych na lata 2010 i 2020 oraz wybrane przykłady literatury z zakresu gospodarki rolnej oraz agrobiznesu. Z przeprowadzonych badań wynika, że struktura powierzchni gospodarstw rolnych w województwie opolskim jest niekorzystna, gdyż spośród gospodarstw rolnych nadal dominują te bardzo małe (do 5 ha), zaś przyrost liczby największych jest zbyt wolny. W związku z wskazanymi problemami należy poszukać korzystnych rozwiązań na szczeblu regionalnym, które pobudzą wzrost wydajności gospodarczej obszarów rolnych oraz przyczynią się do utworzenia nowoczesnego systemu zarządzania rolnictwem.

Słowa kluczowe: średnia powierzchnia gospodarstw rolnych, gospodarstwa rolne, województwo opolskie

Abstract: The aim of this report is to assess the changes in the number and area of agricultural holdings in the Opole Voivodeship in the year 2010–2020. The main source of the data is statistical data from the General Agricultural Censuses for the year 2010 and 2020 and selected examples of literature in the field of agribusiness. The research shows that the structure of agricultural holdings in the Opole Voivodeship is unfavorable, as among the farms very small (to 5 ha) still dominate, while the growth of the number of the largest is too slow. In view of the above problems, favorable solutions should be sought at the regional level that pattern of economic productivity of agricultural areas and contribute to the creation of a modern agricultural management system.

Keywords: average area of farms, farms, Opole Voivodeship

Kod klasyfikacji JEL: R58

1. Wstęp

Rolnictwo jest jednym z głównych rodzajów działalności wpływających na kształt współczesnej gospodarki. Obecnie sektor ten skupia około 1,4 miliona pracowników, produkcja rolna obejmuje zaś około 3% krajowego PKB, co tym samym przynosi państwu bardzo duże dochody. Na rozwój rolnictwa największy wpływ mają gospodarstwa rolne, w których aktywnie prowadzi się produkcję rolniczą. Samo pojęcie „gospodarstwa rolne” jest różnie traktowane, stąd w polskim ustawodawstwie istnieje wiele definicji, które je określają. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym za gospodarstwo rolne uważa się „obszar gruntów, sklasyfikowanych w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza, o łącznej powierzchni przekraczającej 1 ha lub 1 ha przeliczeniowy, stanowiących własność lub znajdujących się w posiadaniu osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej, w tym spółki, nieposiadającej osobowości prawnej” (Dz.U. 1984 Nr 52 poz. 268, art. 2 pkt 1). Według innej definicji, zaczerpniętej z Kodeksu cywilnego, za gospodarstwo rolne uważa się „grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i

inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego” (Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93, art. 55). Jeszcze inaczej gospodarstwa rolne traktuje Główny Urząd Statystyczny (GUS) – jako „jednostkę wyodrębnioną pod względem technicznym i ekonomicznym, posiadającą odrębne kierownictwo (użytkownik lub zarządzający) i prowadzącą działalność rolniczą” (GUS 2012).

Mnogość zastosowanych określeń w odniesieniu do gospodarstwa rolnego sprawia, że jest to pojęcie niejednoznaczne, mogące być interpretowane w rozmaity sposób. Pomimo to ważność gospodarstw rolnych jako czynnika przyczyniającego się do rozwoju zarówno krajowego, jak i regionalnego rolnictwa wynika ze struktury agrarnej, na którą to składa się m.in. struktura wielkości gospodarstw rolnych. Jak wskazują W. Dzun i W. Jóźwiak, struktura wielkości gospodarstw rolnych jest jednym z najczęściej stosowanych wskaźników w stosunku do gospodarstw rolnych, pozwalającym na określenie m.in. rozmiaru areалу rolnego danego gospodarstwa (Dzun, Jóźwiak 2009). Obecnie struktura wielkości polskich gospodarstw rolnych intensywnie się zmienia i wykazuje regionalne zróżnicowanie, które z kolei wynika z zawiłości historycznych (Kulas 2022). Najmniejsza średnia powierzchnia gospodarstw rolnych jest w Polsce południowo-wschodniej, gdzie w wyniku podziałów gruntów rolnika na skutek dziedziczenia ich przez jego potomków doszło do znacznego rozczłonkowania ziemi, zaś same gospodarstwa rolne są bardzo małe. Nieco inaczej jest w województwach północnych i zachodnich, w których istniały duże skupiska PGR-ów. Obecnie średnia powierzchnia gospodarstw rolnych jest tam największa, gdyż większość gruntów dawnych PGR-ów została przekazana niedużej grupie rolników (Kulas 2022). Do tej grupy województw należy województwo opolskie, w którym średnia powierzchnia gospodarstw rolnych jest zdecydowanie większa od województw sąsiednich, choć pomimo to także tutaj struktura wielkościowa gospodarstw rolnych nie zawsze była taka sama i, podobnie jak w ujęciu krajowym, wykazuje wewnętrzne zróżnicowanie. Oprócz struktury agrarnej, istotnym czynnikiem wpływającym na kondycję opolskiego rolnictwa są zmiany samej liczby gospodarstw rolnych. Jak wynika z dotychczasowych badań statystycznych GUS dla całego kraju, ogólna liczba rolnych gospodarstw z roku na rok ulega spadkowi, przy czym jednocześnie rośnie liczba gospodarstw największych powierzchniowo (powyżej 15 ha), liczba tych najmniejszych (poniżej 1 ha) zaś drastycznie spada. Reguła ta, utożsamiona z panującymi trendami gospodarczymi kraju, również wykazuje zdecydowane zróżnicowanie przestrzenne, co z kolei wynika z odmiennego tempa rozwoju i dostosowania się do zmian w różnych częściach województw opolskiego. Na tej podstawie można zadać pytanie: „Ile gospodarstw rolnych jest obecnie w województwie opolskim oraz jaką powierzchnie zajmują”. Z ekonomicznego punktu widzenia odpowiedź na to pytanie jest istotna, gdyż obecnie zachodzące zmiany w liczbie i wielkości

gospodarstw rolnych przesądzać o kierunku rozwoju gospodarki rolnej w danym regionie. Jak wykazali E. Szymańska i J. Maj, „wzrost konkurencyjności polskiego rolnictwa zależy m.in. od zwiększenia powierzchni gospodarstw rolnych, dzięki czemu mogłyby one rozwinąć potencjał ekonomiczny” (Szymańska, Maj 2018).

Obecnie rosnąca presja na rynku rolnym wpływa na wzrost powierzchni areálu gospodarstw rolnych, co z kolei pozwala uzyskać większą skalę produkcji i powiązane z tym korzyści, jak obniżenie kosztów jednostkowych produkcji. Dlatego też to właśnie duże obszarowo gospodarstwa rolne inwestują głównie w zakup ziemi w celu wzrostu areálu oraz wprowadzają innowacyjne rozwiązania gospodarcze (Szymańska, Maj 2018). Z tego powodu zmiany w strukturze gospodarstw rolnych są jednym z kluczowych wskaźników dopasowania zarówno krajowego, jak i regionalnego rolnictwa do obecnie zmieniającej się sytuacji ekonomicznej (Szymańska, Maj 2018). Zgodnie z tym można przypuszczać, że w województwie opolskim, podobnie jak ma to miejsce w całym kraju, średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w okresie 2010–2020 uległa znaczącemu wzrostowi, natomiast liczba gospodarstw ogółem ma tendencję spadkową, przy czym liczba gospodarstw największych powierzchniowo wzrosła, tych najmniejszych zaś drastycznie spadła, co wynika ze wzrostu konkurencyjności lokalnego rolnictwa.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, jak zmieniała się liczba i struktura wielkości gospodarstw rolnych w województwie opolskim. Badania przeprowadzono na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego, z sekcji Powszechne Spisy Rolne. Przyjętym okresem badań są lata 2010–2020, w którym miały miejsce dwa spisy rolne – w 2010 i 2020 r. Badania koncentrować się będą na dwóch aspektach – porównaniu zmian liczby i średniej wielkości gospodarstw rolnych w województwie opolskim do zmian w pozostałych województwach, co ma na celu wykazanie pozycji województwa opolskiego na tle pozostałych regionów kraju, oraz wykazanie wewnętrznych zmian powierzchniowych i liczbowych gospodarstw rolnych wewnątrz województwa, na poziomie powiatu – przedstawienie lokalnych różnic wewnątrz województwa opolskiego. Zmiany w liczbie gospodarstw rolnych w ujęciu wewnętrznym województwa opolskiego rozpatrywane będą w ujęciu powierzchniowych grup obszarowych. W niniejszej pracy przyjęte będą następujące grupy obszarowe: <1 ha, 1–5 ha, 5–10 ha, 10–15 ha oraz >15 ha. Pozyskane dane, niezbędne do przeprowadzenia badań, będą zaprezentowane w formie tabelarycznej oraz za pomocą mapy i diagramu.

2. Rezultaty badań

2.1. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie opolskim

Zgodnie z wynikami trzeciego Powszechnego Spisu Rolnego w roku 2010 przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych w całej Polsce wyniosła 7,93 ha. Największą średnią powierzchnię gospodarstw rolnych odnotowano w województwach położonych w północnej części kraju, a w szczególności w województwie zachodniopomorskim (22,58 ha), warmińsko-mazurskim (18,74 ha) oraz pomorskim (15,77 ha). Na drugim końcu skali, województwami z najmniejszą średnią powierzchnią gospodarstw rolnych były województwa położone w południowej części kraju, w tym województwo małopolskie (3,00 ha), podkarpackie (3,23 ha) oraz śląskie (3,37 ha). W 2010 r. średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie opolskim wyniosła 12,22 ha, co w porównaniu do pozostałych województw było wynikiem bardzo dobrym (województwo opolskie było szóstym województwem z największą średnią powierzchnią gospodarstw rolnych). W tabeli 1 przedstawiono porównanie zmian średniej powierzchni gospodarstw rolnych w województwie opolskim na tle innych województw.

Tabela 1. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w okresie 2010-2020

Nazwa województwa	Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w 2010 r.	Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w 2020 r.	Zmiana w okresie 2010–2020 [%]	Zmiana w okresie 2010–2020 [ha]
Dolnośląskie	12,2	18,28	+49	+6,08
Kujawsko-pomorskie	12,22	19,07	+56	+6,85
Lubelskie	6,9	9,71	+40	+2,81
Lubuskie	15,77	23,52	+49	+7,75
Łódzkie	6,44	9,5	+47	+3,06
Małopolskie	3	5,29	+76	+2,29
Mazowieckie	8,53	11,01	+29	+2,48
Opolskie	12,35	21,22	+71	+8,87
Podkarpackie	3,23	5,93	+83	+2,7
Podlaskie	11,9	16,73	+40	+4,83
Pomorskie	14,33	22,25	+55	+7,92
Śląskie	4,59	8,78	+91	+4,19
Świętokrzyskie	3,37	7,16	+112	+3,79
Warmińsko-mazurskie	18,74	27,54	+46	+8,8
Wielkopolskie	10,49	16,57	+57	+6,08
Zachodniopomorskie	22,58	34,57	+53	+11,99

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010 i 2020).

Według danych z kolejnego Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych w całej Polsce wyniosła 12,65 ha. Województwami z największą średnią powierzchnią gospodarstw rolnych były również województwa północne, a w szczególności województwo zachodniopomorskie (34,57 ha), województwo warmińsko-mazurskie (27,54 ha) czy województwo pomorskie (22,25 ha).

Najmniejszą średnią powierzchnią gospodarstw rolnych z kolei poszczycić się mogą województwa w południowo-wschodniej części kraju, a w szczególności województwo małopolskie (5,29 ha), województwo podkarpackie (5,93 ha) oraz województwo świętokrzyskie (7,16 ha). Na tle wszystkich województw województwo opolskie, podobnie jak w 2010 r., odznaczało się jedną z największych średnich powierzchni gospodarstw rolnych, wynoszącą w 2020 r. średnio 21,22 ha, co było piątym wynikiem w kraju.

Na przestrzeni 10 lat zauważyć można, że średnia powierzchnia gospodarstw rolnych bardzo się zwiększyła. W skali całego kraju średnia powierzchnia gospodarstw rolnych powiększyła się o 4,72 ha, co stanowi wzrost o 59%. Największe zmiany nastąpiły w województwie zachodniopomorskim, w którym średnia powierzchnia gospodarstw rolnych powiększyła się o 11,20 ha, natomiast największy procentowy przyrost odnotowano w województwie śląskim, w którym średnia powierzchni gospodarstw rolnych wzrosła o 112%. Najmniejsze powierzchniowe zmiany miały miejsce z kolei w województwie małopolskim – średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wzrosła jedynie o 2,29 ha, natomiast najmniejsze procentowe zmiany nastąpiły w województwie mazowieckim – wzrost o 29%. W okresie 2010–2020 średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie opolskim wzrosła o 8,87 ha, a tym samym województwo opolskie było jednym z województw, w którym średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wzrosła najbardziej. W tabeli 2 przedstawiono porównanie zmian średniej powierzchni gospodarstw rolnych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego.

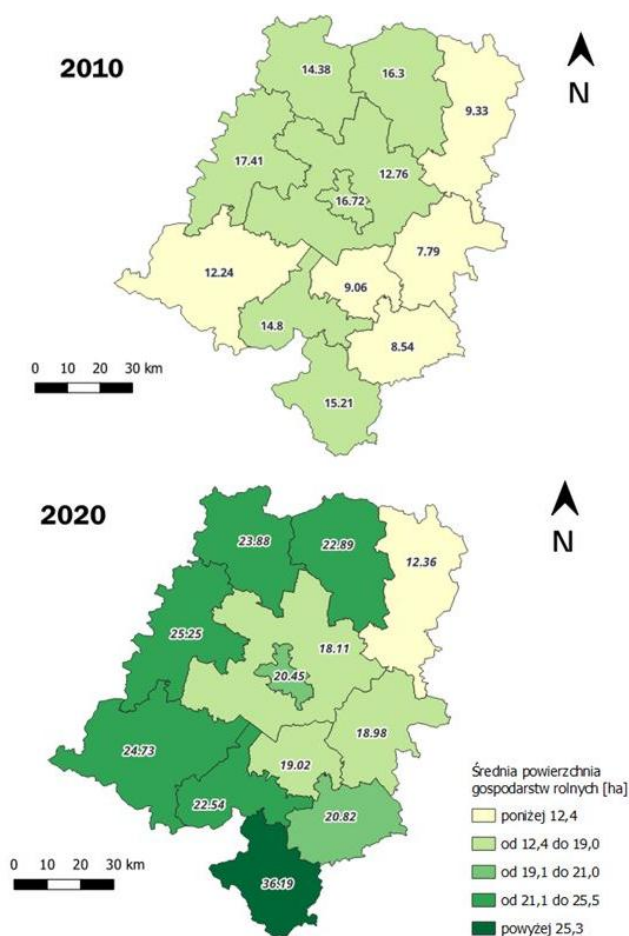
Tabela 2. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w okresie 2010-2020 w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Nazwa powiatu	Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w 2010 r.	Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w 2020 r.	Zmiana w okresie 2010–2020 [%]	Zmiana w okresie 2010–2020 [ha]
Brzeski	17,53	25,25	+44,04	+7,72
Głubczycki	15,39	36,19	+135,15	+20,80
Kędzierzko-kozielski	8,28	20,82	+151,45	+12,54
Kluczborski	16,15	22,89	+41,73	+6,74
Krapkowicki	9,00	19,02	+111,33	+10,02
Namysłowski	15,49	23,88	+54,16	+8,39
Nyski	11,97	24,73	+106,60	+12,76
Oleski	9,43	12,36	+31,07	+2,93
Opolski	12,28	18,11	+47,48	+5,83
Prudnicki	14,86	22,54	+51,68	+7,68
Strzelecki	7,98	18,98	+137,84	+11,00
M. Opole	14,79	20,45	+38,27	+5,66

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Powszechne Spisy Rolne (2010 r. i 2020 r.).

Rozpatrując kwestie średniej powierzchni gospodarstw rolnych w ujęciu województwa opolskiego, można wskazać niewielkie dysproporcje występujące między poszczególnymi powiatami wchodzącymi w skład tegoż województwa. W 2010 r. największą średnią powierzchnią gospodarstw

domowych charakteryzował się powiat brzeski (17,53 ha), najmniejszą zaś powiat strzelecki (7,98 ha). W pozostałych powiatach wartości średniej powierzchni gospodarstw rolnych utrzymywały się na zbliżonym poziomie – między 11 a 16 ha. W 2020 r. średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego była zdecydowanie większa niż w 2010 r. Powiatem, w którym średnia powierzchnia gospodarstw rolnych przyjmowała największe wartości, był powiat głubczycki (36,19 ha), natomiast najmniejsze wartości odnotowano w powiecie oleskim (12,36 ha). W pozostałych powiatach średnia powierzchnia gospodarstw rolnych utrzymuje się na bardzo zbliżonym poziomie, zamkniętym w przedziale między 25 ha a 18 ha. Na przestrzeni 10 lat, w okresie 2010–2020, średnia powierzchnia gospodarstw rolnych znacząco się powiększyła. Największe zmiany miały miejsce w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim, w którym średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wzrosła o ponad 151% (w 2010 r. wyniosła 8,28 ha, a w 2020 r. już 20,82 ha). Powiatem, w którym zmiany były z kolei najmniejsze, był powiat oleski, w którym średnia powierzchnia wzrosła o 31% (w 2010 r. wyniosła 9,43 ha, zaś w 2020 r. już 12,36 ha).

Rysunek 1. Porównanie średniej powierzchni gospodarstw rolnych w województwie opolskim w 2010 i 2020

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS, Powszechne Spisy Rolne (2010, 2020).

2.2. Zmiany w liczbie gospodarstw domowych w województwie opolskim

Na przestrzeni ostatnich 10 lat liczba gospodarstw rolnych nieznacznie się zmieniła. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2010 w całej Polsce było ponad 2,27 mln gospodarstw rolnych. Zdecydowana większość z nich skupia się we wschodnich i południowych rejonach kraju, a w szczególności w województwie małopolskim (283 513 gospodarstw rolnych), województwie mazowieckim (277 528 gospodarstw rolnych) oraz podkarpackim (261 436 gospodarstw). Najmniejszą zaś liczbą gospodarstw rolnych odznaczają się z kolei województwa w zachodniej części kraju, a w szczególności województwo lubuskie (42 972 gospodarstw) oraz zachodniopomorskie (48 056 gospodarstw). W tym miejscu warto zauważyć, że sama liczba gospodarstw rolnych niewiele mówi o faktycznym rozmiarze produkcji rolniczej województwa, co w głównej mierze wynika z dysproporcji wielkości, jaka występuje między poszczególnymi województwami. Stosując jako przelicznik gęstość, czyli liczbę gospodarstw rolnych na 1 km², można wskazać faktyczną wielkość działalności rolniczej danego województwa. W tym ujęciu sytuacja się znacząco zmienia. Województwami z największą liczbą gospodarstw rolnych przypadających na 1 km² nadal są województwa wschodnie – lubelskie (10,23 gospodarstw na 1 km²), małopolskie (18,67 gospodarstw na 1 km²), śląskie (13,23 gospodarstw na 1 km²) czy podkarpackie (14,64 gospodarstw na 1 km²). Województwem z najmniejszą liczbą gospodarstw rolnych na 1 km² było województwo zachodniopomorskie – 2,09 gospodarstw na 1 km² i warmińsko-mazurskie – 2,69 gospodarstw na 1 km².

Tabela 3. Zestawienie liczby gospodarstw w ujęciu wojewódzkim w 2010 r.

Numer	Nazwa województwa	Liczba gospodarstw rolnych ogółem	Liczba gospodarstw rolnych na 1 km ²
1	Dolnośląskie	107 344	5,38
2	Kujawsko-pomorskie	88 605	4,93
3	Lubelskie	257 250	10,23
4	Lubuskie	42 972	3,07
5	Łódzkie	168 098	9,22
6	Małopolskie	283 513	18,67
7	Mazowieckie	277 528	7,80
8	Opolskie	44 828	4,76
9	Podkarpackie	261 436	14,64
10	Podlaskie	104 020	5,15
11	Pomorskie	60 933	3,32
12	Śląskie	163 290	13,23
13	Świętokrzyskie	141 919	12,11
14	Warmińsko-mazurskie	65 150	2,69
15	Wielkopolskie	162 672	5,45
16	Zachodniopomorskie	48 056	2,09

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechny Spis Rolny (2010).

W odniesieniu do roku 2010 średnia powierzchnia w 2020 r. kształtowała się na poziomie 1,3 mln. Województwami z największą liczbą gospodarstw rolnych były województwa położone we wschodniej i południowej części kraju, a w szczególności województwo lubelskie (161 391

gospodarstw), mazowieckie (208 101 gospodarstw) oraz małopolskie (126 703 gospodarstw). Najmniejszą powierzchnią cechowały się natomiast województwa w zachodniej części kraju – województwo lubuskie (19 981 gospodarstw) oraz zachodniopomorskie (28 521 gospodarstw). Województwem z największą gęstością gospodarstw rolnych było województwo małopolskie – 8,34 gospodarstw na 1 km², oraz pozostałe województwa ze wschodniej i południowej części Polski (lubelskie – 6,42 gospodarstw na 1 km², świętokrzyskie – 6,82 gospodarstw na 1 km², czy mazowieckie – 5,85 gospodarstw na 1 km²). Województwem z najmniejszą liczbą gospodarstw rolnych na 1 km² było województwo zachodniopomorskie – 0,03 gospodarstw na 1 km².

Tabela 4. Zestawienie liczby gospodarstw w województwach w 2020 r.

Numer	Nazwa województwa	Liczba gospodarstw rolnych ogółem	Liczba gospodarstw rolnych na 1 km ²
1	Dolnośląskie	52 586	2,63
2	Kujawsko-pomorskie	59 601	3,31
3	Lubelskie	161 391	6,42
4	Lubuskie	19 981	1,42
5	Łódzkie	116 952	6,41
6	Małopolskie	126 703	8,34
7	Mazowieckie	208 101	5,85
8	Opolskie	25 479	2,70
9	Podkarpackie	113 873	6,38
10	Podlaskie	76 719	3,80
11	Pomorskie	38 928	2,12
12	Śląskie	49 647	4,02
13	Świętokrzyskie	79 894	6,82
14	Warmińsko-mazurskie	42 606	1,76
15	Wielkopolskie	116 418	0,03
16	Zachodniopomorskie	28 521	1,24

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechnie Spisy Rolne (2020).

W okresie 2010–2020 w całym kraju ubyło łącznie ponad 1 mln gospodarstw rolnych. Województwem z największym spadkiem gospodarstw było województwo małopolskie, gdzie na przestrzeni 10 lat ubyło łącznie 156 810 gospodarstw rolnych. Bardzo zbliżone wartości spadkowe można zanotować w innych województwach południowych, w tym w województwie podkarpackim (spadek o 147 563 gospodarstw) oraz śląskim (spadek o 113 643 gospodarstw). Zmianie uległa także gęstość gospodarstw rolnych. Województwem z największą zmianą liczby gospodarstw rolnych przypadających na 1 km² było województwo małopolskie (-10,33 gospodarstw na 1 km²), natomiast najmniejsze zmiany liczby gospodarstw rolnych na 1 km² zanotowano w województwie zachodniopomorskim (-0,85 gospodarstw na 1 km²).

Tabela 5. Zestawienie zmian liczby gospodarstw w ujęciu wojewódzkim w okresie 2020-2010

Numer	Nazwa województwa	Zmiana liczby gospodarstw rolnych ogółem	Liczba gospodarstw rolnych na 1 km ²
1	Dolnośląskie	-54 758	-2,75
2	Kujawsko-pomorskie	-29 004	-1,62
3	Lubelskie	-95 859	-3,81
4	Lubuskie	-22 991	-1,65
5	Łódzkie	-51 146	-2,81
6	Małopolskie	-156 810	-10,33
7	Mazowieckie	-69 427	-1,95
8	Opolskie	-19 349	-2,06
9	Podkarpackie	-147 563	-8,26
10	Podlaskie	-27 301	-1,35
11	Pomorskie	-22 005	-1,2
12	Śląskie	-113 643	-9,21
13	Świętokrzyskie	-62 025	-5,29
14	Warmińsko-mazurskie	-22 544	-0,93
15	Wielkopolskie	-46 254	-5,42
16	Zachodniopomorskie	-19 535	-0,85

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010 i 2020).

Spośród wszystkich województw województwo opolskie w okresie 2010–2020 cechowało się stosunkowo niedużą liczbą gospodarstw rolnych, niemniej na przestrzeni analizowanych lat można zauważyć podobną tendencję spadkową jak w przypadku całego kraju oraz poszczególnych jego regionów. W roku 2020 w województwie opolskim było 25 479 gospodarstw rolnych, zaś w 2010 było ich 44 828. Spadek liczby gospodarstw rolnych wynosi w takim razie -19 349 gospodarstw rolnych, co było wartością najmniejszą spośród wszystkich województw. Podobny stan rzeczy można zauważyć w przypadku zmian gęstości gospodarstw rolnych – w 2010 r. na 1 km² przypadało 4,76 gospodarstw rolnych, zaś w 2020 r. gęstość wyniosła 2,70 gospodarstw na 1 km². Różnica między rokiem 2010 a 2020 wyniosła -2,06 gospodarstw na 1 km² i tym samym była jedną z najmniejszych w stosunku do pozostałych części całego kraju.

Zmiana liczby gospodarstw rolnych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego prezentowała się równie interesująco. W roku 2010 największą liczbą gospodarstw rolnych cechował się powiat nyski, w którym położonych było w sumie 6802 gospodarstw rolnych. Powiatem na drugim końcu skali, czyli z najmniejszą liczbą gospodarstw rolnych, było miasto Opole z 628 gospodarstwami rolnymi. Przy zastosowaniu gęstości jako przelicznika powiatem z najmniejszą liczbą gospodarstw rolnych przypadających na 1 km² był powiat nyski (2,53 gospodarstw na 1 km²), natomiast powiatem z największą liczbą gospodarstw rolnych na 1 km² był powiat kędzierzyńsko-kozielski (9,01 gospodarstw na 1 km²).

Tabela 6. Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych w 2010 r.

Nazwa powiatu	Liczba gospodarstw ogółem	Liczba gospodarstw według obszarowych grup powierzchniowych					Liczba gospodarstw na 1 km ²
		<1 ha	1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	>15 ha	
Brzeski	6 802	878	1017	501	271	573	7,76
Głubczycki	4 551	1 796	842	444	234	452	6,76
Kędzierzyńsko-kozielski	5 636	2 236	660	271	192	573	9,01
Kluczborski	3 768	778	1 024	488	245	513	4,42
Krapkowicki	3 932	1 269	564	237	169	362	8,89
Namysłowski	3 240	876	1 002	485	268	471	4,33
Nyski	3 102	3 235	1 695	743	323	806	2,53
Oleski	3 145	1 063	2 200	1 154	511	708	3,23
Opolski	4 359	876	1 837	623	330	693	2,84
Prudnicki	3 048	866	752	459	294	774	5,33
Strzelecki	2 601	2 270	1 208	392	183	498	3,49
M. Opole	628	256	178	55	26	113	4,21

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010).

Spośród wszystkich gospodarstw rolnych położonych na terenie województwa opolskiego w 2010 r. zdecydowana większość zajmowała powierzchnię mniejszą niż 1 ha – około 36% ogółu gospodarstw rolnych. Największą ich liczbę zanotowano w powiecie nyskim – 3235 wszystkich gospodarstw. Równie wysoką liczbą najmniejszych powierzchniowo gospodarstw rolnych odznaczały się powiat oleski (2270 gospodarstw), powiat strzelecki (2236 gospodarstw) oraz powiat opolski (1796 gospodarstw). Powiatem z najmniejszą liczbą gospodarstw o powierzchni do 1 ha było miasto Opole (256 gospodarstw). Uzupełnieniem informacji na temat liczby gospodarstw rolnych o najmniejszej powierzchni jest wskazanie, jaki odsetek stanowią wspomniane gospodarstwa względem ogółu gospodarstw rolnych w analizowanym powiecie. Idąc tym tropem, można wskazać, że najwięcej najmniejszych powierzchniowo gospodarstw rolnych w stosunku do pozostałych rodzajów gospodarstw rolnych położonych było w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim – około 56% wszystkich gospodarstw rolnych stanowiły gospodarstwa o powierzchni do 1 ha. Równie dużymi wartościami charakteryzowały się powiaty: strzelecki (49%), krapkowicki (48%), nyski oraz głubczycki (po 47%). Najmniejszym odsetkiem gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 ha cechował się powiat oleski (18%) oraz opolski (20%).

Gospodarstwa małe, czyli o powierzchni od 1 ha do 5 ha, w 2010 r. stanowiły około 28% wszystkich gospodarstw rolnych w całym województwie opolskim. Największą ich liczbę odnotowano w powiecie nyskim (2 200 gospodarstw), oleskim (1 837 gospodarstw), strzeleckim (1 695 gospodarstw) i opolskim (1 208 gospodarstw), najmniejszą zaś w mieście Opole (178 gospodarstw) oraz w powiecie krapkowickim (564 gospodarstw). Największym odsetkiem małych gospodarstw do

w stosunku do pozostałych rodzajów gospodarstw rolnych charakteryzował się powiat strzelecki (36% wszystkich gospodarstw rolnych), oleski i nyski (po 32%), z kolei najmniejszy odsetek gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha zanotowano w powiecie krapkowickim (20% wszystkich gospodarstw).

Średniej wielkości gospodarstw rolne (o powierzchni od 5 do 10 ha) w 2010 r. dominowały w powiecie nyskim (1 154 gospodarstw), natomiast najmniejszą ich liczbę odnotowano w mieście Opole (55 gospodarstw). W pozostałych powiatach województwa liczba średnich powierzchniowo gospodarstw wahała się między 750 a 200. Największym odsetkiem gospodarstw o powierzchni 5–10 ha mógł poszczycić się powiat nyski i oleski (*ex aequo* po 16% wszystkich gospodarstw rolnych), natomiast najmniejszym odsetkiem średnich powierzchniowo gospodarstw rolnych charakteryzowały się powiaty: namysłowski, kluczborski i miasto Opole (po 8% w każdym powiecie).

Gospodarstwa duże, o powierzchni 10–15 ha, zajmowały powierzchnię około 6% wszystkich gospodarstw rolnych w 2010 r. Największą ich liczbę odnotowano w powiecie nyskim – 511 gospodarstw, najmniejszą zaś w mieście Opole – 26 gospodarstw. Największy odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha zanotowano w powiecie nyskim (7,5%) oraz w powiatach oleskim i opolskim (po 7%). Najmniejszym z kolei odsetkiem dużych gospodarstw w stosunku do pozostałych rodzajów gospodarstw cechowały się powiat namysłowski i miasto Opole (po 4%).

Gospodarstwa największe obszarowo, czyli powyżej 15 ha, zajmowały około 14% wszystkich gospodarstw. Największa liczba gospodarstw o największej powierzchni znajdowała się w powiecie oleskim – 806 gospodarstw, a także w powiecie brzeskim (774 gospodarstw), nyskim (708 gospodarstw) oraz strzeleckim (693 gospodarstw). Najmniejszą liczbę największych obszarowo gospodarstw zanotowano zaś w mieście Opole – 113 gospodarstw. Największy odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha zanotowano w powiecie prudnickim (około 24%) oraz w mieście Opole (18%) i w powiecie oleskim (17%). Najmniejszym z kolei odsetkiem gospodarstw największych powierzchniowo w stosunku do pozostałych rodzajów gospodarstw cechowały się powiat nyski (10%) i namysłowski (11%).

W roku 2020 najwięcej gospodarstw rolnych było w powiecie oleskim (4 137) oraz w największych obszarowo powiatach województwa, czyli w powiecie nyskim (3 167 gospodarstw) i opolskim (3 123 gospodarstw). Najmniejszą liczbą gospodarstw rolnych w 2020 r. odznaczało się natomiast miasto Opole, w którym położonych było 632 gospodarstw rolnych. W pozostałych powiatach liczba gospodarstw rolnych utrzymywała się na stałym poziomie między 3000 a 1200 gospodarstw rolnych. Największą gęstością gospodarstw rolnych odznaczał się powiat kędzierzyńsko-

kozielski (4,99 gospodarstw na 1 km²), z kolei najmniejszym powiat opolski (1,03 gospodarstwa na 1 km²).

Tabela 7. Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych w 2020 r.

Nazwa powiatu	Liczba gospodarstw ogółem	Liczba gospodarstw według obszarowych grup powierzchniowych					Liczba gospodarstw na 1 km ²
		<1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10–15 ha	>15 ha	
Brzeski	4 137	37	955	349	203	550	4,72
Głubczycki	3 167	31	582	348	175	455	4,70
Kędzierzko-kozielski	3 123	42	581	235	175	547	4,99
Kluczborski	2 104	39	885	380	188	543	2,46
Krapkowicki	2 094	22	520	230	147	349	4,73
Namysłowski	2 035	25	851	340	195	466	2,72
Nyski	1 877	71	1 473	602	237	784	1,53
Oleski	1 871	31	1 996	944	430	736	1,92
Opolski	1 591	70	1 507	562	267	717	1,03
Prudnicki	1 580	44	692	353	243	772	2,76
Strzelecki	1 268	40	827	330	166	508	1,70
M. Opole	632	35	301	101	34	161	4,24

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2020).

Zdecydowaną większość gospodarstw rolnych w województwie opolskim stanowiły gospodarstwa małe – o powierzchni od 1 ha do 5 ha (na 25 479 zarejestrowanych gospodarstw było 11 170 gospodarstw małych, co stanowiło około 43% ogółu wszystkich gospodarstw z 2020 r.). Najwięcej gospodarstw rolnych o powierzchni 1–5 ha położonych było w powiecie oleskim (1 996), nyskim (1 473) i opolskim (1 507), natomiast najmniejszą ich liczbą odznaczało się miasto Opole (301). Największym odsetkiem małych gospodarstw rolnych do wszystkich rodzajów gospodarstw rolnych cechowały się powiaty nyski i prudnicki (po 48%), natomiast najmniejszym powiat brzeski (32%).

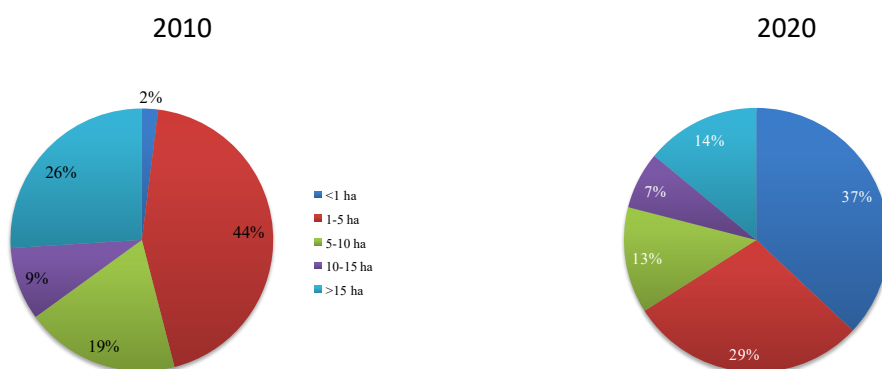
Gospodarstwa, w których powierzchnia nie przekraczała 1 ha w roku 2020, stanowiły najmniej liczny rodzaj gospodarstw rolnych – na 25 479 zarejestrowanych w 2020 r. gospodarstw, tych najmniejszych było raptem 487, co stanowiło około 2% ogółu. Najwięcej gospodarstw o powierzchni do 1 ha położonych było w powiatach nyskim (71 gospodarstwa) i opolskim (70 gospodarstw), najmniej zaś w powiatach krapkowickim (22 gospodarstwa) i namysłowskim (25 gospodarstw). Największym odsetkiem najmniejszych gospodarstw rolnych w stosunku do wszystkich rodzajów gospodarstw rolnych odznaczały się z kolei powiat nyski i opolski (0,2% ogółu gospodarstw), natomiast najmniejszym powiat oleski (0,07%).

Gospodarstwa o powierzchni od 5 do 10 ha w roku 2020 obejmowały około 18% wszystkich rodzajów gospodarstw rolnych. Najwięcej gospodarstw tego typu położonych było w powiecie oleskim

(944 gospodarstw), nyskim (602 gospodarstw) i opolskim (562 gospodarstw), natomiast najmniej w mieście Opole (101 gospodarstw). Największy odsetek gospodarstw rolnych o powierzchni 10–15 ha w stosunku do pozostałych rodzajów był w powiatach oleskim (22%), nyskim (19%), namysłowskim, kluczborskim i krapkowickim (po 18%). Najmniejszy udział gospodarstw rolnych o powierzchni od 5 do 10 ha odnotowano z kolei w mieście Opole (15%) oraz w powiatach brzeskim i prudnickim (po 16%).

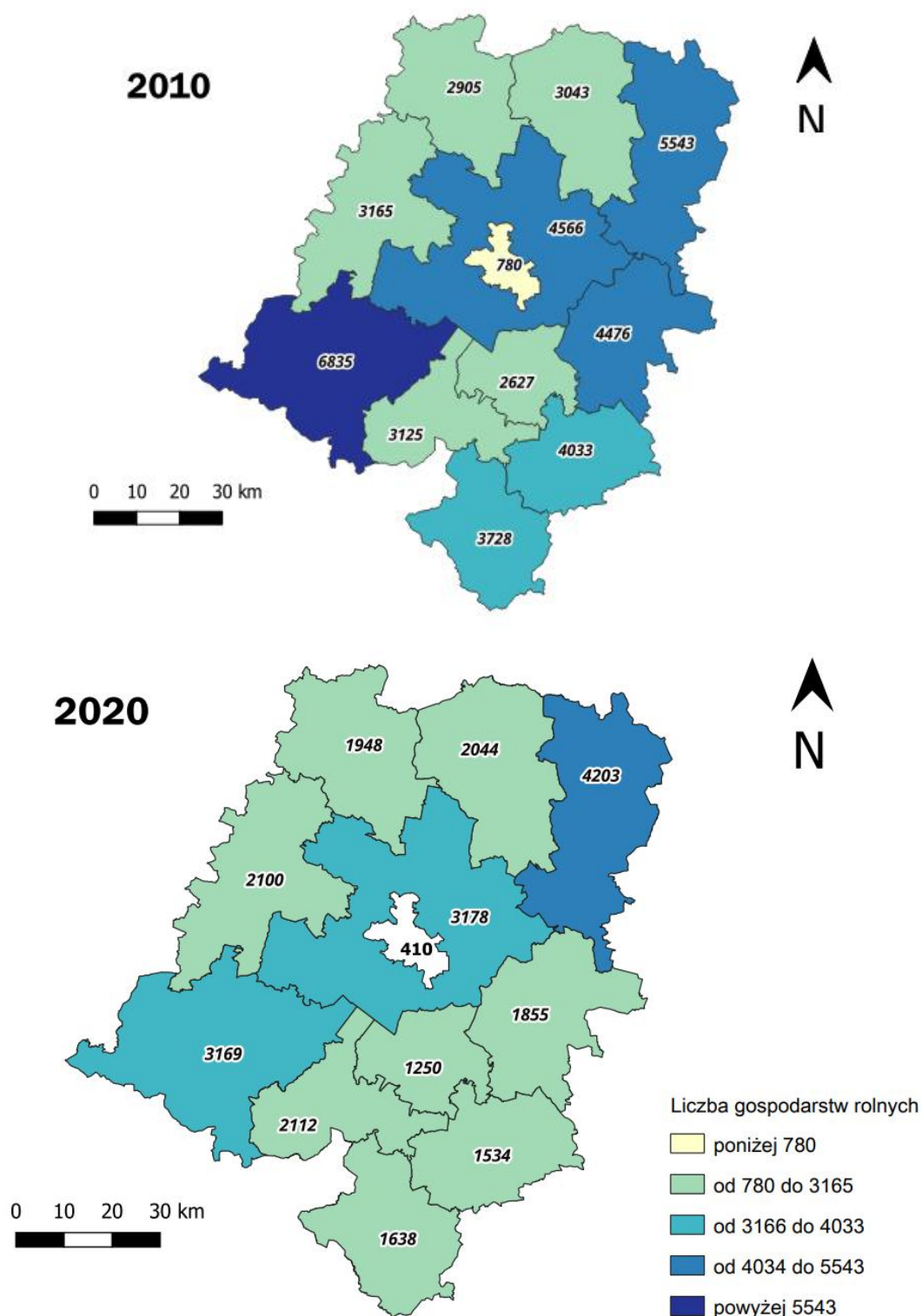
Gospodarstwa o powierzchni 10–15 ha zajmowały powierzchnię około 9% wszystkich gospodarstw rolnych w 2020 r. Największą ich liczbę zanotowano w powiecie oleskim (430 gospodarstw), najmniejszą natomiast w mieście Opole (34%). W pozostałych powiatach liczba gospodarstw rolnych o powierzchni od 10 do 15 ha wahała się między 200 a 140. Największym odsetkiem gospodarstw rolnych o powierzchni 10–15 ha charakteryzował się powiat prudnicki, kędzierzyńsko-kozielski i krapkowicki – około 11%, najmniejszy z kolei miasto Opole (5%).

Gospodarstwa największe powierzchniowo, czyli liczące powyżej 15 ha, obejmowały 25% wszystkich zarejestrowanych gospodarstw rolnych w 2020 r. Największą ich liczbę zanotowano w czterech powiatach: nyskim (784 gospodarstw), prudnickim (772 gospodarstw), oleskim (736 gospodarstw) oraz opolskim (717 gospodarstw). Najmniejszą liczbę największych obszarowo gospodarstw zanotowano w mieście Opole (161 gospodarstw). W pozostałych powiatach liczba ta wahała się między 500 a 350. Największy odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha cechował powiaty: prudnicki (36%), kędzierzyńsko-kozielski (34%), głubczycki (28%), strzelecki i krapkowicki (po 27%). Z kolei najmniejszy udział analizowanego typu gospodarstw cechował powiat oleski (17%).

Rysunek 2. Porównanie udziału gospodarstw rolnych według grup obszarowych w województwie opolskim w 2010 r. i 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010 i 2020).

Rysunek 3. Porównanie liczby gospodarstw rolnych w województwie opolskim w 2010 r. i 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010 i 2020).

Tabela 8. Zmiana liczby gospodarstw rolnych według grup obszarowych w okresie 2010-2020

Nazwa powiatu	Liczba gospodarstw ogółem	Liczba gospodarstw według obszarowych grup powierzchniowych					Liczba gospodarstw na 1 km ²
		<1 ha	1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	>15 ha	
Brzeski	-1 146	-841	-62	-152	-68	-23	-3,04
Głubczycki	-2 177	-1 765	-260	-96	-59	+3	-2,05
Kędzierzyńsko-kozielski	-2 352	-2 194	-79	-36	-17	-26	-4,02
Kluczborski	-1 013	-739	-139	-108	-57	+30	-1,95
Krapkowicki	-1 333	-1 247	-44	-7	-22	-13	-4,15
Namysłowski	-1 225	-851	-151	-145	-73	-5	-1,61
Nyski	-3 635	-3 164	-222	-141	-86	-22	-1,00
Oleski	-1 499	-1 032	-204	-210	-81	+28	-1,30
Opolski	-1 236	-806	-330	-61	-63	+24	-1,80
Prudnicki	-1 041	-822	-60	-106	-51	-2	-2,57
Strzelecki	-2 680	-2 230	-381	-62	-17	+10	-1,79
M. Opole	+4	-221	+123	+46	+8	+48	+0,02

Źródło: opracowano na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechnie Spisy Rolne (2010 i 2020).

W ciągu ostatniej dekady liczba gospodarstw rolnych gwałtownie zmalała (o 19 349 gospodarstw). Powiatem, w którym ubyło najwięcej gospodarstw rolnych, był powiat nyski (-3635 gospodarstw), z kolei najmniejszy spadek odnotowano w powiecie kluczborskim (-1 013 gospodarstw). Jedynym powiatem, w którym liczba gospodarstw rolnych wzrosła, było miasto Opole (+4 nowe gospodarstwa rolne). Miasto Opole charakteryzowało się ponadto wzrostem gęstości gospodarstw rolnych (+0,02 gospodarstw na 1 km²). Największy spadek gęstości gospodarstw rolnych zanotowano w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (-4,02 gospodarstw na 1 km²), z kolei najmniejszy spadek nastąpił w powiecie nyskim (-1,00 gospodarstw na 1 km²).

Spośród wszystkich rodzajów gospodarstw najwięcej ubyło gospodarstw najmniejszych, o powierzchni poniżej 1 ha. W ciągu ostatnich 10 lat ubyło łącznie 15 911 takich gospodarstw, co stanowi 98% wartości z roku 2010. Powiatem z największym spadkiem był powiat nyski, w którym ubyło łącznie 3164 gospodarstw, co stanowi ubytek 98% ogółu wartości gospodarstw w stosunku do roku 2010. Najmniejszy z kolei spadek gospodarstw najmniejszych powierzchniowo odnotowano w mieście Opole, w którym ubyło 221 gospodarstw tego typu (87% w stosunku do roku 2010).

W odróżnieniu od gospodarstw najmniejszych, liczba gospodarstw o powierzchni między 1 a 5 ha w całym województwie spadła nieznacznie, a w mieście Opolu dodatkowo wzrosła o 123 nowych małych gospodarstw rolnych. Wśród powiatów spadkowych najmniejszy ubytek odnotowano w powiecie krapkowickim (-44 gospodarstwa), największy zaś spadek był w powiecie opolskim (330 gospodarstw).

Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni 5–10 ha na przestrzeni ostatniej dekady nieznacznie spadła, przy czym, podobnie jak miało to miejsce w przypadku gospodarstw małych, w mieście Opolu liczba średnich gospodarstw powiększyła się o 46 nowych gospodarstw. Powiatem z największym spadkiem liczby gospodarstw średnich był powiat nyski – spadek o 330 gospodarstw, najmniejszy natomiast w powiecie krapkowickim – ubytek 7 gospodarstw.

Najmniejsze zmiany w liczbie gospodarstw rolnych zanotowano w przypadku gospodarstw rolnych o powierzchni 10–15 ha. Największy ubytek tego typu gospodarstw miał miejsce w powiecie nyskim – ubytek 86 gospodarstw rolnych, najmniejszy zaś w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim i strzeleckim – spadek o 7 gospodarstw. W mieście Opole liczba tego rodzaju gospodarstw rolnych powiększyła się o 8 gospodarstw.

Liczba gospodarstw największych powierzchniowo w okresie 2010–2020 nieznacznie wzrosła – o 52 gospodarstwa. Powiatami, w których nastąpił wzrost liczby, były powiaty: głubczycki (3 gospodarstwa), kluczborski (30 gospodarstw), oleski (28 gospodarstw), opolski (24 gospodarstwa), strzelecki (10 gospodarstw) i miasto Opole (48 gospodarstw). Powiatami, w których odnotowano spadki, były powiaty: brzeski (-5 gospodarstw), kędzierzyńsko-kozielski (-26 gospodarstw), namysłowski (-32 gospodarstwa), krapkowicki (-13 gospodarstw), nyski (-2 gospodarstwa) oraz prudnicki (-2 gospodarstwa).

3. Dyskusja i wnioski

Zapowiedziana na wstępie hipoteza brzmi: W województwie opolskim, podobnie jak ma to miejsce w całym kraju, średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w okresie 2010–2020 uległa znaczącemu wzrostowi, natomiast liczba gospodarstw ogółem uległa spadkowi, przy czym liczba gospodarstw największych powierzchniowo wzrosła, liczba tych najmniejszych zaś drastycznie spadła. Na podstawie zobrazowanych wyników badań można potwierdzić słuszność przytoczonej tezy. Jak wskazuje R. Rudnicki, zarówno liczba, jak i powierzchnia gospodarstw rolnych są bardzo ważnymi cechami badań wewnętrznych rolnictwa, które stanowią podstawę do konstrukcji szeregu różnych wskaźników charakteryzujących jego strukturę przestrzenną (Rudnicki 2014). Autor wskazuje ponadto, że analiza zmian w liczbie i powierzchni gospodarstw rolnych, może być wykorzystywana, oprócz badań rolniczych, „do szerszych analiz pozarolniczych, dotyczących problemu zróżnicowania terytorialnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego” (Rudnicki 2014).

W okresie minionej dekady nastąpił wzrost średniej powierzchni gospodarstw rolnych, co było zjawiskiem powszechnym w skali ogólnokrajowej. Na początku badanego okresu, w 2010 r.,

województwo opolskie cechowało się stosunkowo dużą średnią powierzchnią gospodarstw rolnych, która wyniosła 12,35 ha, natomiast pod koniec badanego okresu, w roku 2020, wartość ta była większa i wyniosła 21,22 ha. Wartość średniej powierzchni gospodarstw rolnych w województwie opolskim w okresie 2010–2020 zwiększyła się więc o 8,87 ha (wzrost o 71%), co było wartością dużą w porównaniu do pozostałych województw kraju. Podobnego zdania był R. Rudnicki, który swoje badania na temat zmian w liczbie gospodarstw rolnych prowadził dla całego kraju w okresie 2002–2010. Autor wykazał, że w badanym przez niego okresie w województwie opolskim miał miejsce jeden z największych przyrostów średniej powierzchni gospodarstw rolnych, który wyniósł niemal 30%, w porównaniu średniej wartości dla całej Polski, która wyniosła 16,9% (Rudnicki 2014). Spośród wszystkich powiatów województwa opolskiego największy przyrost średniej powierzchni gospodarstw odnotowano w powiecie głubczyckim (20 ha), zaś największe zmiany w stosunku do początku badanego okresu nastąpiły w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (wzrost o 151% w stosunku do roku 2010). Najmniejszy przyrost i najmniejsze zmiany w średniej powierzchni gospodarstw rolnych zaszły w powiecie oleskim, w którym przybyło 2,93 ha, co stanowiło 31% wartości z początku badanej dekady.

W odróżnieniu od średniej powierzchni gospodarstw rolnych, w województwie opolskim w okresie 2010–2020 liczba gospodarstw rolnych staje się coraz mniejsza, o czym może świadczyć fakt ubytku 19 349 gospodarstw rolnych. Powiatem, w którym liczba ta najbardziej się zmieniła, był powiat nyski, w którym ubyło 3635 gospodarstw, natomiast najmniejszy spadek odnotowano w powiecie kluczborskim (-1 013 gospodarstw). Jednym powiatem, w którym liczba gospodarstw rolnych wzrosła, było miasto Opole (+4 nowe gospodarstwa rolne). Spośród wszystkich powierzchniowych rodzajów gospodarstw rolnych najwięcej ubyło tych najmniejszych, w których powierzchnia nie przekraczała 1 ha (spadek ten średnio miał wartość 90% w stosunku do wartości odnotowanej na początku okresu badań). Natomiast największy przyrost liczby można było odnotować w przypadku gospodarstw największych – o powierzchni <15 ha. Można zatem wskazać, że oprócz spadku liczby gospodarstw rolnych nastąpiła również zmiana udziału w strukturze powierzchni, jaką zajmują. Do podobnych wniosków doszli E.J. Szymańska oraz J. Maj, którzy przeprowadzali badania na temat zmian w liczbie i strukturze powierzchniowej gospodarstw rolnych w skali całego kraju dla okresu między 2010 a 2017 rokiem. Autorzy zauważyli, że zmiany w liczbie i strukturze obszarowej gospodarstw rolnych w całej Polsce zachodziły bardzo powoli. W krajowym rolnictwie dominującą pozycję nadal miały gospodarstwa małe, których liczba na ogół spada, natomiast odsetek gospodarstw największych obszarowo stopniowo wzrasta, choć na niedużą skalę (Szymańska, Maj 2018). Podobnego zdania były J. Bożek i J. Szewczyk, które dla okresu 2010–2016 prowadziły badania statystyczne zmian struktury obszarowej gospodarstw rolnych w ujęciu wojewódzkim. W swoich badaniach autorki wykazały, że

województwo opolskie należy do grupy województw o korzystnej strukturze obszarowej gospodarstw rolnych, w której najbardziej zmniejszyła się liczba gospodarstw najmniejszych – do 5 ha, natomiast największym wzrostem odznaczały się największe obszarowo gospodarstwa (Bożek, Szewczyk 2019).

Spadek liczby gospodarstw najmniejszych obszarowo na rzecz tych większych jest zjawiskiem korzystnym z punktu prowadzenia polityki rolnej, ponieważ, jak wskazuje B. Kulas, nowoczesna produkcja rolna skupiona jest bowiem w dużych, wyspecjalizowanych i zmechanizowanych gospodarstwach wysokotowarowych. Przy dużej powierzchni upraw oraz wyspecjalizowanym wyposażeniu możliwe jest uzyskanie wysokich plonów przy stosunkowo niskich nakładach jednostkowych uprawiania ziemi (Kulas 2022). Gospodarstwa duże mają dużą powierzchnię użytków rolnych oraz odpowiednie wyposażenie w maszyny i sprzęt rolniczy i uzyskują wysokie plony i zbiory przy niższych kosztach jednostkowych. Jak piszą W. Dzun i W. Józwiak: „Tylko gospodarstwa nowoczesne, silne ekonomicznie mogą znaleźć swoje trwałe miejsce w podziale pracy” (2009). Liczba gospodarstw o największym areale w województwie opolskim wzrasta, niemniej wzrost ten jest zbyt wolny, zaś sama liczba wspomnianych, wielkoobszarowych gospodarstw jest zbyt mała w stosunku do gospodarstw małych (do 5 ha). Sytuacja ta jest analogiczna w skalo kraju, przy czym dużą dominację małych gospodarstw rolnych można zauważyć w województwach południowych, najmniejszą zaś w północnych.

Podsumowując, opisane powyżej zmiany zarówno w średniej powierzchni, jak i liczbie gospodarstw rolnych przesądzają o korzystnych następstwach dla gospodarki rolnej w województwie opolskim – średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wzrasta, przy jednoczesnym ubytku liczby gospodarstw najmniejszych w stosunku do gospodarstw wielkoobszarowych. Pomimo że w ciągu ostatniej dekady nastąpiły korzystne zmiany, wciąż można zauważyć znaczącą przewagę gospodarstw małych, do 5 ha, w których produkcja nie jest tak efektywna jak w gospodarstwach największych, liczących powyżej 15 ha. W celu dalszego rozwoju rolnego województwa opolskiego i całego kraju potrzebne są niezbędne instrumenty prawne, zarówno na szczeblu samorządowym, jak i centralnym, dzięki którym możliwa jak najlepsza adaptacja do zmian, jakie obecnie zachodzą w kraju. Niezbędne są również działania wspierające rolników, które przyczynią się do rozwoju polegającego na zwiększeniu innowacji i mechanizacji gospodarstw oraz poprawie edukacji dla rolników.

BIBLIOGRAFIA

Bożek J., Szewczyk J. 2019. Zmiany struktury obszarowej gospodarstw rolnych w ujęciu grup typologicznych województw. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician* 64: 19–31.

Dzun W., Jóźwiak W. 2009. Problemy poprawy struktury gospodarstw rolnych w Polsce. *Wieś i Rolnictwo*, 2(143): 72–92.

Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne (2010 i 2020).

Główny Urząd Statystyczny Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Gospodarstwo rolne, data dostępu 13.09.2024 r.

Kulas B., 2022. *Rozwój rolnictwa w Polsce*. Geografia24 (data dostępu 13.09.2024).

Rudnicki R. 2013. Zmiany liczby i powierzchni gospodarstw rolnych w latach 2002–2010 jako element oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. *Studia Obszarów Wiejskich*, 34: 87–111.

Szymańska E.J., Maj J. 2018. Zmiany w powierzchni gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2010–2017. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich* 105(2): 50–58.

Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. 1984 Nr 52 poz. 268, art.2 pkt.1).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93, art.55³).

Paweł Lebok

Gospodarka przestrzenna, Uniwersytet Opolski

**OCENA ZMIAN UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ROLNYCH W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM
W OKRESIE 1996–2020****ASSESSMENT OF CHANGES IN THE USE OF AGRICULTURAL LAND IN THE OPOLSKIE VOIVODESHIP FOR
THE YEARS 1996–2020**

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu naukowego jest wnikliwa ocena wyników analiz statystycznych zmian w sposobie użytkowania gruntów rolnych na terenie województwa opolskiego. Przeprowadzone na rzecz pracy badania obejmowały porównanie stanu zagospodarowania wspomnianych gruntów rolnych na przestrzeni 24 lat tj. w okresie 1996–2020 r. Na potrzeby pracy grunty rolne zostały rozróżnione na następujące grupy: grunty orne, sady, łąki, pastwiska oraz użytki pozostałe. Obszary województwa opolskiego cechują się stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem gospodarczym gruntów rolnych, nie mniej w przeciągu ostatnich lat nastąpiło wiele zmian, które w zdecydowany sposób odmieniły dzisiejsze oblicze produkcji rolnej jak i zagospodarowania terenów głównych upraw w województwie. Oprócz wykazania różnic w sposobie użytkowania gruntów, analizie poddane zostały grunty rolne, które obecnie z przyczyn gospodarczych, społecznych, bądź środowiskowych zostały trwale wyłączone z użytkowania agrarnego. Wskazane zjawisko jest jedną z konsekwencji wyżej opisanych procesów, jakie przez dziesięciolecia przyczyniły się do szeroko pojętej modyfikacji sposób zagospodarowania gruntów rolnych oraz pozostałych terenów przestrzeni agrarnej.

Słowa kluczowe: użytki rolne, struktura użytkowania ziemi, województwo opolskie

Abstract: The aim of this scientific article is an in-depth description of the results of statistical analyses of changes in the way of use of agricultural land in the territory of the Opolskie Voivodeship. The studies carried out for the work included a comparison of the state of development of the mentioned agricultural land over 24 years, i. e. in the period 1996-2020. For the purposes of work, agricultural land was distinguished into the following groups: arable land, orchards, meadows, pastures, forests and forest land, other uses in this area under water, melioration canals and fish ponds. The areas of the Opole Voivodeship are characterized by relatively little economic diversity of agricultural land, no less in recent years there have been many changes that have significantly changed the face of agricultural production today and the development of the main crops in the Voivodeship. In addition to showing differences in land use, agricultural land that is currently permanently excluded from agricultural use for economic, social or environmental reasons will be analysed. This phenomenon is one of the consequences of the processes described above, which over the decades have contributed to the widely understood modification of the way agricultural land and other areas of agricultural space.

Keywords: agricultural land, the structure of land use, opolskie voivodeship

Kod klasyfikacji JEL: R58

1. Wstęp

Grunty rolne są jednym z najpowszechniejszych typów użytków gruntowych, jakie można zaobserwować we współczesnym zagospodarowaniu przestrzennym. Stanowią dominujący element krajobrazu wiejskiego oraz są jednym z najczęstszych elementów struktury przestrzennej terenów podmiejskich. Głównym zadaniem gruntów rolnych jest zapewnienie odpowiednich warunków do prowadzenia rolniczej działalności produkcyjnej, przede wszystkim żywności oraz innych surowców służących do zaspokojenia potrzeb współczesnej gospodarki. Z takiego punktu widzenia można stwierdzić, że grunty rolne są z jednej strony terenami realizującymi zadania związane z produkcją dóbr

gospodarczych (przynoszące dochody państwu), z drugiej zaś zaspokajają podstawowe potrzeby ludności, w tym potrzeby żywieniowe. Pomimo tak dużego znaczenia gruntów rolnych, współcześnie można odnotować wiele korzystnych i niekorzystnych zmian, jakie zaszły w ostatnich trzydziestu latach w zagospodarowaniu przestrzennym, zarówno w kraju, jak i poszczególnych jego regionach. Wielu autorów, np. B. Głębocki czy E. Kacprzak, jednoznacznie wskazało, że z biegiem czasu powierzchnia produkcji rolniczej ulega stopniowemu kurczeniu, co można zobrazować m.in. stopniowym przeznaczaniem gruntów rolnych na cele nierolnicze, w tym na cele budownictwa mieszkaniowego, przemysłowego czy usługowego. Na tej podstawie można zadać sobie pytanie – w jakim tempie oraz w jakim stopniu obecnie dochodzi do zmian powierzchni gruntów rolnych oraz jakie są tego przyczyny? Odpowiedź na zadane pytanie jest o tyle ważna, że zarówno tempo, jak i stopień zachodzących zmian są uwarunkowane regionalnie, tzn. na jednym obszarze zmiany powierzchni gruntów rolnych będą zachodzić bardziej dynamicznie niż na innym obszarze, co rodzi z kolei problem braku spójności międzyregionalnej oraz dysproporcji w rozwoju konkretnych obszarów kraju. Jednym z regionów, w których zmiany powierzchni gruntów rolnych zachodzą bardzo intensywnie, jest województwo opolskie, jedno z najmniejszych województw kraju, o dużym potencjale rolniczym, a jednocześnie szybko rozwijające się pod kątem inwestycyjnym (w szczególności obszary podmiejskie dużych miast, takich jak Opole).

Wobec powyższych rozważań celem niniejszej pracy jest zbadanie skali przestrzennych zmian powierzchni wybranych rodzajów gruntów rolnych w województwie opolskim na lata 1996–2020 r. Wskazany okres 24 lat wyznaczony jest na podstawie przeprowadzonych Powszechnych Spisów Rolnych, które miały miejsce między rokiem 1996 a 2020. Powszechne Spisy Rolne są jednym z najważniejszych źródeł wiedzy o powierzchni gruntów rolnych w minionych okresach. Na ich bazie możliwe jest wskazanie nie tylko, jak zmieniła się powierzchnia gruntów rolnych, ale również jak funkcjonowała gospodarka rolna oraz na jakie priorytety kładziono nacisk w produkcji rolnej. Na tej podstawie w artykule można więc odszukać odpowiedzi na pytania: jak zmieniła się powierzchnia gruntów rolnych w ciągu badanego okresu 1996–2020; ile gruntów rolnych w tym okresie ubyło w województwie opolskim; jak zmieniła się powierzchnia poszczególnych rodzajów gruntów rolnych oraz jakich gruntów ubyło lub przybyło najwięcej. Oprócz wskazania zmian w samej powierzchni gruntów rolnych przedstawione zostaną główne przyczyny tych zmian na tle przestrzennym, prawnym oraz środowiskowym oraz zmiany w liczbie gruntów wycofanych z działalności rolniczej, nierzadko związanych z prowadzeniem budownictwa mieszkaniowego, przemysłowego i usługowego.

Głównym rezultatem prowadzonych badań będzie wskazanie, w jakim kierunku prowadzić gospodarkę rolną w województwie opolskim oraz jaką postawę przyjąć wobec zachodzących zmian.

Jak zauważyło już wielu autorów, w skali całego kraju powierzchnia gruntów rolnych spada, można więc stwierdzić, że podobna sytuacja będzie miała miejsce w województwie opolskim. Procesy zmian użytkowania ziemi są w znacznym stopniu nieuniknione i zdeterminowane koniecznym rozwojem urbanizacji, transportu, wszelkiego rodzaju usług oraz produkcji przemysłowej. B. Głębocki i E. Kacprzak wskazali, że sama dynamika zmian gruntów rolnych oraz ich przestrzenna lokalizacja powinny być stale monitorowane, ponieważ jest to jeden z warunków racjonalnego gospodarowania zasobami rolnymi (Głębocki, Kacprzak 2020). Niektóre z przekształceń wspomnianej przestrzeni rolnej mają związek z pojawieniem się nowych instrumentów, takich jak chociażby Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej (Woch, Woch 2014 r.). Wraz ze zmianami powierzchni upraw można odnotować zmianę sposobu użytkowania ziemi, tzn. przeznaczenia gruntu na grunty orne, sady, pastwiska i łąki, uprawy trwałe i inne.

2. Źródła i metody badań

Głównymi materiałami źródłowymi wykorzystanymi przy opracowywaniu analizy na potrzeby pracy były dane statystyki masowej publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS 1996–2020), sekcja Powszechne Spisy Rolne. Zgromadzone dane statystyczne obejmowały okres dwudziestu czterech lat na lata 1996–2020. Wskazane lata stanowią wyników częstotliwości przeprowadzania Powszechnego Spisu Rolnego (w 1996 r., 2002 r., 2010 r., 2020 r.), który jest jednym z głównych narzędzi wykorzystywanych przy badaniu prawidłowości w zmianach użytkowania gruntów.

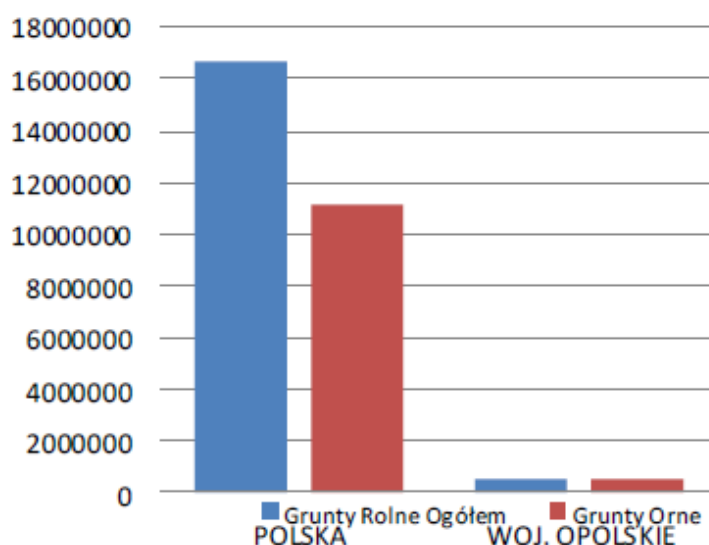
Przeprowadzone w niniejszym artykule analizy zilustrowane będą zestawieniem tabelarycznym obejmującym cztery lata, w których odbywały się spisy (1996, 2020, 2010 i 2020). Zawarte w tabeli wyniki będą się odnosić do zróżnicowania przestrzennego gruntów rolnych dla wszystkich powiatów województwa opolskiego. Wspomniane zróżnicowanie użytkowania gruntów rolnych będzie obejmować zmiany powierzchniowe (zmiany liczby hektarów) głównych form przestrzennych gruntów rolnych: grunty orne, pastwiska, łąki, sady, uprawy trwałe, pozostałe grunty rolne.

Oprócz przeprowadzonych analiz pokazujących zmiany w użytkowaniu gruntów rolnych zaprezentowane zostaną także możliwe przyczyny takowych zmian, przewidywana perspektywa na przyszłość oraz inne pomocnicze analizy pozwalające dogłębnie zrozumieć omawianą problematykę. Pod koniec niniejszego artykułu pokazane zostanie, ile gruntów rolnych zostało wyłączonych z produkcji, czyli ile gruntów przeznaczono na cele nierolnicze. Wskazane zostanie ogólna ich powierzchnia oraz prognozowane zmiany na przyszłość przy uwzględnieniu obecnych trendów i zjawisk gospodarczych, w tym coraz częstszemu przeznaczaniu gruntów rolnych pod budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe i usługowe.

3. Rezultaty badań

3.1. Grunty orne

Grunty orne stanowią dominujący rodzaj użytków rolnych, jaki dziś można zaobserwować w zagospodarowaniu przestrzennym terenów wiejskich Polski i całego województwa opolskiego. Wykres 1 obrazuje stosunek powierzchni gruntów ornych do powierzchni gruntów rolnych ogółem na rok 2020, zarówno dla obszaru całej Polski, jak i województwa opolskiego.

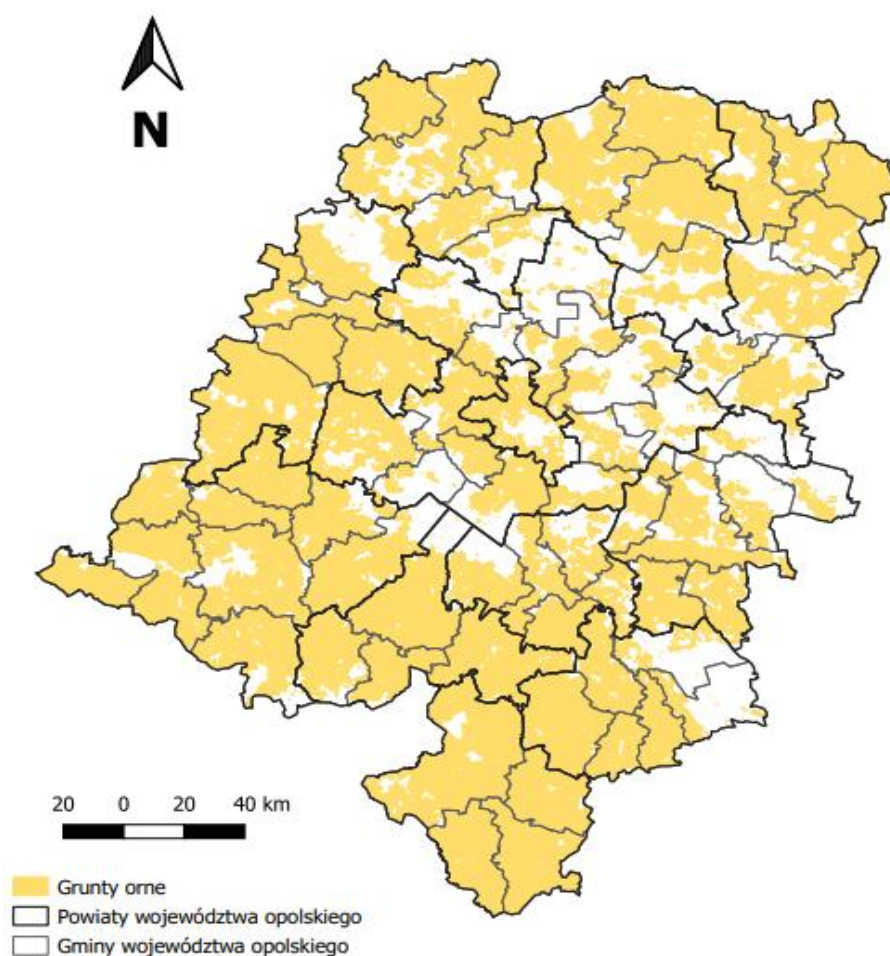
* Zaproponowany podział głównych form użytkowania gruntów rolnych wynika z podziału gruntów rolnych według powszechnych spisów rolnych

Rysunek 1. Porównanie wielkości gruntów ornych do użytków rolnych ogółem dla Polski i województwa opolskiego na rok 2020 [ha]*

Źródło danych: opracowanie na podstawie: GUS 2020 r.

W roku 2020 powierzchnia gruntów ornych w Polsce wynosiła ponad 11 149 636 ha, natomiast gruntów rolnych ogółem 16 669 025 ha. Stosunek powierzchni gruntów ornych do gruntów rolnych wynosi w przybliżeniu 66%. Również w województwie opolskim wśród gruntów rolnych przeważają grunty orne, bowiem stosunek powierzchni gruntów ornych (470 007 ha) do powierzchni gruntów rolnych (540 716 ha) wynosi niemal 90%. Spora dominacja gruntów ornych w strukturze powierzchniowej gruntów rolnych województwa opolskiego przesądza o dużym znaczeniu gospodarczym tegoż rodzaju użytku w obecnym zagospodarowaniu przestrzennym, zwłaszcza terenów wiejskich.

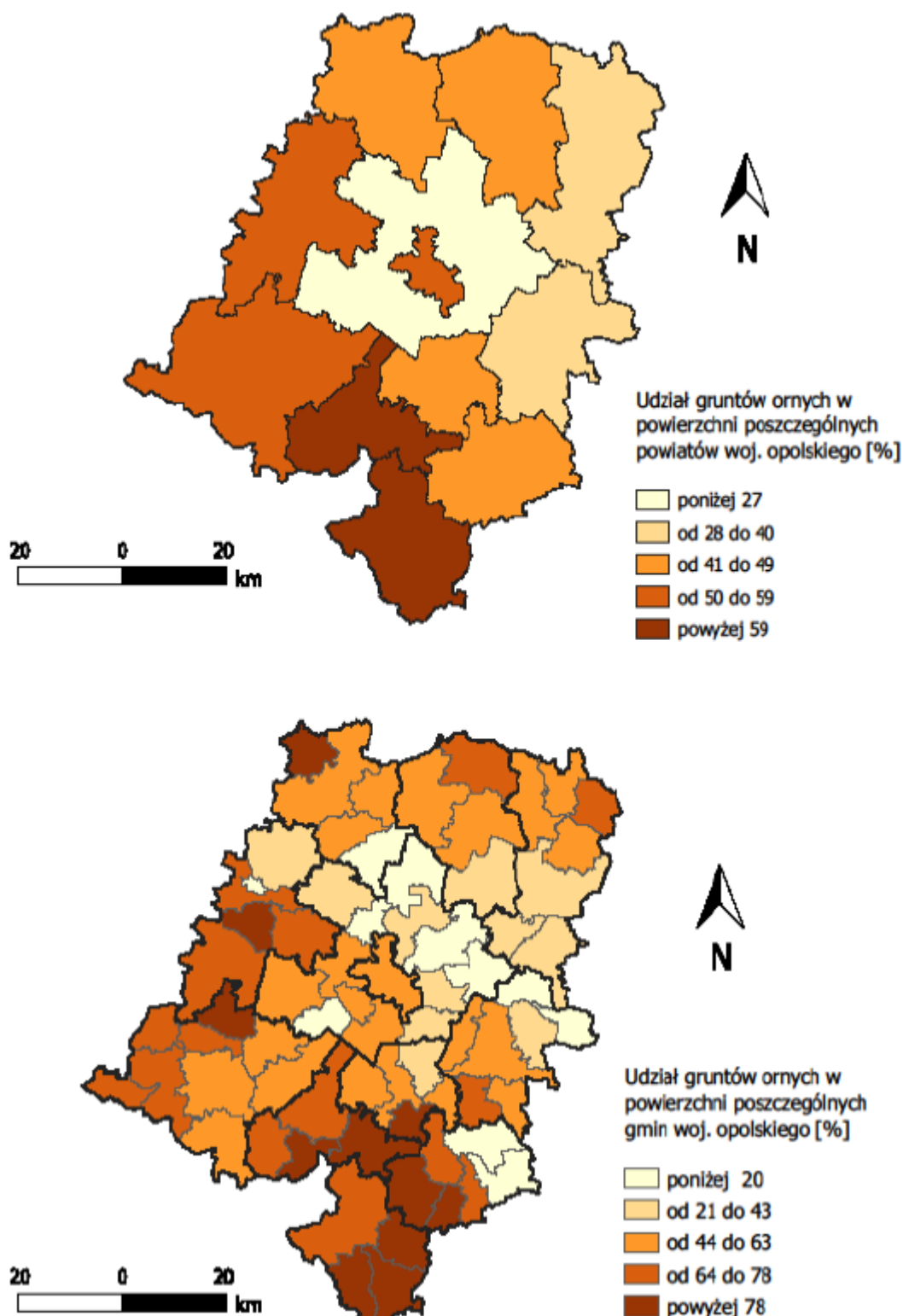
Grunty orne zajmują również ponad 49% powierzchni całego województwa opolskiego, co jest jedną z największych wartości względem pozostałych województw. Rozmieszczanie gruntów ornych w województwie opolskim prezentuje poniższa mapa.

Rysunek 2. Rozmieszczenie gruntów ornych w województwie opolskim w 2020 r.

Źródło: opracowane na podstawie: GUS, 2020 r.

Grunty orne znacząco przeważają w południowej, zachodniej i północnej części województwa opolskiego, przede wszystkim w powiecie głubczyckim (91% powierzchni powiatu), powiecie prudnickim (84% powiatu), a także nyskim i brzeskim. Najmniejszym udziałem powierzchniowym użytków ornych odznaczają się z kolei miasto Opole, powiat opolski oraz powiat strzelecki, co może wynikać m.in. z dużej koncentracji obszarów zabudowanych (w przypadku miasta Opola) oraz dużej liczby obszarów zalesionych, jak Bory Niemodlińskie, Bory Stobrawsko-Turawskie czy Bory Kędzierzyńsko-Kozielskie. Spośród gmin z największym odsetkiem powierzchni zajmowanych przez grunty orne można wymienić gminę Branice (89%), gminy Baborów, Kietrz (po 88%), gminę Wilków (86%) oraz gminę Pawłowiczki (85%). Najmniejszy odsetek gruntów ornych można zanotować z kolei w gminie Murów (5%) oraz gminach Ozimek (9%) i Kolonowskie (10%).

Rysunek 3. Udział gruntów ornych w poszczególnych powiatach i gminach województwa opolskiego w 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie: danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Szczegółowych informacji na temat powierzchni, jaką zajmują grunty orne w województwie opolskim, dostarczają dane pochodzące z powszechnych spisów rolnych z ostatnich dwudziestu czterech lat. Na ich podstawie można wywnioskować pewne zmiany zachodzące w sposobie urządzenia powierzchni użytków rolnych, a w tym zmian powierzchni gruntów ornych.

Tabela 1. Zestawienie powierzchni gruntów ornych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia gruntów ornych [ha] w roku:			
	1996*	2002	2010	2020
Brzeski	53 610	48 656, 56	50 217, 80	49 271, 71
Głubczycki	51 858	54 562, 19	53 789, 08	54 110, 63
Kędzierzyński-kozielski	32 685	31 461, 27	28 917, 38	29 155, 41
Kluczborski	44 614	43 053, 21	41 655, 00	41 375, 09
Krapkowicki	21 274	21 452, 16	19 590, 88	21 571, 54
Namysłowski	38 645	37 611, 84	36 938, 77	40 545, 60
Nyski	78 073	78 178, 32	73 043, 92	72 449, 19
Oleski	43 835	42 803, 76	39 468, 35	40 832, 64
Opolski	48 255	48 564, 52	42 599, 49	44 343, 97
Prudnicki	41 733	41 428, 29	41 887, 61	43 851, 28
Strzelecki	29 634	29 013, 05	26 348, 43	27 088, 76
M. Opole	19 300	16 949, 70	8 379, 79	8 987, 81
Razem	503 516	493 730	462 836, 50	473 583, 63

* Dla roku 1996 dane z Powszechnego Spisu Rolnego zostały zaokrąglone do liczby pełnej

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne.

Na podstawie tabeli 1 można zanalizować kwestię przemian powierzchni gruntów ornych zachodzących na Opolszczyźnie. Według Spisu Rolnego w 1996 r. największą powierzchnię gruntów ornych w województwie opolskim odnotowano w powiecie nyskim (78 073 ha), najmniejszą zaś w mieście Opolu (19 300 ha). Średnia powierzchnia gruntów ornych wyniosła 41 960 ha. Na terenie województwa opolskiego pod uprawy orne przeznaczono w sumie 503 516 ha ziemi, co w przybliżeniu stanowiło ponad 60% jego powierzchni. Kolejne dane na temat powierzchni gruntów ornych pochodzą z 2002 r., czyli z ósmego roku po przeprowadzeniu pierwszego spisu. Największą liczbą gruntów ornych mógł wówczas poszczycić się znów powiat nyski (78 178,32 ha), najmniejszą zaś miasto Opole (16 949,70 ha). Średnia wartość powierzchni gruntów ornych w 2002 r. wyniosła 41 144,16 ha. Powiatem z największym udziałem gruntów ornych w strukturze powierzchniowej był powiat głubczycki (81% powierzchni), natomiast najmniejszym udziałem cechował się powiat opolski (31% powierzchni).

Na podstawie przedstawionych danych z 1996 i 2002 r. można wywnioskować, że w okresie międzyspisowym zarówno powierzchnia, jak i udział gruntów ornych w strukturze powierzchniowej znacząco się zmieniły. Na przestrzeni ośmiu lat ogólna powierzchnia gruntów ornych dla województwa opolskiego zmniejszyła się o prawie 9 786 ha, natomiast spośród 11 powiatów wchodzących w skład województwa w 8 odnotowano spadki powierzchni gruntów ornych. Największy spadek wystąpił

w powiecie brzeskim (-4952 ha), mieście Opolu (-2351 ha) i powiatach kluczborskim (-1561 ha) oraz kędzierzyńsko-kozielskim (-1224 ha). W pozostałych „spadkowych” powiatach wartość różnicy powierzchni gruntów ornych między rokiem 1996 a 2002 wyniosła odpowiednio: -1034 ha (powiat namysłowski), -1 032 ha (powiat oleski), -621 ha (powiat strzelecki) i -305 ha (powiat prudnicki). Wartości wzrostowe odnotowano z kolei w powiecie głubczyckim (największy wzrost, wynoszący ponad 2704 ha), powiecie krapkowickim (178 ha), powiecie nyskim (105 ha) oraz powiecie opolskim (309 ha).

Kolejny Powszechny Spis Rolny miał miejsce w 2010 r. W tym okresie tempo przemian powierzchni gruntów ornych cechowało się znaczenie większą dynamiką niż w okresie między rokiem 1996 a rokiem 2002. Dla całego województwa zmiany w powierzchni gruntów ornych wykazują tendencje spadkową, niemniej spadek lat 2002–2010 jest dużo większy i wyniósł -30 893,50 ha. Spośród wszystkich powiatów jedynie w dwóch (brzeskim i prudnickim) powierzchnia gruntów ornych miała tendencję wzrostową: w powiecie brzeskim powierzchnia gruntów ornych wzrosła o 1 561,80, natomiast w prudnickim o 459,61 ha. Największe wartości spadkowe odnotowano w mieście Opolu (-8 569,21 ha), powiecie opolskim (-5 964,51 ha) i powiecie nyskim (-5 134,08). W pozostałych powiatach spadki były nieco mniejsze i wynosiły: -3 334,65 ha w powiecie oleskim, -2 664,57 ha w powiecie strzeleckim, -2 543,62 ha w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim, -1 861,12 ha w powiecie krapkowickim, -1398 w powiecie kluczborskim, -672, 23 w powiecie namysłowskim.

Ostatni przeprowadzony Powszechny Spis Rolny miał miejsce w 2020 roku. Okres między rokiem 2010 a 2020, podobnie jak poprzednie okresy, charakteryzował się bardzo dużą dynamiką przemian w powierzchni gruntów ornych, niemniej jednak w odróżnieniu od nich w tym czasie w niemal całym województwie odnotowano wzrost powierzchni gruntów ornych wynoszący łącznie 10 747,13 ha. Największym przyrostem gruntów ornych cechował się powiat namysłowski (3 606,83 ha). W pozostałych powiatach wartości dodatnie odnotowano w powiecie kluczborskim (1 980,66 ha), powiecie prudnickim (1 963,67 ha), powiecie opolskim (1 744,48 ha), powiecie oleskim (1 364,29 ha), powiecie strzeleckim (740,33 ha), mieście Opolu (608,02 ha), powiecie głubczyckim (321,55 ha) i powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (238,03 ha). Oprócz wartości wzrostowych w okresie 2010–2020 odnotowano niewielkie wartości spadkowe w powierzchni gruntów ornych w powiatach: brzeskim (-946,09 ha), nyskim (-594,73 ha) i krapkowickim (-279,91 ha).

Na podstawie wszystkich czterech przeprowadzonych spisów rolnych można wywnioskować, o ile zmieniła się powierzchnia gruntów ornych w okresie 1996–2020. W tabeli 2 zawarto wartości przemian we wszystkich badanych okresach oraz mapę będącą swego rodzaju reprezentacją obecnej liczebności powierzchni gruntów ornych.

Tabela 2. Zmiany powierzchni gruntów ornych w latach 1996-2020

Powiat	Wartość przemian gruntów ornych w badanych okresach			Suma zmian [ha]
	Okres 1996–2002	Okres 2002–2010	Okres 2010–2020	
Brzeski	- 4 952	1561, 8	-946, 09	-4 336, 29
Głubczycki	2 704	-772, 92	321, 55	2 252, 63
Kędzierzyńsko-kozielski	- 1 224	-2543, 62	238, 03	-3 529, 59
Kluczborski	-1 561	-1398	-279, 91	-3 238,91
Krapkowicki	178	-1861, 12	1980, 66	297, 54
Namysławski	- 1 034	-672, 23	3606, 83	1 900, 6
Nyski	105	-5134, 08	-594, 73	-5 623, 81
Oleski	- 1 032	-3334, 65	1364, 29	-3 002,36
Opolski	309	-5964, 51	1744, 48	-3 911, 03
Prudnicki	- 305	459, 61	1963, 67	2 118, 28
Strzelecki	- 621	-2664, 57	740, 33	-2 545, 24
M. Opole	- 2 351	-8569, 21	608, 02	-10 312, 19
Razem	- 9 786	-30893, 5	10747, 13	-29 932, 37

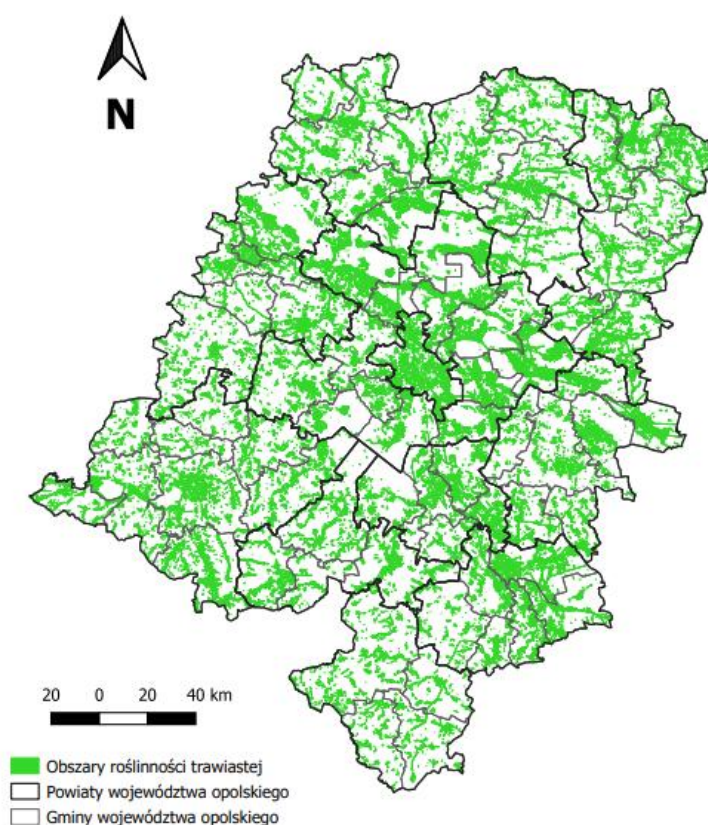
Źródło: opracowano na podstawie danych GUS, 2024 r.

Bazując na danych zaprezentowanych w tabeli 2 można wywnioskować, że w okresie 1996-2020 na terenie województwa opolskiego ubyło łącznie 29 932,37 ha gruntów ornych, co jest dużą wartością (odpowiada w przybliżeniu powierzchnię, jaką zajmuje obecnie miasto Strzelce Opolskie). Pomimo dużego ubytku powierzchni sam procentowy spadek powierzchni gruntów rolnych wyniósł 5% w stosunku do wartości z początku badanego okresu. Największe wartości spadkowe w okresie 1996–2020 odnotowano w mieście Opolu (-10 312,19 ha). Duża wartość spadkowa powierzchni gruntów ornych w mieście Opolu wynikać może ze stopniowych procesów urbanizacji tegoż miasta, tj. tworzenia nowych osiedli, rozbudowy obecnych, rozwoju terenów podmiejskich a także rozwój obszarów produkcyjnych, przetwórczych oraz rozwoju terenów komunikacyjnych. Największy wzrost powierzchni gruntów ornych odnotowano w powiatach głubczyckim (2 252,63 ha) oraz prudnickim (2 118,28 ha). Duża wartość wzrostowa w obu powiatach wynikać może w głównej mierze z ich położenia w mezoregionie Płaskowyż Głubczycki (318.58). Mezoregion obejmuje swym zasięgiem rozległą równinę lessową, która występuje w południowej części województwa opolskiego. Obecność gleb lessowych, wysokich jakościowo, dobrych pod prowadzenie działań rolniczych, na tych terenach w dużej mierze mobilizuje działania polegające na rozwoju rolnictwa.

3.2. Użytki zielone – pastwiska i łąki

Kolejną ważną grupą wśród użytków rolnych są tereny porośnięte głównie roślinnością trawiastą, czyli użytki zielone, które wykorzystywane są do różnych celów gospodarczych. Użytki zielone można podzielić na pastwiska i łąki. Zgodnie z definicją Głównego Urzędu Statystycznego jako łąkę można określić grunty pokryte trwale trawami (nie zalicza się tu gruntów ornych obsianych trawami w ramach płodozmianu), z zasady koszone (2024). Skoszona z łąk trawa najczęściej jest

suszona, a następnie wykorzystywana jako siano, bądź wykorzystywana jest jako sianokiszona lub bezpośrednie pożywienie dla zwierząt gospodarskich. Natomiast pastwiskami są grunty pokryte trwale trawami, które z zasady nie są koszone, lecz wypasane, a w rejonach górskich również powierzchnie wypasanych hal i połonin (GUS, 2024). Dzięki tej praktyce możliwe jest zredukowanie kosztów na mechaniczne koszenie traw, a ponadto dzięki wypasającym się zwierzętom możliwe jest dodatkowe spulchnianie ziemi oraz naturalne ich nawożenie.

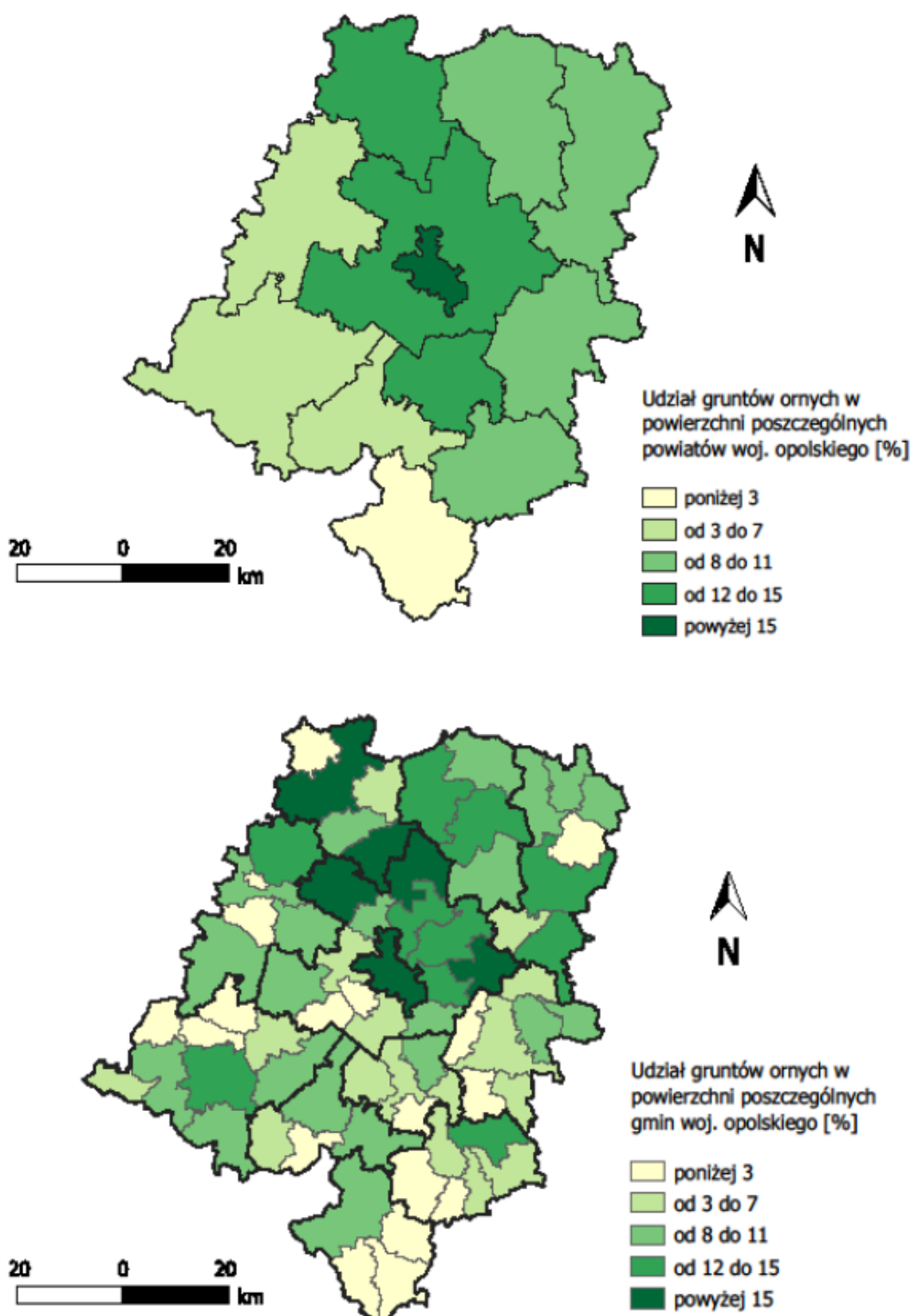

Rysunek 4. Rozmieszczenie terenów roślinności trawiastej w województwie opolskim w 2020 r.*

* Dotyczy roślinności trawiastej w której składzie wchodzi głównie łąki i pastwiska, ale poza nimi można wyróżnić też trawniki, tereny zielni niezorganizowanej pokrytej trawą itp.

Źródło: opracowano na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Użytki zielone w postaci pastwisk i łąk stanowią ważny element zagospodarowania przestrzennego terenów ruralistycznych województwa opolskiego. Powierzchnia terenu zajmowana przez użytki zielone wynosi około 40 tys. ha. Najwięcej terenów pokrytych terenami trawiastymi znajduje się w powiecie opolskim (19 052,14 ha), najmniej zaś w mieście Opolu (2 382,54 ha). Pomimo dużej powierzchni użytki trawiaste zajmują zasadniczo niewielką powierzchnię w stosunku do powierzchni całych powiatów.

Rysunek 5. Powierzchnia użytków trawiastych w województwie opolskim na poziomie powiatu i gmin w 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Największym ich udziałem powierzchniowym charakteryzuje się miasto Opole (około 25% całej powierzchni powiatu), najmniejszym zaś powiat głubczycki, gdzie użytki trawiaste zajmują tylko 3%

powierzchni całego powiatu. Gminami z największą powierzchnią terenów pokrytych trawą są gminy Namysłów (2 845,62 ha), Popielów (2 788,99 ha) oraz Pokój (2 409,04 ha). Najmniejszą powierzchnią użytków trawiastych cechują się zaś gminy Pakosławice (295,80 ha), Lubrza (323,95 ha) oraz Izbicko (329,44 ha). Największym udziałem użytków trawiastych w stosunku do całej powierzchni charakteryzują się gminy położone w centralnej części województwa, w tym miasto Opole (24,79%), miasto Brzeg (23,09%) oraz gmina Chrzastowice (20,31%), najmniejszym udziałem terenów trawiastych cechują się natomiast gminy położone w południowej części powiatu głubczyckiego, czyli gmina Baborów (2,91%), gmina Kietrz (3, 15%) oraz gmina Branice (3,17%). Zarówno łąki, jak i pastwiska zajmują rozległe obszary województwa, niemniej powierzchnia, którą zajmują, również wielokrotnie ulegała zmianie.

Tabela 3. Zestawienie powierzchni łąk w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia łąk [ha] w roku:			
	1996	2002	2010	2020
Brzeski	4 540	3 146,08	1 817,75	1 868,11
Głubczycki	1 849	1 293,77	694,65	686,59
Kędzierzyński-kozielski	2 913	2 427,12	2 168,09	2 058,89
Kluczborski	5 265	4 530,22	3 991,29	3 344,94
Krapkowicki	3 209	2 537,83	1 904,72	1 813,64
Namysłowski	5 892	4 870,35	3 927,51	3 544,64
Nyski	5 979	4 353,03	2 674,55	1 991,12
Oleski	8 345	6 451,26	5 684,98	5 743,37
Opolski	13 251	10 455,46	7 767,62	8 744,51
Prudnicki	3 712	7 152,75	2 164,06	1 795,01
Strzelecki	5 395	4 898,29	5 635,00	5 757,88
M. Opole	4 613	787,78	1 636,66	1 569,24
Razem	64 963	52 903,94	32 795,22	38 917,94

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne.

Według danych z Powszechnego Spisu Rolnego w roku 1996 w całym województwie opolskim było łącznie 6 4963 ha łąki. Powiatem z największą powierzchnią łąk był powiat opolski (13 251 ha), natomiast powiatem z najmniejszą ich powierzchnią – miasto Opole (4 613 ha). Średnia powierzchnia terenu pokryta łąkami wynosiła 5 413,583 ha.

Kolejny Powszechny Spis Rolny z 2002 r. wykazał, że na przestrzeni ośmiu lat, między rokiem 1996 a rokiem 2002, powierzchnia terenu objęta łąkami bardzo się zmieniła. W okresie międzyspisowym miał miejsce duży spadek powierzchni łąk – o ponad 12 059,06 ha. Powiatem o największej powierzchni łąk w 2002 r. był nadal powiat opolski (10 455,46 ha), niemniej jednak również tu można było odnotować duży spadek – równy 2 795,54 ha. Powiatem o najmniejszej powierzchni było miasto Opole (787,78 ha), w którym odnotowano również największy spadek ze wszystkich powiatów – 3 825,22 ha. W pozostałych powiatach odnotowano spadki wynoszące

odpowiednio: -1 893,74 ha (powiat oleski), -1 625,97 ha (powiat nyski), -1 393,92 ha (powiat brzeski), -1 021,65 ha (powiat namysłowski), -734,78 ha (powiat kluczborski), -671,17 ha (powiat krapkowicki), -555,23 ha (powiat głubczycki), -496,71 ha (powiat strzelecki), -485,88 ha (powiat kędzierzyńsko-kozielski). Jedynym powiatem, w którym odnotowano wzrost powierzchni łąk w okresie 1996–2002, był powiat prudnicki, w którym przybyło ponad 3 440,75 ha łąk.

Według danych z pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego z roku 2010 powierzchnia łąk skurczyła się o prawie 1 328,33 ha. Powiatem z największą powierzchnią pokrytą łąkami był nadal powiat opolski (7 767,62 ha), niemniej jednak w okresie między 2002 a 2010 powierzchnia łąk dla tegoż powiatu zmniejszyła się o prawie 5 000 ha. Najmniejszą powierzchnią łąk w 2010 r. charakteryzował się powiat głubczycki – 694,65 ha. Spadek powierzchni łąk w powiecie głubczyckim wyniósł niemal 600 ha i był jednym z najmniejszych odnotowanych w spisie (pomimo to do roku 2010 w tym powiecie ubyło w sumie ponad połowa powierzchni łąk). Spadki w pozostałych powiatach były przeważnie wyższe i kształtowały się na poziomie: – 4 988,69 ha w powiecie prudnickim, -1 678,48 ha w powiecie nyskim, – 1 328,33 ha w powiecie brzeskim, -942,84 w powiecie namysłowskim, -766,28 ha w powiecie oleskim, -633,11 ha w powiecie krapkowickim, -259,03 ha w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim oraz -538,93 ha w powiecie kluczborskim. W roku 2010 w powiecie strzeleckim i mieście Opolu odnotowano wzrost powierzchni łąk, wynoszący odpowiednio 736,71 ha i 848,88 ha.

W czasie ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego w 2020 r. całkowita powierzchnia łąk w województwie opolskim wzrosła o 6 122,72 ha. Powiatem z największą powierzchnią łąk w 2020 był powiat opolski – łącznie 8 744,51 ha. Powiat opolski należał do powiatów z największym wzrostem powierzchni łąk, wynoszącym 976,89 ha. Wśród pozostałych powiatów, w których odnotowano wzrost powierzchni łąk, można zaliczyć powiat brzeski (50,36 ha), powiat oleski (58,39 ha) oraz powiat strzelecki (122,88 ha). Najmniejszą powierzchnią łąk w 2020 r. odnotowano w powiecie głubczyckim – 686,59 ha. Powiat głubczycki cechował się też spadkiem powierzchni łąk rzędu 8,06 ha, co było najmniejszym spadkiem powierzchni łąk w 2020 r. Większe wartości spadku zanotowano w powiatach: nyskim (-683,43 ha), kluczborskim (-646,35 ha), namysłowskim (-382,87 ha), prudnickim (-369,05 ha), kędzierzyńsko-kozielskim (-109,2 ha), krapkowickim (-91,08 ha) oraz w mieście Opolu (-67,42 ha).

W okresie między rokiem 1996 a rokiem 2020 na terenach całej Opolszczyzny zanikowi uległo - 26 045,06 ha łąk, co jest wartością bardzo dużą i odpowiada spadkowi rzędu 40% w stosunku do początkowego okresu badań. Powiatem, w którym zanikło najwięcej łąk, był powiat opolski (-4 506,49 ha), w którym paradoksalnie jest obecnie najwięcej terenów przeznaczonych pod łąki. Równie duże spadki odnotowano w powiecie nyskim (-3 987,88 ha) oraz mieście Opolu (-3 043,76 ha). Najmniejszy spadek powierzchni łąk odnotowano w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (-854,11 ha).

Jedynym powiatem, w którym odnotowano wzrost powierzchni łąk, był powiat strzelecki, w którym na przestrzeni 24 lat wzrost powierzchni łąk wyniósł 122,88 ha. Podobnie jak łąki, pastwiska stanowią jeden z najbardziej charakterystycznych przykładów użytków zielonych w województwie opolskim.

Tabela 4. Zestawienie powierzchni pastwisk w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia pastwisk [ha] w roku:			
	1996	2002	2010	2020
Brzeski	1731	941,52	286,47	258,78
Głubczycki	2237	846,83	402,19	822,39
Kędzierzyńsko-kozielski	675	51 257	300,67	349,11
Kluczborski	1463	107 180	547,87	206,03
Krapkowicki	670	52 887	365	241,58
Namysławski	1414	94 492	516,42	357,08
Nyski	1915	152 086	701,69	407,09
Oleski	2266	141 052	979,27	547,32
Opolski	1120	105 083	504,13	347,73
Prudnicki	1019	70 211	185,35	194,55
Strzelecki	1787	133 990	583	460,3
M. Opole	359	94 608	111,12	56,6
Razem	16656	11816,81	5483,18	4248,56

Źródło: opracowane na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne.

Według danych pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego z roku 1996 w województwie opolskim było ponad 16 656 ha terenów objętych pastwiskami. Powiatem z największą ich liczbą był wówczas powiat oleski – 2 266 ha, natomiast najmniejszą powierzchnię pastwisk miało miasto Opole – 359 ha. Średnia powierzchnia terenów pastwisk w roku 1996 wyniosła 1388 ha. Kolejny Powszechny Spis Rolny z 2002 r. wykazał, że w okresie 1996–2002 powierzchnia pastwisk zmniejszyła się o ponad 4 839,19 ha. Powiatem o największej powierzchni pastwisk był powiat oleski (1 410,52 ha), natomiast najmniejszą powierzchnię można odnotować w powiecie prudnickim (702,11 ha). W zdecydowanej większości opolskich powiatów można było zauważyć duży spadek powierzchni pastwisk w stosunku do roku 1996. Powiatem, w którym najwięcej ubyło powierzchni, był powiat głubczycki, w którym spadek ten wyniósł -1 390,17 ha. W pozostałych powiatach wartości spadkowe powierzchni pastwisk były zdecydowanie mniejsze i mieściły się w przedziale między 1000 ha a 50 ha. Jedynym powiatem, w którym odnotowano wzrost powierzchni pastwisk w okresie 1996–2002, było miasto Opole, w którym przybyło ponad 587,08 ha nowych pastwisk.

Według danych z pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego z roku 2010 powierzchnia pastwisk skurczyła się o prawie 6 333,63 ha. Powiatem z największą powierzchnią pokrytą łąkami był nadal powiat oleski (979,27 ha), niemniej jednak w okresie między 2002 a 2010 powierzchnia pastwisk dla tego powiatu zmniejszyła się o 431,25 ha. Najmniejszą powierzchnią łąk w 2010 charakteryzowało się miasto Opole – 111,12 ha. Spadek powierzchni łąk w Opolu wyniósł -834,96 ha i był jednym z największych odnotowanych w spisie. Spadki w pozostałych powiatach kształtowały się na poziomie:

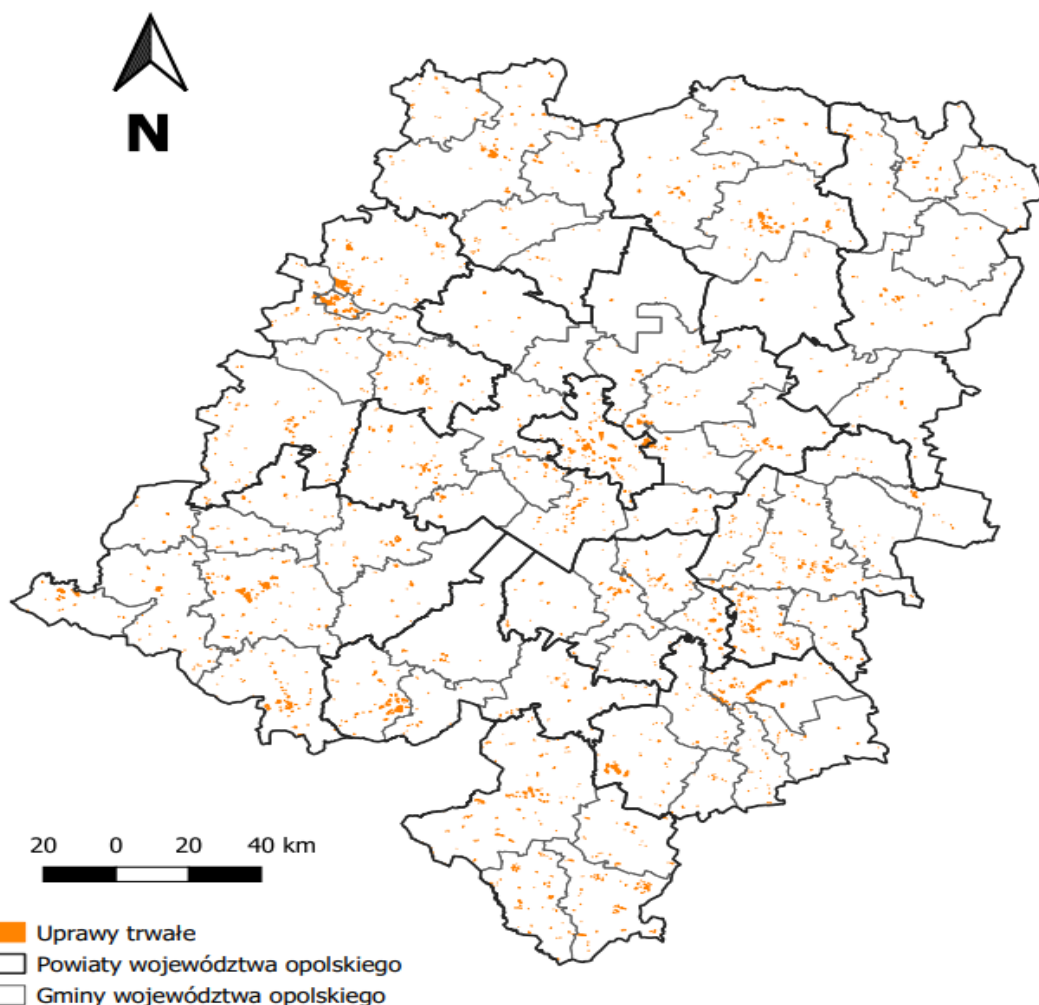
-819,17 ha w powiecie nyskim, -756,90 ha w powiecie strzeleckim, -655,05 ha w powiecie brzeskim, -546,70 ha w powiecie opolskim, -523,93 ha w powiecie kluczborskim, -516,76 ha w powiecie prudnickim, -444,64 ha w powiecie głubczyckim, -431,25 ha w powiecie oleskim, -428,50 ha w powiecie namysłowskim, -211,90 ha w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim oraz -163,87 ha w powiecie krapkowickim. W czasie ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego w 2020 r. całkowita powierzchnia pastwisk w województwie opolskim spadła o -1 234,62 ha. Powiatem z największą powierzchnią pastwisk w 2020 r. był powiat głubczycki – 822,39 ha. Powiat oleski należał do powiatów z największym wzrostem powierzchni pastwisk, wynoszącym +420,20 ha. Do pozostałych powiatów, w których odnotowano wzrost powierzchni łąk, można zaliczyć powiat kędzierzyńsko-kozielski (48,44 ha) oraz powiat prudnicki (9,20 ha). Najmniejszą powierzchnię łąk w 2020 odnotowano w mieście Opolu, w którym zanotowano spadek powierzchni pastwisk o -54,52 ha. W pozostałych powiatach wartości spadku kształtowały się na poziomie: -27,69 ha w powiecie brzeskim, -122,70 ha w powiecie strzeleckim, -123,42 w powiecie krapkowickim, -156,40 w powiecie opolskim, -159,34 w powiecie namysłowskim, -294,60 w powiecie nyskim oraz -341,84 w powiecie kluczborskim.

W ciągu 24 lat – między rokiem 1996 a 2020 – w województwie opolskim ubyło łącznie 12 407,44 ha, co odpowiadało spadkowi o wartości 74% w stosunku do początku badanego okresu. Powiatem, w którym powierzchnia pastwisk najbardziej się skurczyła, był powiat oleski, w którym ubyło ponad -1 718,68 ha pastwisk. Równie duże ubytki pastwisk można odnotować w powiatach nyskim (-1 507,91 ha), brzeskim (-1 472,22 ha), głubczyckim (-1 414,61 ha), strzeleckim (-1 326,70 ha) oraz kluczborskim (-1 256,97 ha). Najmniejsze zmiany w powierzchni pastwisk były w mieście Opolu (-302,40 ha), powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (-325,89 ha) oraz powiecie krapkowickim (-428,42 ha). W żadnym z opolskich powiatów nie odnotowano wzrostu powierzchni pastwisk. Wśród głównych przyczyn zaniku pastwisk i łąk można wymienić chociażby procesy intensyfikacji rolnictwa. Procesy te wiążą się ze zmianą charakteru produkcji zwierzęcej. Bydło czy trzoda chlewna hodowane są na fermach bez ściółki, bardziej opłaca się też karmić je kukurydzą niż sianem. Dlatego wielkie przestrzenie łąk i pastwisk w dolinach rzek zostały zamienione na pola uprawne. Intensyfikacja rolnictwa przyczynia się do narzucania użytkowania łąk i pastwisk (Jermaczek-Sita, 2022). „Z punktu widzenia ochrony przyrody jest to w pewnym stopniu korzystne – mało dostępne miejsca w dolinach rzek, gdzie trudno dotrzeć z intensywną gospodarką, albo po prostu się to nie opłaca, spontanicznie się renaturyzują. Z drugiej strony, właśnie w ten sposób znika wiele bardzo cennych zbiorowisk łąk czy muraw zależnych od skrajnie ekstensywnej gospodarki człowieka, zbiorowisk najcenniejszych, o najwyższej bioróżnorodności – łąki trzęślicowe, niegdyś koszone raz na kilka lat, czy murawy kserotermiczne, utrzymujące się dzięki umiarkowanej presji wypasu, najlepiej owiec i kóz. Taki sposób

użytkowania, kiedyś powszechny, dzisiaj nikogo nie interesuje. Zarastają krzewami, lasem, czasem są wręcz zalesiane” (Jermaczek-Sita, 2022). Ważną przyczyną zamierania łąk i pastwisk są również narastające procesy intensyfikacji urbanizacji przestrzeni podmiejskich oraz terenów wiejskich.

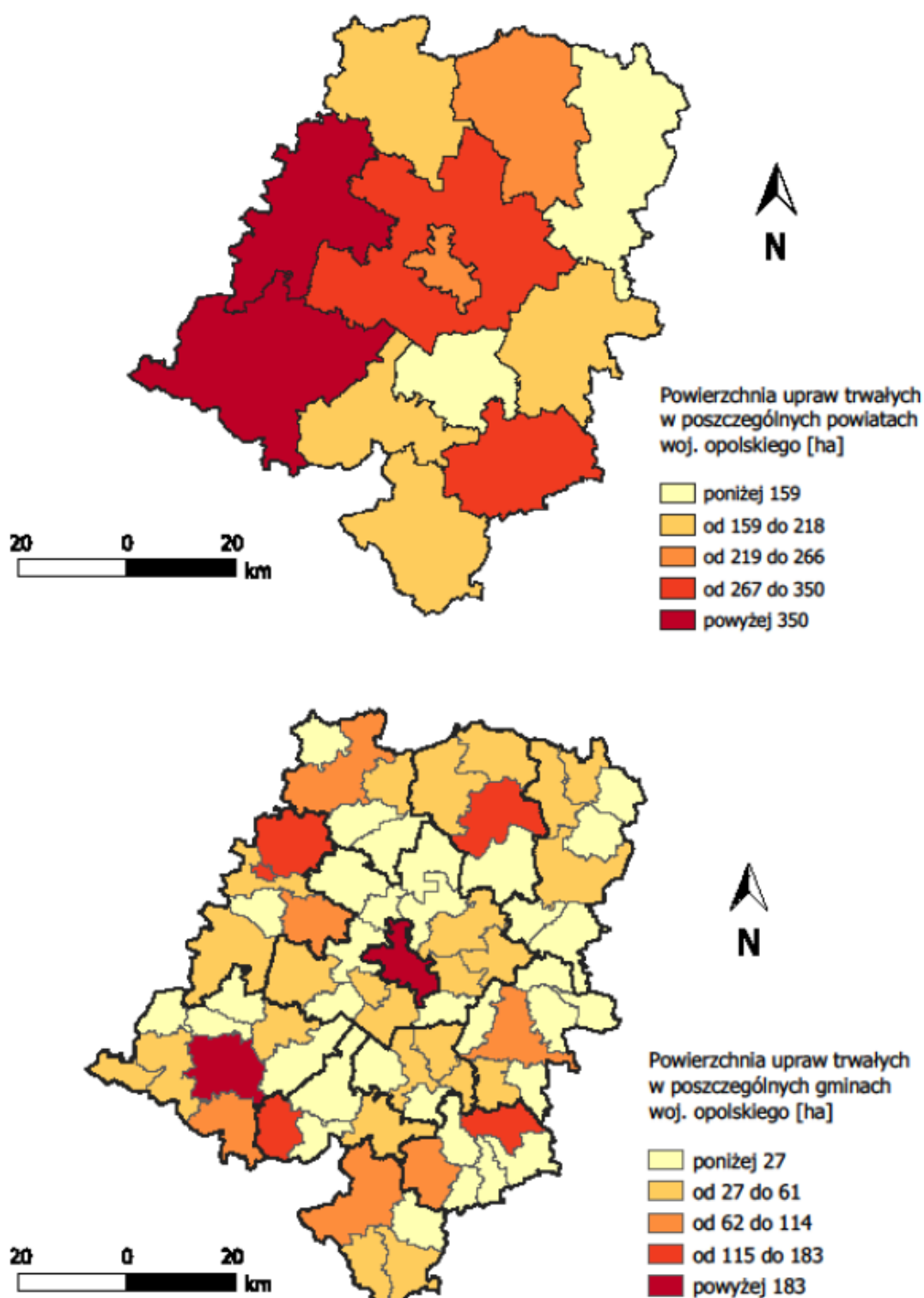
3.3. Uprawy trwałe

W 2023 r. całkowita powierzchnia upraw trwałych w całej Polsce wyniosła ponad 384 739 ha. Największą powierzchnię upraw trwałych może się poszczycić województwo mazowieckie – z 123 tys. hektarami oraz województwo lubelskie, w którym uprawy trwałe obejmowały około 77 tys. ha. Na drugim końcu szali jest województwo z najmniejszą powierzchnią upraw wieloletnich – województwo opolskie z 1 658 ha. Spośród wszystkich użytków rolnych uprawy trwałe mają najmniejsze znaczenie w strukturze upraw analizowanego województwa, o czym może zaświadczyć nie tylko mała powierzchnia zajmowana przez uprawę wieloletnią, ale też sam stosunek tej powierzchni do całkowitej powierzchni województwa opolskiego, który wynosi nieco ponad 0,001%.

Rysunek 6. Rozmieszczenie upraw trwałych w województwie opolskim w 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Rysunek 7. Powierzchnia upraw trwałych w województwie opolskim na poziomie powiatu i gminy w 2020 r.

Źródło: opracowano na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Większość upraw trwałych zlokalizowana jest w zachodnich częściach województwa opolskiego, przede wszystkim w powiecie brzeskim i nyskim. Łączna powierzchnia upraw trwałych w tych dwóch powiatach wyniosła 1 043 ha, co stanowi około 1/3 wartości dla całego województwa. Równie dużą

powierzchnię uprawy trwałe zajmują również w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (około 349 ha), powiecie opolskim (322,48 ha), mieście Opolu (266 ha) i powiecie kluczborskim (258 ha). Uprawy trwałe w dużej mierze koncentrują się również w dużych miastach, najczęściej w strefach podmiejskich, stąd największa ich powierzchnia w mieście Opolu (266 ha), w Nysie (221 ha) i Kędzierzynie-Koźlu (182 ha). Najmniejszą powierzchnię użytki trwałe zajmują w powiecie oleskim (159 ha) i powiecie krapkowickim (132 ha), a w szczególności w gminie Radłów (1,86 ha), gminie Dobrodzień Wielki (1,92 ha) oraz w gminie Walce (1,97 ha). Na przestrzeni lat powierzchnia upraw trwałych w województwie opolskim dynamicznie się zmieniała, co można zaprezentować w tabeli 5.

Tabela 5. Zestawienie powierzchni upraw trwałych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia upraw trwałych [ha] w roku			
	1996	2002	2010	2020
Brzeski			217,99	334,8
Głubczycki			129,73	99,37
Kędzierzyńsko-kozielski			88,51	24,47
Kluczborski			55,99	70,56
Krapkowicki			40,01	48,68
Namysłowski			371,28	294,1
Nyski			249	154,54
Oleski			126,05	112,14
Opolski			234,72	318,22
Prudnicki			71,04	49,04
Strzelecki			106,56	53,91
M. Opole			177,90	245,98
Razem			1 868,77	1 805,81

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne.

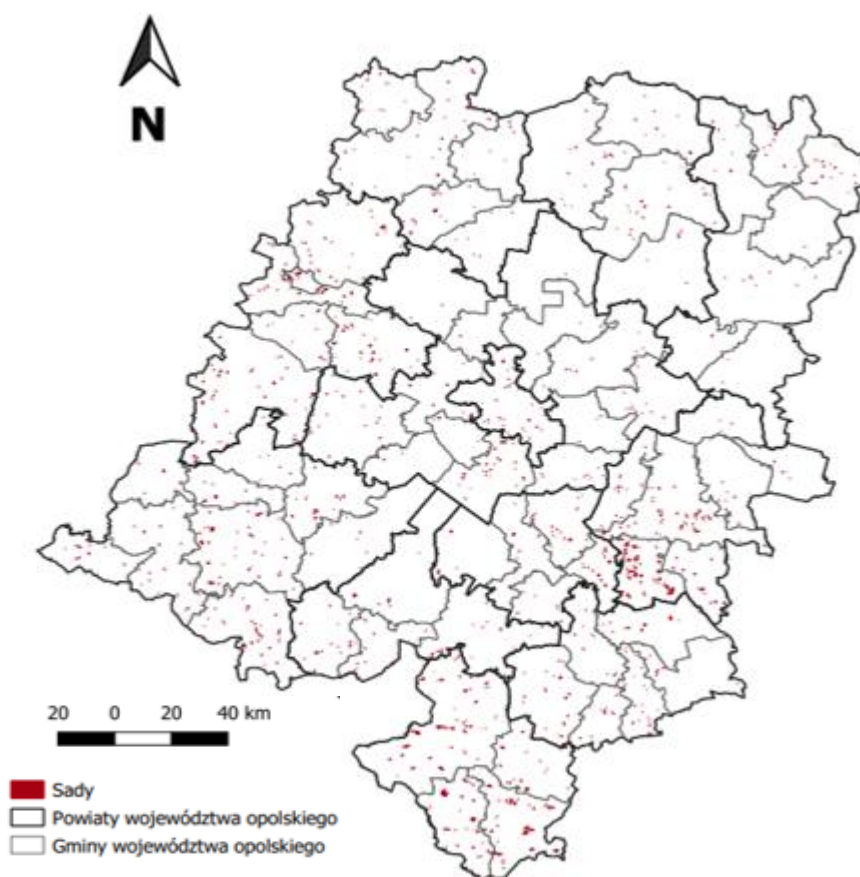
W czasie Spisów Rolnych z roku 1996 i 2002 nie prowadzono klasyfikacji upraw trwałych. Zgodnie z nomenklaturą Powszechnego Spisu Rolnego z roku 1996 użytki typu szkółki leśne były zaliczane pod lasy; plantacje i sady były pojęciami tożsamymi – jako „sady”, natomiast użytki ogrodów działkowych czy szkółek roślin ozdobnych nie brano pod uwagę. Podobne było w 2002 r., kiedy to w czasie spisu jedynym funkcjonującym pojęciem z zakresu upraw trwałych były wyłącznie „sady”. Pojęcie „uprawy trwałe” pojawiło się w trakcie trzeciego spisu rolnego, z 2010 r. Wówczas całkowita powierzchnia upraw trwałych w województwie opolskim wyniosła ponad 1868 ha. Powiatem z największą ich powierzchnią był powiat namysłowski (371,28 ha). Zbliżone wartości można było również odnotować w powiatach nyskim (249 ha), opolskim (234,72 ha), brzeskim (217,99 ha), nieco niższe w mieście Opolu (177,90 ha) oraz powiecie głubczyckim (129,73 ha). Najmniejszą powierzchnią upraw trwałych cechował się z kolei powiat krapkowicki (40,01 ha).

W czasie czwartego Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 powierzchnia upraw trwałych nieznacznie się zmniejszyła o 62,96 ha. Powiatem z największą powierzchnią upraw trwałych był powiat brzeski – 334,8 ha. Powiat brzeski był również powiatem z największym przyrostem

powierzchni upraw trwałych, wynoszącym ponad 116,81 ha. Wartości wzrostowe można było odnotować także w powiatach: opolskim (83,50 ha), mieście Opolu (68,08 ha), kluczborskim (14,57 ha) i krapkowickim (8,67 ha). Najmniejszą powierzchnią upraw trwałych charakteryzowały się powiaty: kędzierzyńsko-kozielski (24,47 ha), prudnicki (49,04 ha) oraz strzelecki (53,91 ha). We wszystkich wymienionych powiatach powierzchnia upraw trwałych zmalała w stosunku do roku 2010 odpowiednio o: 64,04 ha, 22,00 ha oraz 52,65 ha. Największy spadek powierzchni upraw trwałych między rokiem 2010 a 2020 miał miejsce w powiecie nyskim (-94,46 ha). W pozostałych powiatach wartości spadkowe układały się w następujący sposób: -77,18 ha (powiat namysłowski), -30,36 ha (powiat głubczycki) oraz -13,91 ha (powiat oleski).

3.4. Sady

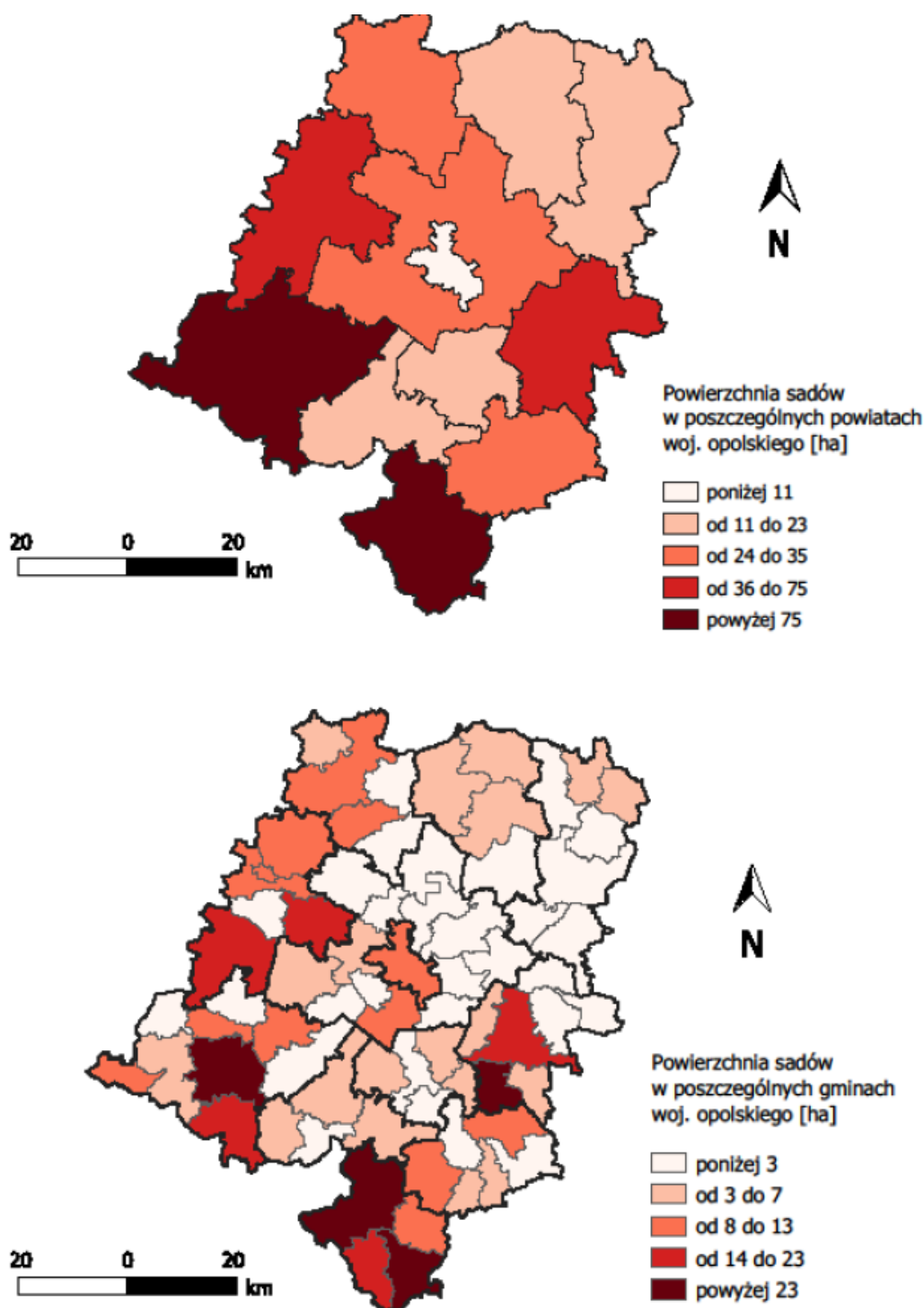
Nie od dziś wiadomo, że sady są jedną z najbardziej znanych form użytkowania terenów rolniczych. Pomimo że w Polsce stanowią ważny element zagospodarowania przestrzennego terenów wiejskich, w województwie opolskim ich udział jako gruntów rolnych jest stosunkowo niewielki. W roku 2023 całkowita powierzchnia sadów w Polsce wynosiła 318 630 ha, natomiast w województwie opolskim ich powierzchnia nie przekroczyła 796 ha.

Rysunek 8. Rozmieszczenie sadów w województwie opolskim w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Najwięcej sadów jest w gminie Leśnica w powiecie strzeleckim – tu powierzchnia terenów przeznaczonych pod ich prowadzenie wyniosła 39 ha. Równie dużą powierzchnią pod prowadzenie sadów odznaczają się gminy Nysa (38 ha) oraz Głubczyce (35 ha). W pozostałych gminach opolskich udział sadów jest nieznaczny i często nie przekracza kilku hektarów (istnieje także wiele gmin, gdzie sadów nie ma w ogóle).

Rysunek 9. Powierzchnia sadów w województwie opolskim na poziomie powiatu i gminy w 2020 r.
Źródło: opracowanie na podstawie danych z serwisu Geoportal Krajowy, 2020 r.

Produkcja sadownicza przez wiele lat nie była zbyt duża, o czym mogą świadczyć wyniki ankiet przeprowadzonych na potrzeby Powszechnego Spisu Rolnego.

Tabela 6. Zestawienie powierzchni sadów w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia sadów [ha] w roku:			
	1996	2002	2010	2020
Brzeski	213	167,6	90,78	171,43
Głubczycki	263	108,07	127,38	46,96
Kędzierzyński-kozielski	592	346,22	86,79	96,04
Kluczborski	415	129,58	43,43	122,14
Krapkowicki	201	53,04	37,29	31,59
Namysłowski	117	63,9	361,80	294,18
Nyski	655	380,92	204,90	116,76
Oleski	178	111,12	99,41	98,46
Opolski	274	147,62	174,37	211,51
Prudnicki	95	73,26	70,12	34,20
Strzelecki	216	115,08	105,80	45,91
M. Opole	59	37,07	133,61	25,32
Razem	3278	1733,48	1 535,68	1 294, 5 ha

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy.

Według pierwszego Powszechnego Spisu Rolnego całkowita powierzchnia sadów w województwie opolskim wynosiła łącznie 3278 ha. W tym okresie powiatem z największą ich powierzchnią był powiat nyski (655 ha), natomiast najmniejszą powierzchnię sadów odnotowano w mieście Opolu (59 ha).

Kolejne dane na temat powierzchni, jaką zajmują sady, pochodzą z 2002 r., czyli z ósmego roku po przeprowadzeniu pierwszego spisu. Na podstawie danych statystycznych można wywnioskować, że powierzchnia sadów w okresie 1996–2002 uległa znaczącemu zmniejszeniu. Całkowita powierzchnia sadów w roku 2002 dla województwa opolskiego wyniosła 1 733,48 ha, co jest wartością o niemal połowę niższą niż w roku 1996 (ubyło łącznie 1 544,52 ha). Największą powierzchnią sadów w 2002 r. mógł poszczycić się ponownie powiat nyski – 380,92 ha, niemniej jednak wartość ta jest dużo niższa w porównaniu do roku 1996 (w okresie ośmiu lat w tym powiecie ubyło łącznie 274,08 ha). Powiatem z najmniejszą powierzchnią sadów było z kolei miasto Opole, w którym również odnotowano spadek powierzchni sadów z 59 ha w 1996 r. do 37,07 ha w 2002 r. Największa dynamika przemian między rokiem 1996 a 2002 nastąpiła w powiecie kluczborskim, w którym ubyło ponad 285,42 ha powierzchni sadów. Najmniejsze zamiany w powierzchni sadów nastąpiły z kolei w powiecie prudnickim, w którym ubyło jedynie 21,74 ha powierzchni sadów.

Powszechny Spis Rolny z 2010 r., podobnie jak wcześniejsze spisy, wykazał, że powierzchnia sadów znacznie zmalała, choć sama dynamika tegoż spadku była mniejsza niż w okresie 1996–2002. W okresie między 2002 a 2010 r. powierzchnia sadów na Opolszczyźnie zmalała o 197,8 ha. Spośród wszystkich powiatów województwa opolskiego powiatem o największej powierzchni sadów był powiat

namysłowski (361,80 ha), natomiast najmniejszą powierzchnią sadów charakteryzował się powiat prudnicki (70,12 ha). Największą dynamikę przemian w powierzchni sadów zanotowano w powiecie namysłowskim, w którym przybyło łącznie 297,9 ha pod uprawę sadowniczą. Poza nim jeszcze w trzech innych powiatach województwa opolskiego zanotowano wzrost wartości powierzchni sadów: w mieście Opolu wzrost powierzchni sadów wyniósł 96,54 ha, natomiast w powiecie opolskim i głubczyckim odpowiednio 26,75 ha i 19,31 ha. Największym spadkiem powierzchni sadów w okresie 2002–2010 cechował się powiat kędzierzyńsko-kozielski, w którym ubyło w sumie 259,43 ha powierzchni sadów). W pozostałych powiatach spadki były nieco mniejsze i plasowały się na poziomie: -76,82 ha w powiecie brzeskim, -86,15 ha w powiecie kluczborskim, -15,75 ha w powiecie krapkowickim, -176,02 ha w powiecie nyskim, -11,71 ha w powiecie oleskim, -3,14 ha powiecie prudnickim i -9,28 ha w powiecie strzeleckim.

Ostatni Powszechny Spis Rolny z 2020 r. wykazał spadek powierzchni sadów o 241,18 ha w stosunku do roku 2010. Największą powierzchnię sadów odnotowano w powiecie: namysłowskim (294,18 ha), opolskim (211,51 ha) oraz brzeskim (171,43 ha), najmniejszą zaś w mieście Opolu (25,63 ha), powiecie krapkowickim (31,59 ha) i powiecie prudnickim (34,20 ha). W zdecydowanej większości powiatów województwa opolskiego powierzchnia sadów uległa spadkowi w porównaniu do roku 2010. Największy ubytek sadów odnotowano w mieście Opolu (-108,29 ha), najmniejszy zaś w powiecie oleskim (-0,95 ha). W pozostałych powiatach spadki kształtowały się na różnym poziomie: -88,14 ha w powiecie nyskim, -80,42 ha w powiecie głubczyckim, -67,62 ha w powiecie namysłowskim, -59,89 ha w powiecie prudnickim, -59,89 ha w powiecie strzeleckim -35,92 ha, w powiecie prudnickim i -5,7 ha w powiecie krapkowickim. W powiecie brzeskim, kędzierzyńsko-kozielskim, kluczborskim odnotowano wzrost powierzchni sadów, który wynosił odpowiednio: 80,65 ha w powiecie brzeskim, 9,25 ha w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim, 78,71 ha w powiecie kluczborskim i 37,14 ha w powiecie opolskim.

W badanym okresie, tj. latach 1996–2020, powierzchnia sadów w województwie opolskim skurczyła się o ponad 1285,66 ha, co odpowiada spadkowi o 60% w stosunku do początku badanego okresu. Wartość ta jest bardzo duża, zważywszy że po dziś dzień można odnotowywać spadek liczby sadów na Opolszczyźnie – w 2023 r. powierzchnia całkowita sadów wynosiła nieco ponad 796 ha, co może świadczyć, że na przestrzeni czterech lat powierzchnia sadów zmniejszyła się o ponad 498,5 ha. Główną przyczyną ubytku sadów jest najczęściej postępująca urbanizacja obszarów, które dotąd wykorzystywane były do celów rolniczych. Innymi równie ważnymi przyczynami zaniku sadów są przeznaczanie ich pod prowadzenie innych rodzajów działalności rolniczej, np. na grunty orne, niskie zarobki wynikające z upraw sadowniczych oraz brak zysków z produkcji sadowniczej. Obecnie najwięcej

ubywa małych powierzchniowo, wiejskich sadów, które najczęściej były przeznaczone pod użytek własny właścicieli. Wiejskie sady, ze względu na to, że nie przynosiły zbyt dużego zysku właścicielowi, często są wycinane i zastępowane innymi formami zagospodarowania przestrzennego terenu. Pomimo znacznego ubytku sadów w skali całego województwa w kilku powiatach odnotowano wzrost ich powierzchni i są to powiaty: kędzierzyńsko-kozielski (wzrost o 62,95 ha), kluczborski (wzrost o 119,85 ha) oraz krapkowicki (wzrost o 79,08 ha).

3.5. Grunty rolne pozostałe

Zgodnie z definicją pochodzącą z Urzędu Statystycznego w Warszawie z 2014 r. za pozostałe grunty rolne należy uznać przede wszystkim użytki rolne, które nie były użytkowane i utrzymywane w dobrej kulturze rolnej. Do ich powierzchni zalicza się więc grunty będące pod zabudowaniami, podwórzami, placami i ogrodami ozdobnymi, parkami; powierzchnie: wód śródlądowych (własnych i dzierżawionych), rowów melioracyjnych, porośnięte wikliną w stanie naturalnym, terenów bagiennych, innych gruntów (torfowiska, żwirownie), nieużytków (w tym grunty zadrzewione i zakrzewione) oraz przeznaczona na rekreację (np. zlokalizowana wokół domu, pola golfowe itp.). Do pozostałych gruntów zalicza się także powierzchnię gruntów rolnych nieużytkowanych rolniczo, jeżeli grunty te nie powrócą już do użytkowania rolniczego, np. grunty rolne przeznaczone pod budowę drogi, supermarketu (Urząd Statystyczny w Warszawie, 2014). Powierzchnia pozostałych gruntów rolnych wielokrotnie się zmieniała, o czym świadczą dane pochodzące z czterech przeprowadzonych powszechnych spisów rolnych.

Tabela 7. Zestawienie powierzchni pozostałych użytków rolnych w poszczególnych powiatach województwa opolskiego

Powiat	Powierzchnia pozostałych użytków rolnych [ha] w roku:			
	1996	2002	2010	2020
Brzeski	10 082	2 336,73	1 740,57	1 374,77
Głubczycki	7 410	1 827,67	1 623,57	1 384,44
Kędzierzyńsko-kozielski	8 600	1 190,98	1 070,47	753,85
Kluczborski	7 901	2 456,55	1 489,14	1 182,23
Krapkowicki	6 980	1 093,63	1 011,01	649,65
Namysłowski	6 778	1 807,52	1 977,66	1 338,71
Nyski	18 529	3 130,55	3 002,53	1 742,65
Oleski	7 054	2 198,40	2 136,75	1 808,28
Opolski	17 464	2 946,73	2 019,64	1 525,65
Prudnicki	5 149	1 328,72	1 471,68	1 228,07
Strzelecki	6 400	1 410,34	990,81	851,38
M. Opole	5 104	1 911,33	299,74	230,08
Razem	107 451	23 639,15	18 833,58	14 069,76

Źródło: opracowane na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, sekcja Powszechne Spisy Rolne.

W 1996 r. w województwie opolskim pozostałe użytki rolne zajmowały powierzchnię równą 107 451 ha. Powiatem z największą ich powierzchnią były powiaty nyski (18 529 ha) oraz opolski (17 464 ha), natomiast najmniejszą powierzchnię pozostałych użytków rolnych odnotowano w mieście Opole (5 104 ha), powiecie prudnickim (5 149 ha) oraz powiecie strzeleckim (6 400 ha). Średnia powierzchnia pozostałych użytków rolnych w 1996 r. wyniosła 8954,25 ha. W czasie kolejnego spisu rolnego z 2002 r. odnotowano duży spadek powierzchni pozostałych użytków rolnych, do 23 639,15 ha (-83 811,85 ha w stosunku do danych z roku 1996). Największą powierzchnię pozostałych użytków rolnych w 2002 miał nadal powiat nyski (3 130, 55 ha), choć nastąpił tu spory ubytek tych terenów, wynoszący ponad -15 398,45 ha. Duży spadek zanotowano również w powiecie opolskim (-14 517,27 ha), powiecie brzeskim (-83 811,85 ha) oraz powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (-7 409,02 ha). Najmniejszą powierzchnię pozostałych użytków rolnych odznaczał się z kolei powiat krapkowicki (1 093,63 ha). Wartość spadku dla powiatu krapkowickiego wyniosła -5 886,37 ha. Powiatem z najmniejszym spadkiem było miasto Opole (-3 192,67 ha), powiat prudnicki (-3 820,28 ha) oraz powiat oleski (-4 855,6 ha).

Zgodnie z danymi z trzeciego Rolnego Spisu Powszechnego z 2010, całkowita powierzchnia pozostałych użytków rolnych wyniosła 18 833,58 ha, co jest wartością niższą w stosunku do roku 2002 o 4 805,57ha. Powiatem z największą ich powierzchnią w 2010 r. był powiat nyski (3 002,53 ha), natomiast najmniejszą powierzchnię odnotowano w mieście Opole (299,74 ha). W 2010 r. w większości powiatów powierzchnia pozostałych użytków rolnych uległa spadkowi, nie mniej wartości spadkowe były zdecydowanie niższe niż w okresie między rokiem 2002 a 1996. Powiatem z największym ubytkiem pozostałych użytków rolnych było miasto Opole (-1 611,59 ha). W pozostałych powiatach wartości spadków były niższe i często nie przekraczały 1 000 ha. Najmniejsze wartości spadku można było zanotować w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim (-120,51 ha), powiecie krapkowickim (-82,62 ha) oraz powiecie oleskim (-61,65 ha). Jedynym powiatem z odnotowanym wzrostem powierzchni pozostałych użytków rolnych był powiat prudnicki, w którym powierzchnia ta powiększyła się o 142,96 ha.

W czasie czwartego spisu z 2020 r. powierzchnia pozostałych użytków rolnych spadła w stosunku do 2010 r. o 4 763,8 ha i wyniosła 14 069,76 ha. Powiatem z największą powierzchnią był powiat oleskim (1 808,28 ha). Równie duże wartości odnotowano w powiecie nyskim (1 742,65 ha) oraz powiecie opolskim (1 525,65 ha). Powiatem z najmniejszą powierzchnią pozostałych użytków rolnych jest miasto Opole (230,08 ha), powiat krapkowicki (649,65 ha) oraz powiat strzelecki (851,38 ha). W roku 2020 we wszystkich powiatach województwa opolskiego powierzchnia pozostałych użytków rolnych uległa spadkowi, nie mniej wartości spadkowe były mniejsze niż te odnotowane w 2010 r. Powiatem z największym ubytkiem pozostałych użytków rolnych był powiat nyski (-1 259,88 ha),

natomiast najmniejsze wartości ubytku odnotowano w mieście Opole (-69,66 ha) oraz powiecie strzeleckim (-139,43 ha). W pozostałych powiatach wartości ubytku powierzchni pozostałych użytków rolnych kształtowały się na poziomie: -638,95 ha (powiat namysłowski), -493,99 ha (powiat opolski), -365,8 ha (powiat brzeski), -361,36 ha (powiat krapkowicki), -328,47 ha (powiat oleski), -316,62 ha (powiat kędzierzyńsko-kozielski), -306,91 ha (powiat kluczborski), -239,13 ha (powiat głubczycki) oraz -243,61 ha (powiat prudnicki). W ciągu 24 lat z terenów województwa opolskiego zniknęło łącznie 93 381,24 ha pozostałych użytków rolnych, co w przybliżeniu odpowiada spadkowi wartości 86% w stosunku do wartości z początku badanego okresu. Powiatem, w którym ta powierzchnia najbardziej się zmieniła, był powiat nyski, w którym ubyło ponad 16 786,35 ha pozostałych użytków rolnych. Najmniejszy ubytek rolny można było odnotować natomiast w powiecie prudnickim – spadek wyniósł -3 920,93 ha. Analizując procentowy stosunek powierzchni ubytku do powierzchni powiatu, to największy procentowy spadek można odnotować w mieście Opole, w którym w okresie 1996–2020 ubyło ponad 37% wszystkich pozostałych użytków rolnych. Najmniejsza dynamiką zmian cechował się z kolei powiat strzelecki, w który ubyło jedynie 0,5% wszystkich pozostałych użytków rolnych.

3.6. Przyczyny zmian użytków rolnych

Spadek powierzchni gruntów rolnych w województwie opolskim, jak i w całym kraju wywołany jest przez m.in. zmiany polityki rolnej wskutek m.in. restrukturyzacji gospodarki Polski w latach 90-tych oraz przystąpieniem do Unii Europejskiej w 2004 r. Wraz z przystąpieniem kraju do Unii, pomimo braku odpowiednich aktów prawnych i niedostatecznych regulacji w zakresie rolnictwa, od roku 2002 miały miejsce dynamiczne przemiany w gospodarce gruntami. Wśród nich można wyróżnić zmiany ilościowe oraz strukturalne, w trakcie których odnotowano m.in. ubytek powierzchni użytków rolnych. Na terenie całej Polski, w latach 2002-2020 powierzchnia gruntów rolnych skurczyła się o 804 tys. ha (o 4,3%), zaś w latach 1990-2002 ubytek ten nie przekraczał 300 tys. ha. Podobną sytuację dostrzeżono również w pozostałych krajach pokomunistycznych (Głębocki, Kacprzak, 2020). Obecna sytuacja gruntów rolnych wynika również z pewnych kierunków i trendów zachodzących w światowej gospodarce. W pierwszych latach po zmianie systemu gospodarki państwowej, główne przemiany struktury agrarnej polegały na wydzierżawianiu gruntów Skarbu Państwa poprzez likwidację PGR-ów oraz sprzedaży nieruchomości gruntowych stanowiących własność rolnictwa indywidualnego (Głębocki, Kacprzak, 2020). Z uwagi na obecny kryzys polskiego rolnictwa, w tym czasie sama sprzedaż gruntów nierzadko była dominującym źródłem dochodu gospodarstw rolnych.

Powołując się na badania Marks-Bielskiej (2013), rynek gruntów rolnych w kraju po roku 1989 kształtował się w wyniku zróżnicowanych czynników, m.in. postaw historycznych wobec ziemi oraz wartości kulturowej i symbolicznej, w szczególności po integracji z UE (Marks-Bielska R. 2013). W latach 90. XX w. duży wpływ na kształtowanie się struktury użytkowania ziemi, miały prawne regulacje, będące wynikiem dokonanych zmian ustrojowych w polskiej gospodarce. Szczególny znaczenie miały dwa akty: nowelizacja Kodeksu Cywilnego z 1990 r. i ustawa z 1991 r., która dotyczyła sposobu gospodarowania nieruchomościami Skarbu Państwa. Niestety do wskazanych aktów nie przygotowano ustawy polegającej na reprivatyzacji nieruchomości rolnych. Brak ten po dziś dzień utrudnia, a wręcz uniemożliwia racjonalny sposób prowadzenia działań gospodarki gruntami rolnymi, jak również wywiera zły wpływ na rynek nieruchomości gruntowych. Pomimo wprowadzonych zmian w zakresie gospodarki nieruchomościami gruntowymi w tym nowelizowaną ustawę z 1991 r. i ustawę o kształtowaniu ustroju rolnego z 11 kwietnia 2003 r., bardzo odczuwalny jest nadal brak głównej ustawy, która odnięłaby się do reprivatyzacji na rynku nieruchomości gruntowych (Głębocki, Kacprzak, 2020).

Oprócz względów politycznych, równie ważną przyczyną spadku powierzchni gruntów rolnych jest rozwój obszarów zurbanizowanych, w tym zabudowanych. Na podstawie danych z GUS można zauważyć zależność między spadkiem powierzchni gruntów rolnych a wzrostem powierzchni zabudowań.

Tabela 8. Zestawienie zmian w powierzchni gruntów rolnych w stosunku do zmian liczby budynków w województwie opolskim

Powiat	Zmiana powierzchni gruntów rolnych w latach 1996-2020 [ha]	Zmiana liczby budynków w latach 2002-2020
Brzeski	-9109,01	+ 4008
Głubczycki	-393,45	+ 1495
Kędzierzyński-Kozielski	-5006,91	+ 3559
Kluczborski	-6885,52	+ 2709
Krapkowicki	-2179,43	+ 2095
Namysłowski	-3100,5	+ 2694
Nyski	-11187,42	+ 5383
Oleski	-7678,46	+ 2053
Opolski	-8999,27	+ 5242
Prudnicki	-573,98	+ 1331
Strzelecki	-3211,7	+ 2098
M. Opole	-11771,03	+ 7389
Razem	-70 096,68	+ 40 056

Źródło: opracowane na podstawie danych GUS.

Jak pokazuje tabela 8, spadek powierzchni gruntów rolnych zbiega się z wzrostem liczby zabudowań. Duża część użytków rolnych, w tym ich najpowszechniejsza forma, czyli grunty orne, nieraz są wykorzystywane jako potencjalne tereny inwestycyjne, co dodatkowo sprzyja rozwojowi procesu „rozlewania się miast” czyli urban sprawl. Przez wiele lat, proces urban sprawl był oczywistym zjawiskiem tworzenia nowych przestrzeni zurbanizowanych jako efekt poszukiwania nowych miejsc

pod budowę, spowodowanym szeroko pojętym „głodem mieszkaniowym”. Obecnie jednak urban sprawl jest zjawiskiem niekorzystnym, tożsamym z pojęciem „niekontrolowanego rozwoju miast” czy „ekspansji przestrzennej miasta”.

W badaniach prowadzonych dla aglomeracji poznańskiej E. Kacprzak oraz B. Głębocki wykazali, iż na obecny rozwój terenów zurbanizowanych decydujący wpływ miały właściwości fizyczne gruntów ornych, które w dużej części charakteryzują się dobrze uregulowanymi stosunkami wodnymi. Dzięki uregulowanym stosunkom wodnym, użytkowanie gruntów ornych polegającym na dostosowaniu ich pod wykonanie planowanych inwestycji nie związane z ponoszeniem dodatkowych kosztów. W konsekwencji grunty orne, które są przeznaczane na cele nierolnicze szczytą się największym zainteresowaniem wśród inwestorów oraz dominują jako grunty wyłączone z produkcji rolnej (Głębocki, Kacprzak 2016). Zjawisko urban sprawl, podobnie jak w przypadku aglomeracji poznańskiej, można w szczególności odnieść do miasta Opole, w którym to liczba nowych budynków oraz powierzchnia obszarów zurbanizowanych wzrosła najbardziej ze wszystkich powiatów województwa opolskiego. Jednocześnie najmniejszy spadek powierzchni obszarów rolnych jak i najmniejsza dynamika przyrostu liczby nowych budynków odnotowana w powiecie głubczyckim oraz prudnickim wynikać może z ich położenia w mezoregionie Płaskowyż Głubczycki (318.58). Mezoregion obejmuje swym zasięgiem rozległą równinę lessową, która występuje w południowej części województwa opolskiego (Richling, Solon, Macias, Balon, Borzyszkowski, Kistowski (red.), 2021). Obecność gleb lessowych, wysokich jakościowo pod prowadzenie działań rolniczych, w dużej mierze mobilizuje działania polegające na rozwoju produkcji roślinnej. Tradycyjnie to właśnie rolnictwo ma duże znaczenie dla gospodarki wymienionych powyżej powiatów. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż same przemiany gruntów rolnych obecnie nie wynikają tak bardzo z warunków środowiskowych jak w przypadku warunków gospodarczych, technologicznych, politycznych, czy wreszcie ekonomicznych. (Łowicki D., 2008) Duży wpływ na spadek powierzchni niektórych form użytków gruntowych, w tym użytków zielonych – pastwisk, łąk oraz upraw wieloletnich, ma proces zmiany sposobu użytkowania gruntów, polegający na przekształceniu ich w inne użytki, zwłaszcza grunty orne. Główną przyczyną tegoż procesu są właśnie względy ekonomiczne, które można wytłumaczyć w taki sposób, że uprawy z gruntów ornych mogą przynieść rolnikowi relatywnie duży przychód w stosunku do poniesionych przez nich kosztów (zysk jest duży), w odróżnieniu do pozostałych typów upraw.

4. Dyskusja i wnioski

Na podstawie zrealizowanych badań, polegających na analizowaniu zmian powierzchni różnych rodzajów użytków rolnych, można wywnioskować jedną zależność – powierzchnia użytków rolnych w

województwie opolskim drastycznie spada. W ciągu 24 lat na terenie Opolszczyzny ubyło 150 706,68 ha gruntów rolnych. Spośród wszystkich powiatów, powiatem w którym powierzchnia ta zmniejszyła się najbardziej jest miasto Opole – spadek wyniósł łącznie 11 771,03 ha użytków rolnych. Równie duży ubytek powierzchni gruntów rolnych można zanotować w powiecie nyskim – 11 187,42 ha. Na drugim końcu skali, najmniejszy spadek powierzchni gruntów rolnych odnotowano w powiecie głubczyckim (393,45 ha) oraz w powiecie prudnickim (573,98 ha). Chociaż przeprowadzone badania wskazują duże zmiany w powierzchni użytków rolnych, nieco innego zdania byli B. Głębocki, E. Kacprzak i K. Koliński, którzy swoje badania przeprowadzili dla całej Polski w okresie 2010-2020 na podstawie danych z GUGIK. Naukowcy wykazali, że w województwie opolskim w ciągu ostatniej dekady spadek powierzchni gruntów rolnych był zdecydowanie mniejszy i wyniósł 4810 ha, co było jedną z najmniejszych wartości w skali całego kraju (Głębocki, Kacprzak, Koliński 2024). Pomimo to, autorzy są zgodni, że zmniejszenie się powierzchni gruntów rolnych jest z punktu widzenia prowadzenia działalności rolniczej zjawiskiem negatywnym, ponieważ w ten sposób zmniejsza powierzchnię terenów, na których możliwa jest produkcja rolna. Jak przekonuje B. Głębocki i E. Kacprzak „zmiany, które nastąpiły w zasobach użytków rolnych i sposobach ich użytkowania, dotyczyły zarówno gospodarstw rolnych, jak i innych form własności. Ubytek użytków rolnych jest zazwyczaj bezpowrotny” (Głębocki, Kacprzak 2020).

Spośród wszystkich rodzajów gruntów rolnych, największym ubytkiem powierzchni odznaczały się pozostałe grunty rolne – w okresie 1996-2020 powierzchnia pozostałych gruntów rolnych skurczyła się o 93 381,24 ha, co stanowiło spadek o 86% w stosunku do początku badanego okresu. Nieco niższy, choć równie wysoki ubytek powierzchni stwierdzono w przypadku pastwisk, gdzie w okresie 1996-2020 ubyło łącznie 12 407,44 ha, (co stanowiło spadek skali 74% w stosunku do początku badanego okresu), oraz sadów - ubytek powierzchni wyniósł 1285,66 ha co stanowiło spadek o niemal 60% w stosunku do początku badanego okresu. Najmniejsze zmiany odnotowano z kolei w przypadku łąk i gruntów ornych, w których spadki w stosunku do początku badań wyniosły odpowiednio 40% i 5%. Ze względu na braki statystyczne, spowodowane brakiem definicji w nonumenkalturze Powszechnych Spisów Rolnych z 1996 i 2002, trudno jest oszacować jak zmieniała się powierzchnia upraw trwałych, choć w okresie 2010-2020 można było odnotować nieduży spadek o 62,96 ha.

Jako główną przyczynę spadku powierzchni gruntów rolnych można wymienić postępujące procesy urbanizacji, spowodowane m.in procesem urban sprawl, czyli zjawiska przestrzennego rozszerzenia się zabudowanych obszarów podmiejskich. Jak wskazuje B. Głębocki i E. Kacprzak „do negatywnych konsekwencji niekontrolowanego rozlewania się miast zaliczyć należy zmiany w strukturze użytkowania ziemi. W efekcie urban sprawl, charakterystycznymi cechami obszarów

wiejskich sąsiadujących z dużymi aglomeracjami miejskimi są: systematyczne zmniejszanie się zasobów użytków rolnych, zasklepanie gleb, konflikty spowodowane wymieszaniem funkcji oraz przekształcenia krajobrazu wiejskiego” (Głębocki, Kacprzak 2016). Przez wielu inwestorów użytki rolne nierzadko brane są pod uwagę jako rezerwę terenów pod różnorodne inwestycje np. mieszkaniowe, produkcyjne, komunikacyjne itp. „Utrzymująca się tendencja systematycznego spadku powierzchni użytków rolnych powoduje w coraz większym stopniu zmniejszenie ich zasobów” (Głębocki, Kacprzak 2020). Inne przyczyny spadku powierzchni tkwią w zmianach polityki rolnej, zapoczątkowanych przez przystąpienie Polski do Unii Europejskiej czy restrukturyzację gospodarki w latach 90-tych. Zapoczątkowane zmiany powierzchni użytków rolnych oraz przekształcenia struktury użytkowania ziemi w kraju i w pozostałych jego regionach (w tym w Opolszczyźnie) w dużym zakresie wynikają z obowiązującego wtedy ustawodawstwa i polityki rolnej, regulującej m.in. kwestie podziału gospodarstw i obrotu gruntami rolnymi. Regulacje prawne wielokrotnie się jednak zmieniały, co w konsekwencji nie było korzystne dla racjonalnego wykorzystania zasobów gruntów rolnych (Głębocki, Kacprzak 2020). Innymi czynnikami które wpłynęły na spadek powierzchni niektórych rodzajów gruntów rolnych, w szczególności łąk i pastwisk, była intensyfikacja rolnictwa oraz zmiany w środowisku przyrodniczym. Ważnym czynnikiem wpływającym na ubytek powierzchni sadów, łąk, pastwisk oraz upraw trwałych było przekształcenie ich w inny rodzaj użytków rolnych, w szczególności w grunty orne, co z kolei było podyktowane względami ekonomicznymi.

Podsumowując, powierzchnia gruntów rolnych w ciągu 24 lat w województwie opolskim spada. Główną ich przyczyną są przede wszystkim wzrost powierzchni zurbanizowanych, w szczególności stref podmiejskich, a także zmiany w ustawodawstwie, spowodowane nową sytuacją polityczną kraju. Według prognoz powierzchnia użytków rolnych będzie nadal spadać, zarówno w Polsce jak i w województwie opolskim. Największe zmiany przewidziane będą w miejscach o dogodnych uwarunkowaniach do zabudowy, przede wszystkim na obszarach dużych miast np. Opola. Procesy zmian w powierzchni gruntów rolnych są zjawiskami wymagającymi ciągłego badania, gdyż to właśnie od nich zależy kondycja zarówno regionalnego jak i krajowego rolnictwa. Grunty rolne wymagają ochrony m.in. poprzez odpowiednie regulacje prawne w sprawie ich wykorzystania oraz stały monitoring zmian w ich powierzchni.

BIBLIOGRAFIA

- Głębocki B., Kacprzak E. 2016. Urban sprawl a zmiany zasobów użytków rolnych na obszarach wiejskich aglomeracji poznańskiej w latach 1990–2016. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 36: 99–118.
- Głębocki B., Kacprzak E. 2020. Użytki rolne w strukturze użytkowania ziemi w Polsce w XXI wieku. *Studia Obszarów Wiejskich*, 57: 51–86.

Gębocki B., Kacprzak E., Koliński K. 2024. Zasoby użytków rolnych w Polsce w latach 2010–2020. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 69: 17–35.

Główny Urząd Statystyczny, sekcja Powszechne Spisy Rolne na lata 1996, 2002, 2010 i 2020.

Jermaczek-Sita M. 2012. Dlaczego giną łąki? Magazyn przyrodniczy „Salamandra”, Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody, nr 34, dostęp: 23.11.2024 r.

Łowicki D. 2008. Land use changes in Poland during transformation: Case study of Wielkopolska region. *Landscape and Urban Planning*, 87(4): 279–288.

Marks-Bialska R. 2013. Factors shaping the agricultural land market in Poland. *Land Use Policy*, 30(1), s. 791–799.

Richling A., Solon J., Macias A., Balon J., Borzyszkowski J., Kistowski M. (red.). 2021. *Regionalna geografia fizyczna Polski*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 608.

Urząd Statystyczny w Warszawie. 2014. *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r. w województwie mazowieckim*. Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych.

Woch F., Woch R. 2014. Zmiany użytkowania przestrzeni wiejskiej w Polsce. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 1(1), s. 111–124.

PUBLIKUJ ARTYKUŁ
Z KAŻDEJ
DZIEDZINY NAUK
TO
ZYSKASZ

Student, absolwent:

- uczestnictwo w dyskusji naukowej – wymianie myśli i twórczych rozwiązań naukowych,
- zwieńczenie pracy i zaangażowania na różnych polach aktywności studenckiej,
- profesjonalny debiut dla osób rozpoczynających działalność naukowo-badawczą,
- zdobycie umiejętności związanych z procedurą wydawniczą,
- rozwój kariery zawodowej,
- realizacja celów rozwoju naukowego i zawodowego w sposób niestandardowy,
- wzbogacenie swojego życiorysu i dorobku naukowego,
- zdobycie cennych punktów przy wnioskowaniu o stypendium Rektora lub Prezydenta Miasta.

Nauczyciel akademicki:

- rozwój dorobku naukowego poprzez udział w redagowaniu i recenzowaniu SZN WEUO – funkcja Redaktora lub Recenzenta Naukowego Zeszytu,
- rozwój i potwierdzenie umiejętności dydaktycznych poprzez upowszechnianie wyników badań naukowych studentów i doktorantów,
- skuteczne osiągnięcie efektów kształcenia w zakresie kształtowania umiejętności badawczych studentów, także poza standardowymi zajęciami dydaktycznymi
- możliwość rozwoju interdyscyplinarnych badań i zacieśniania współpracy w środowisku naukowym.

UNIwersytet OPOLSKI
WYDZIAŁ EKONOMICZNY

REDAKCJA:

- 📍 Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Opolski
ul. Ozimska 46a, 45-058 Opole
- @ mkrasucka@uni.opole.pl
- ☎ (77) 40 16 897
- 💻 szn.we.uni.opole.pl
- 📘 facebook.com/wydzialekonomiczny

szn.we.uni.opole.pl

Studenckie Zeszyty Naukowe mają charakter **Serii Wydawniczej** i są wydawane w formie elektronicznej.

Publikacja artykułów jest **nieodpłatna** - Autor nie ponosi żadnych kosztów związanych z publikowaniem artykułu.